

Διπλωματική Εργασία

Το μοναδικό κομμάτι του λεγόμενου εθνικού πλούτου, που στους σύγχρονους λαούς ανήκει πραγματικά στο σύνολο του λαού, είναι το δημόσιο χρέος τους. Γι' αυτό είναι πέρα για πέρα συνεπής η σύγχρονη θεωρία που λέει πως ένας λαός γίνεται τόσο πιο πλούσιος, όσο πιο βαθιά βουτιέται στα χρέη. Το δημόσιο χρέος γίνεται το credo [πιστεύω] του κεφαλαίου. Και από τη στιγμή που εμφανίζεται η χρέωση του δημοσίου, τη θέση του αμαρτήματος ενάντια στο άγιο πνεύμα, για το οποίο δεν υπάρχει άφεση, την παίρνει η καταπάτηση της πίστης απέναντι στο δημόσιο χρέος.

Κ. Μάρξ, Κεφάλαιο, τόμος Ι, σελ.779

Γιώργος Τσούμας
Επιβλέπων καθηγητής: Δημήτρης Καλλιώρας

Βόλος, Ιούλιος 2016

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα ερευνητική εργασία είναι αποτέλεσμα διεξοδικής και μακροχρόνιας προσπάθειας και δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την βοήθεια ορισμένων ανθρώπων. Με αφορμή την ολοκλήρωση της πορείας μου στον προπτυχιακό κύκλο σπουδών, μου δίνεται η ευκαιρία να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και τις ευχαριστίες μου σε αυτούς.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέπων μου, κ. Δημήτρη Καλλιώρα, καθώς χωρίς την συμβολή του, τις παρατηρήσεις του και την συνεχή υποστήριξη του η παρούσα εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί ποτέ. Ταυτόχρονα, η παρούσα διπλωματική δεν θα γινόταν ποτέ αν κατά την διάρκεια της φοίτησης μου στο ΤΜΧΧΠΑ δεν συναντούσα τον καθηγητή, κ. Γιώργο Πετράκο, ο οποίος λειτουργώντας ως μέντορας, υπήρξε η αφορμή για την ενασχόληση μου με τον κλάδο της περιφερειακής ανάπτυξης. Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω τον επίκουρο καθηγητή, κ. Βασίλη Τσέλιο, για την πολύτιμες συμβουλές του κατά την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ στους φίλους μου και στις φίλες μου. Ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστώ στα δύο "αδέρφια" που έκανα τα χρόνια της παρουσίας μου στο Βόλο, τον Τάσο Σαμπάνη και τον Γιώργο Νικηφόρο. Τους ευχαριστώ για όσα ζήσαμε μαζί και ευελπιστώ να ζήσουμε ακόμη περισσότερα στο μέλλον. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω την αγαπημένη μου φίλη Γωγώ Λιγνού για όλες εκείνες τις στιγμές που μου έχει σταθεί και με έχει καταλάβει όσο κανείς άλλος. Ένα ξεχωριστό ευχαριστώ οφείλω στον ξεχωριστό φίλο μου Βασίλη Στεφανάκη, έναν άνθρωπο που γνώρισα εκτός πανεπιστημίου και με βοήθησε να σκεφτώ ορισμένα ζητήματα μέσα από μια διαφορετική σκοπιά. Θα αποτελούσε παράλειψη μου αν δεν ανέφερα –έστω και ονομαστικά για οικονομία χώρου- την Ιωάννα Κακούρη, την Ελεάννα Θωμοπούλου, την Μαίρη Τζιράκη, Διονυσία Κούτση, την Εύη Κολοβού, τον Δημήτρη Καραμπέλα, τον Δημήτρη Λιάγκα, τον Νίκο Μπαρδή, τον Φάνη Σκούφια, τον Θωμά Τζιάκο, τον

Πάνο Μήτσου και τον Ελισσαίο Μπαξεβάνη που όλοι με τον τρόπο τους συντέλεσαν στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Ακόμη, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου απέναντι σε όλους τους συντρόφους και τις συντρόφισσες που έκανα τα χρόνια της πολιτικής και συνδικαλιστικής δράσης μου. Τα ερεθίσματα και οι αναζητήσεις από τις συζητήσεις μας και τις δράσεις μας είναι ένα φορτίο ζωής γεμάτο ρεύμα και ένταση. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ χρωστώ, για λόγους που ξέρουν μόνο αυτοί, στον Νίκο Μουστάκα, στην Κατερίνα Κομιότη και στον Γιώργο Πιτσογιάννη.

Άφησα τελευταία έναν άνθρωπο που μπήκε στην ζωή μου τον τελευταίο χρόνο τελείως ξαφνικά, ανατρέποντας πολλές σταθερές της ζωής μου όπως μόνο αυτή ξέρει. Ήταν και είναι ταυτόχρονα ο άνθρωπος μου, το στήριγμα μου, η σύμβουλος μου, η κριτής μου, η φίλη μου. Αυτός ο άνθρωπος με βοήθησε να βελτιωθώ ως άνθρωπος και επιστήμονας, συνέβαλλε στην εξέλιξη της προσωπικότητας μου και μου χάρισε απίστευτες στιγμές, αναμνήσεις και συγκινήσεις. Βάσια Λιανοπούλου σε ευχαριστώ.

Τέλος, χρωστώ αιώνια ευγνωμοσύνη στην οικογένεια μου για την ηθική στήριξη, την αγάπη, την υπομονή, τα κίνητρα και την υποστήριξη που εξέλαβα όλα αυτά τα χρόνια. Χρήστο, Σταυρούλα, Ελπινίκη, Νάνα, Βάσω σας ευχαριστώ από καρδιάς.

Με την παράδοση της παρούσας ερευνητικής εργασίας τελειώνει μια περιπέτεια 6 χρόνων που στιγμάτισε και καθόρισε την ζωή μου σε κάθε επίπεδο. Ραντεβού στις επόμενες.

Viva la Vida.

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΟ

CDO: Collateralized Debt Obligation – Ασφάλιστρα κινδύνου

Ecofin: Economic and Financial Affairs Council- Συμβούλιο Οικονομικών και Χρηματοοικονομικών υποθέσεων

EFSF: European Financial Stability Facility – Ευρωπαϊκός Οργανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας

ESM: European Stability Mechanism- Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΕΕ-15: Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 κρατών μελών (δεν περιλαμβάνονται οι χώρες που εισήλθαν στην ΕΕ μετά το 2004)

ΕΕ-28: Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 κρατών μελών

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ερευνητική εργασία εξετάζει την συσχέτιση του δημόσιου χρέους με την πορεία σύγκλισης των κρατών-μελών στην ΕΕ-15 που αποτελεί ένα κρίσιμο ερώτημα στο πεδίο της περιφερειακής επιστήμης μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης. Αρχικά, επιχειρείται η θεωρητική συσχέτιση ανάμεσα στο δημόσιο χρέος, την οικονομική ανάπτυξη και την περιφερειακή σύγκλιση μέσα από την επισκόπηση της αντίστοιχης βιβλιογραφίας. Στη συνέχεια, με την δημιουργία και την ανάλυση των οικονομετρικών υποδειγμάτων της β-σύγκλισης και της σύγκλισης κατά ομάδες για την περίοδο μελέτης 2000-2015, διερευνάται η ύπαρξη σύγκλισης σε επίπεδα δημόσιου χρέους. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν επιβεβαιώνουν τόσο την ύπαρξη σύγκλισης σε επίπεδα δημόσιου χρέους όσο και την ύπαρξη ενός χωρικού προτύπου σύγκλισης για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-15, που δεν περιλαμβάνει τις χώρες που σημειώνουν τις μέγιστες και ελάχιστες τιμές δημόσιου χρέους (Ελλάδα και Λουξεμβούργο αντίστοιχα). Η σύγκλιση σε επίπεδα δημόσιου χρέους θεωρείται ωστόσο προβληματική καθώς ενέχει κινδύνους δημοσιονομικού εκτροχιασμού ειδικά όταν τα επίπεδα ανάπτυξης στην πορεία σύγκλισης των εξεταζόμενων κρατών μελών δεν είναι ανάλογα της πορείας του δημόσιου χρέους τους. Κατ' επέκταση, κρίνεται αναγκαία η αλλαγή κατεύθυνσης και πρόσημου των ασκούμενων ευρωπαϊκών πολιτικών ως προς την διαχείριση της κρίσης δημόσιου χρέους και την περιφερειακή και αναπτυξιακή σύγκλιση.

Λέξεις κλειδιά: Δημόσιο χρέος, περιφερειακή σύγκλιση, οικονομική ανάπτυξη, οικονομική κρίση, ΕΕ-15

ABSTRACT

This research paper examines the relationship of public debt to the process of convergence of Member States in the EU-15 which is a crucial question in the field of regional science after the onset of the economic crisis. Initially, there is an attempt to highlight the theoretical correlation between public debt, economic development and regional convergence through a review of relevant literature. Then, with the creation and the analysis of econometric models of b-convergence and group convergence for the study period 2000-2015, the convergence is being investigated in debt levels. The results confirm both the existence of convergence in debt levels and the existence of a spatial convergence model for EU-15 Member States, which doesn't include the countries where the minimum and maximum debt prices are marked (Greece and Luxembourg respectively). The convergence in public debt levels is considered as a problematic issue, as there is a risky fiscal derailment especially when the levels of development in the convergence process of the examined Member States are disproportionate regarding to the public debt. By extension, it is necessary to change the direction and the sign of European policies regarding to the management of the public debt crisis and regional development and convergence.

Key words: Public debt, regional convergence, economic growth, economic crisis, EU-15

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	1
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΟ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1- ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ/ΑΠΟΚΛΙΣΗ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΟΙΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	120
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	124
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	133

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

<u>Γράφημα 3.1:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Αυστρίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	69
<u>Γράφημα 3.2:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους του Βελγίου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	70
<u>Γράφημα 3.3:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Βουλγαρίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	71
<u>Γράφημα 3.4:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Γαλλίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	72
<u>Γράφημα 3.5:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Γερμανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	73
<u>Γράφημα 3.6 :</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Δανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	74
<u>Γράφημα 3.7:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ελλάδας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	75
<u>Γράφημα 3.8:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Εσθονίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	76
<u>Γράφημα 3.9:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους του Ηνωμένου Βασιλείου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	77
<u>Γράφημα 3.10:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους του Ιρλανδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	78
<u>Γράφημα 3.11:</u> Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ισπανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	79

Γράφημα 3.12: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ιταλίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	80
Γράφημα 3.13: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Κροατίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	81
Γράφημα 3.14: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Κύπρου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	82
Γράφημα 3.15: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Λετονίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	83
Γράφημα 3.16: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Λιθουανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	84
Γράφημα 3.17: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Λουξεμβούργου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	85
Γράφημα 3.18: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Μάλτας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	86
Γράφημα 3.19: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ολλανδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	87
Γράφημα 3.20: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ουγγαρίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	88
Γράφημα 3.21: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Πολωνίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	89
Γράφημα 3.22: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Πορτογαλίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	90
Γράφημα 3.23: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ρουμανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	91

Γράφημα 3.24: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Σλοβακίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	92
Γράφημα 3.25: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Σλοβενίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	93
Γράφημα 3.26: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Σουηδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	94
Γράφημα 3.27: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Τσέχικης Δημοκρατίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	95
Γράφημα 3.28: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Φινλανδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.....	96
Γράφημα 3.29: Σύγκριση της εξέλιξης των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημόσιου χρέους των κρατών-μελών της ΕΕ-15 με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους για την περίοδο 2000-2015.....	97
Γράφημα 3.30: Σύγκριση της εξέλιξης των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημόσιου χρέους (με την εξαίρεση των ακραίων τιμών) των κρατών-μελών της ΕΕ-15 με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους για την περίοδο 2000-2015.....	98

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

<u>Πίνακας 3.1:</u> Κατάταξη των κρατών-μελών της ΕΕ-15 με βάση τα επίπεδα δημόσιου χρέους τους με αύξουσα σειρά για τις χρονιές 2000,2008 και 2015.....	100
<u>Πίνακας 4.1:</u> Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος εκκίνησης (2000) της έρευνας και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος εκκίνησης (2000) και στο έτος κατάληξης (2015) της έρευνας για κάθε χώρα της ΕΕ-15.....	105
<u>Πίνακας 4.2:</u> Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος εκκίνησης (2000) της έρευνας και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος εκκίνησης (2000) και στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) για κάθε χώρα της ΕΕ-15.....	107
<u>Πίνακας 4.3:</u> Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) και στο έτος κατάληξης (2015) της έρευνας για κάθε χώρα της ΕΕ-15.....	109
<u>Πίνακας 4.4:</u> Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015).....	111
<u>Πίνακας 4.5:</u> Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες, για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008).....	114
<u>Πίνακας 4.6:</u> Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015).....	117

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

- Διάγραμμα 4.1: Απεικόνιση της μη γραμμικής συσχέτισης του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015).....112
- Διάγραμμα 4.2: Απεικόνιση της μη γραμμικής συσχέτισης του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008).....115
- Διάγραμμα 4.3: Απεικόνιση της γραμμικής συσχέτισης του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015).....118

*Η εργασία είναι αφιερωμένη στην μνήμη
του αγαπημένου μου παππού Γιάννη.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ξετυλίγοντας το κουβάρι της ιστορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι πιθανότατα η πρώτη φορά όπου ο σκεπτικισμός, η αβυσσαλέα κριτική, η μισαλλοδοξία μεταξύ των λαών της, η αβεβαιότητα για τα αποτελέσματα των πολιτικών της και η απογοήτευση και ο φόβος για το μέλλον της συνθέτουν την σύγχρονη ευρωπαϊκή καθημερινότητα. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης χάνει έδαφος και αμφισβητείται έντονα από τον καλπάζων ευρωσκεπτικισμό. Τα ζητήματα που δίνουν τροφή σε αυτή την αμφισβήτηση είναι πολλά. Η παρούσα ερευνητική εργασία ασχολείται με ένα από αυτά και θα προσπαθήσει να δώσει ορισμένες απαντήσεις αναφορικά με την συσχέτιση της κρίσης του δημοσίου χρέους –που αποτελεί συνέχεια της οικονομικής κρίσης του 2008- στην πορεία σύγκλισης και ανάπτυξης των κρατών-μελών της ΕΕ-15.

Οι αιτίες και οι επιπτώσεις της κρίσης δημοσίου χρέους, όπως αυτές εκφράζονται αυτή την στιγμή κυρίως στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, αποκαλύπτουν ότι η πορεία των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την οικονομική και περιφερειακή σύγκλιση απελευθερώνει ανταγωνιστικές δυνάμεις που περικλείουν δημιουργικά αλλά και καταστροφικά συστατικά, τα οποία όμως δεν κατανέμονται ούτε ισορροπημένα ούτε ομοιόμορφα στο χώρο με την πάροδο του χρόνου. Η κρίση χρέους στην Ελλάδα παραδείγματος χάριν, ανέδειξε τις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας της, την αδυναμία προσαρμογής της στις μεταβολές του προξένησε η υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος, την συμβολή της κυβερνητικής διαφθοράς στην αύξηση του δημοσίου χρέους και όλα αυτά ενόσω στις χαραυγές του 2008 η ΕΕ συνέχιζε να παρουσιάζει την συγκεκριμένη χώρα ως ένα success story της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής.

Όπως είναι αντιληπτό, η αντιμετώπιση της κρίσης δημοσίου χρέους δεν είναι πολιτικά ουδέτερη. Οι επιλογές που έχουν γίνει από τα ευρωπαϊκά και διεθνή όργανα λήψης αποφάσεων, επιλογές που εμφανίζουν ως πρόταγμα τις βασικές κατευθύνσεις του νεοφιλελευθερισμού, καθρεπτίζουν τον λεγόμενο “θρίαμβο των αποτυχημένων ιδεών”. Εμφανίζεται το εξής παράδοξο: από την

μια ο φονταμενταλισμός της ελεύθερης αγοράς αμφισβητείται ρητορικά αλλά οι πρακτικές του νεοφιλελευθερισμού παραμένουν αλώβητες. Τα αποτελέσματα των επιλογών αυτών στην πορεία σύγκλισης και ολοκλήρωσης των κρατών-μελών δύναται να θεωρηθούν καταστροφικά αφού η ανεργία μεγαλώνει, ο κοινωνικός αποκλεισμός ολόκληρων ομάδων εντείνεται και οι ανισότητες συνεχίζουν να μεγεθύνονται.

Προκύπτει λοιπόν μέσα από την επιστημονική συζήτηση, αλλά και την καθημερινότητα, ότι η παρούσα κατάσταση αποτελεί ένα test επιβίωσης της ΕΕ και της ευρωζώνης. Η οικονομική κρίση, τα επακόλουθα της αλλά και όσα γεγονότα προηγήθηκαν και οδήγησαν σε αυτή, χτύπησαν το ευρωπαϊκό σχέδιο στην καρδιά του, δηλαδή στις αξίες και στις αρχές πάνω στις οποίες δομήθηκε η ευρωπαϊκή ιδέα όπως η αλληλεγγύη και η συνεργασία. Παράλληλα, έθεσαν σε αμφισβήτηση τον βασικό στόχο της ΕΕ που δεν είναι άλλος από την οικονομική και θεσμική σύγκλιση των κρατών-μελών της.

Στόχος της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας είναι η εξέταση της συσχέτισης του δημοσίου χρέους στην πορεία σύγκλισης για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 για την περίοδο 2000-2015. Θεωρείται λοιπόν ότι η παρούσα έρευνα μπορεί να συμβάλει με ένα καινοτόμο τρόπο στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία, καθώς καμία οικονομική ανάλυση της σύγχρονης εποχής δεν περιλαμβάνει την μεταβλητή του χρέους ως σημαντικό παράγοντα για την αναπτυξιακή και περιφερειακή σύγκλιση, που σημαίνει ότι σε θεωρητικό επίπεδο τουλάχιστον έχει επικρατήσει η άποψη που υποστηρίζει ότι η επίδραση του δημοσίου χρέους είναι ουδέτερη.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που οδήγησαν στην πραγμάτωση της συγκεκριμένης έρευνας σχετίζονται άμεσα με τον στόχο της. Αρχικά, η σύγκλιση που παρατηρήθηκε εντός Ε.Ε. είναι πραγματικό αποτέλεσμα της πολιτικής οικονομικής ολοκλήρωσης της Ε.Ε. ή η φαινομενικά ισχυρή διαδικασία σύγκλισης οφείλεται στην κάλυψη της υστέρησης των αδύναμων χωρών μέσω της αύξησης του δημοσίου χρέους τους; Επιπλέον πως ακριβώς πρέπει να ορίσουμε την σύγκλιση; Πόση σύγκλιση είναι απαραίτητη; Ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για περαιτέρω σύγκλιση των ευρωπαϊκών χωρών και πως μπορεί να οριστεί η επιτυχία τους; Τέλος, πόση σύγκλιση μπορεί να

επιτευχθεί με την βελτίωση της οικονομικής απόδοσης σε χώρες με χαμηλές οικονομικές επιδόσεις και πώς μπορούμε να αποφύγουμε την σύγκλιση με τη μορφή της εναρμόνισης στα χαμηλότερα επίπεδα κοινωνικής πρόνοιας;

Οι απαντήσεις που η συγκεκριμένη έρευνα ευελπιστεί να δώσει στα παραπάνω ερωτήματα καθορίζουν και την σπουδαιότητα αυτής. Είναι σαφές ότι προσφέρει μια εναλλακτική οπτική στην συνεχιζόμενη συζήτηση σχετικά με την διαχείριση του δημοσίου χρέους στις υπερχρεωμένες χώρες, διερευνώντας αν και σε ποιο βαθμό η σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών εξαρτάται ή όχι από το δημόσιο χρέος. Παράλληλα είναι προφανές ότι τα ευρήματα της παρούσας εργασίας δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε ενδεχόμενες αλλαγές της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής με την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει μια νέα κατανόηση και αντίληψη για την ευρωπαϊκή διαδικασία ολοκλήρωσης τόσο από τους θεσμούς όσο και από τους λαούς της ΕΕ.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την περαίωση της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας περιελάμβανε την βιβλιογραφική επισκόπηση γύρω από τα θέματα του δημοσίου χρέους, της οικονομικής ανάπτυξης και της περιφερειακής σύγκλισης των κρατών μελών της ΕΕ-15 και της ΕΕ-28 και έπειτα, την προσπάθεια σύνδεσης τους που αποτελεί την δεύτερη καινοτομία της έρευνας. Στην συνέχεια, πραγματοποιείται με την βοήθεια του προγράμματος excel, περιγραφική ανάλυση των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα προκειμένου να απεικονιστούν και να αναλυθούν οι διαθέσιμες πληροφορίες με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Τέλος, η παρούσα ερευνητική εργασία περιλαμβάνει την οικονομετρική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, η οποία παρέχει αποτελέσματα που χρησιμοποιούνται για την εξαγωγή συμπερασμάτων και απαντήσεων σχετικών ως προς τον στόχο και τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Για την παραγωγή των οικονομετρικών υποδειγμάτων χρησιμοποιείται το πρόγραμμα e-views.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαρθρώνεται ως εξής στα παρακάτω κεφάλαια. Στο κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται η επισκόπηση της βιβλιογραφίας γύρω από τα ζητήματα του δημοσίου χρέους, της οικονομικής ανάπτυξης και της περιφερειακής σύγκλισης και πραγματοποιείται η προσπάθεια για την θεωρητική συσχέτιση τους. Στο κεφάλαιο 3 παρατίθενται οι νεώτερες

προσεγγίσεις γύρω από την συσχέτιση δημοσίου χρέους και περιφερειακής σύγκλισης με μια ιδιαίτερη αναφορά και προσέγγιση στις χώρες που εισήλθαν στην ΕΕ μετά το 2004. Στο κεφάλαιο 4 πραγματοποιείται η περιγραφική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας μας και γίνεται η παράθεση των ανάλογων γραφημάτων. Στο κεφάλαιο 5 πραγματοποιείται η οικονομετρική ανάλυση των δεδομένων της διπλωματικής εργασίας με την παραγωγή, την προβολή και τον σχολιασμό των παραγόμενων οικονομετρικών υποδειγμάτων. Τέλος, το κεφάλαιο 6 παραθέτει την ανασκόπηση και τα συμπεράσματα της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

Η ανάγκη περιορισμού των ανισοτήτων και της καθυστέρησης των κρατών που διαθέτουν λιγότερα μέσα και πλεονεκτήματα από τα υπόλοιπα κράτη ήταν η θεμελιώδης αρχή της Συνθήκης της Ρώμης, γύρω από την οποία διαρθρώθηκε η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πρόβλημα της σύγκλισης χωρών συνεχίζει να αποτελεί σκοπό πρωταρχικής σημασίας καθώς συνδέεται άμεσα με μια από τις βασικότερες αρχές της Ένωσης, δηλαδή την Περιφερειακή Συνοχή.

Η πολιτική, οικονομική και κοινωνική κρίση των ημερών μας έχει προκαλέσει γενικευμένη δυσaréσκεια πάνω στο δρόμο που χάραξε η ΕΕ και ακολουθούν τα κράτη μέλη της. Σε επίπεδο πολιτικής, η απόφαση για τη διάσωση χωρών και η επιβολή προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής με διεθνή εποπτεία και χωρίς λαϊκή ετυμηγορία, έχουν προκαλέσει ισχυρές αντιδράσεις και όξυνση στις σχέσεις δανειστών και οφειλετών. Σε συνταγματικό επίπεδο, ορισμένα μέτρα μπορούν να ερμηνευτούν ως ενδεχόμενη σύγκρουση ανάμεσα στις συνθήκες της ΕΕ και το εκάστοτε εθνικό δίκαιο, με αποτέλεσμα ενδεχόμενη απώλεια εθνικής κυριαρχίας. Ακόμη, το σύστημα λήψης αποφάσεων έχει γίνει ακόμη πιο περίπλοκο στην κοινή αντίληψη, καθώς ο μέσος Ευρωπαίος πολίτης νιώθει αποκομμένος από τα κέντρα λήψης αποφάσεων που χαρακτηρίζονται από την έλλειψη αντιπροσωπευτικότητας. Επίσης, λαϊκίστικα κόμματα κατά της ΕΕ, εκμεταλλευόμενα τα προβλήματα χρέους, βρίσκονται σε άνοδο. Τα παραπάνω αναδεικνύουν τις τεράστιες αδυναμίες της βιώσιμης διακυβέρνησης της ΕΕ και φανερώνουν πόσο αναγκαία είναι η στροφή στην Ευρώπη της αλληλεγγύης και του κοινού αισθήματος, με στόχο την πορεία σύγκλισης και την βαθύτερη ολοκλήρωση χωρίς όμως αμφισβήτηση των

εθνικών συστατικών της. Σε διαφορετικό επίπεδο, ο δρόμος της διάλυσης της είναι ανοιχτός.

Το αρχικό στήσιμο της ευρωζώνης αποδείχτηκε ανίκανο να εξασφαλίσει την μακροπρόθεσμη πορεία σύγκλισης και σταθερότητας σε μια νομισματική ένωση με ξεκάθαρα δομικά προβλήματα, ειδικά στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξέσπασε το 2008, γεγονός στον οποίο συμφωνούν οι Aiginger et. al(2012). Η ελπίδα, λοιπόν, ότι η νομισματική ένωση θα τονώσει από μόνη της την πορεία σύγκλισης αποδείχτηκε φρούδα και υπερβολικά αισιόδοξη καθώς η ενιαία νομισματική πολιτική παρουσίασε ασύμμετρες προκυκλικές αντιδράσεις (όπως η εσωτερική υποτίμηση στην Ελλάδα) που δεν ήταν εύκολα αντιμετωπίσιμες. Ταυτόχρονα, ο ανεπαρκής συντονισμός των μακροοικονομικών μεγεθών, των μισθολογικών επιπέδων και της παραγωγικότητας μεταφράστηκε σε πολύ σημαντικές αποκλίσεις της ανταγωνιστικότητας εντός της ευρωζώνης που οδήγησε από την μια πλευρά σε υψηλά ελλείμματα (που αποτελούν προάγγελο της κρίσης χρέους) σε ορισμένες χώρες (PIGS) και από την άλλη πλευρά σε υψηλά πλεονάσματα σε άλλες χώρες (Γερμανία, Ολλανδία).

Επιπρόσθετα, οι Aiginger et. al(2012) αναφέρουν ότι οι προϋφιστάμενοι δημοσιονομικοί κανόνες δεν θα μπορούσαν να αποτρέψουν την δραματική αύξηση των ελλειμμάτων και του χρέους κατά την διάρκεια της κρίσης με εμφανές αποτέλεσμα το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ των χωρών της ευρωζώνης. Ακόμη, η άγνοια κινδύνου ως προς μια ενδεχόμενη χρεοκοπία ενός κράτους εντός της ευρωζώνης σε συνδυασμό με τα αδικαιολόγητα και ανάρμοστα χαμηλά επιτόκια δανεισμού τροφοδότησαν τις πιστωτικές φούσκες. Το συμβάν αυτό επέφερε σοβαρά προβλήματα αναχρηματοδότησης των αδύναμων οικονομιών από τις αγορές, που συνεπικουρούμενο από την έλλειψη ενός ύστατου δανειστή (λόγω δομικών αδυναμιών της ΕΚΤ) για τα ευρωκράτη, οδήγησε σε μια ανατροφοδοτούμενη δημοσιονομική κρίση χρέους που επηρεάζει σφοδρά την πορεία σύγκλισης των ευρωπαϊκών οικονομιών. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από το ότι πλέον τα φορολογικά μέτρα διάσωσης έχουν προτεραιότητα έναντι των ευρύτερων κοινωνικοοικονομικών στόχων, όπως αυτοί ορίζονται στα πλαίσια της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Είναι καιρός να κατανοήσουμε ότι η δογματική εστίαση στην δημοσιονομική προσαρμογή με διεθνή εποπτεία χωρίς διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και χωρίς νομισματική χαλάρωση, όπως συμφωνούν οι Aiginger et al(2012), δεν θα βοηθήσει στην επιδίωξη της βιωσιμότητας του χρέους των ασθενέστερων χωρών με αποτέλεσμα ο τοξικός συνδυασμός της υψηλής ανεργίας, της ύφεσης και της απουσίας επενδύσεων και μέτρων τόνωσης της ανάπτυξης να ελλοχεύει περαιτέρω τις αυτοτροφοδοτούμενες δημοσιονομικές κρίσεις ρευστότητας που υποσκάπτουν την πορεία σύγκλισης. Είναι παράδοξο λοιπόν η δημοσιονομική πολιτική να επιβαρύνει επί το πλείστον τις ελλειμματικές χώρες παράγοντας κέρδος για τις πλεονασματικές χώρες, καθώς αυτό θα οδηγήσει με μαθηματική ακρίβεια στην αύξηση των αποκλίσεων του βιοτικού επιπέδου εντός της Ε.Ε. βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Υπάρχουν δύο επικρατούσες θεωρητικές σχολές γύρω από την σύγκλιση των χωρών που αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης αντιπαράθεσης. Οι διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις προεξοφλούν και διαφορετική έκβαση στην πορεία της σύγκλισης. Σύμφωνα με την απλούστερη έκφανση του νεοκλασικού μοντέλου (Solow, 1956), η αυξανόμενη συσχέτιση μεταξύ των χωρών εντός μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας δημιουργούν αυξημένη κινητικότητα των συντελεστών εργασίας και κεφαλαίου, μείωση του μεταφορικού κόστους και διευρυμένη αγορά που έχει ως αποτέλεσμα, με προϋπόθεση τις σταθερές αποδόσεις κλίμακας, την εξάλειψη των ανισοτήτων των χωρών σε επίπεδο ακαθάριστου προϊόντος. Ένα βασικό πρόβλημα των διάφορων νεοκλασικών μοντέλων σύγκλισης είναι ότι δεν λαμβάνουν υπόψη τις χωρικές διαφοροποιήσεις εντός των κρατών. Έτσι στην αντίπερα όχθη, συναντάμε θεωρίες που αμφισβητούν την πορεία σύγκλισης των χωρών μέσω του μηχανισμού της αγοράς, εισάγουν την έννοια του χώρου και στοχεύουν στον έλεγχο και τον περιορισμό της πολιτικής ανταγωνισμού. Μία από αυτές είναι η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης που αποτελεί την βάση αμφισβήτησης της «από τα πάνω» ανάπτυξης προτάσσοντας την έννοια της τοπικής ανάπτυξης μέσω ανάπτυξης οριζόντιων οικονομικών, γεωγραφικών και κοινωνικών δεσμών (με αποτέλεσμα αύξουσες αποδόσεις κλίμακας) ανάμεσα σε προσδιορισμένες χωρικές ενότητες και ταυτόχρονη παύση της κάθετης

λειτουργικής εξάρτησης που υπήρχε μεταξύ τους. Μία ακόμη ενδιαφέρουσα θεωρία είναι αυτή της νέας οικονομικής γεωγραφίας, η οποία προσφέρει μια χωροθετική προσέγγιση για την ύπαρξη ανομοιογενειών μεταξύ των κρατών. Η συγκεκριμένη θεωρία προτείνει την άμβλυση των ανισοτήτων μέσω της διασποράς των παραγωγικών δραστηριοτήτων και την κρατική ρύθμιση της εμπορικής πολιτικής με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ανάπτυξη και σταθεροποίηση νέων οικονομικών κέντρων.

Παράλληλα, οι Afonso και Tovar Jalles (2012) επισημαίνουν ότι η σημασία του δημοσίου χρέους έχει καταστεί ζωτικής σημασίας, ιδίως μέσα στο υπάρχον οικονομικό πλαίσιο όπου οι υπεύθυνοι χάραξης και υλοποίησης της περιφερειακής πολιτικής πρέπει να αντιμετωπίσουν τις συνεχώς αυξανόμενες δημοσιονομικές ανισορροπίες. Τα τελευταία χρόνια η επικρατούσα αντίληψη στην οικονομική θεωρία όπως αναφέρουν είναι ότι με μέτρια επίπεδα του δημοσίου χρέους μπορεί να υπάρχει οικονομική ανάπτυξη μέσω μιας δημοσιονομικής πολιτικής με τυπική κέυνσιανή συμπεριφορά. Ωστόσο, σε υψηλά επίπεδα χρέους, οι αναμενόμενες μελλοντικές αυξήσεις φόρων θα εξαλείψουν πιθανές θετικές επιδράσεις του δημοσίου χρέους, θα υπάρξει μείωση επενδύσεων και κατανάλωσης με αποτέλεσμα την μείωση της απασχόλησης και της παραγωγής που οδηγούν παράλληλα σε αύξηση των ανισοτήτων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη των Modigliani (1961) και Diamond (1965) αρχικά και αργότερα του Saint-Paul (1992), όπου βασισμένοι στο νεοκλασικό μοντέλο ανάπτυξης αναπτύσσουν μια θεωρητική προσέγγιση που υποδηλώνει ότι η αύξηση του δημοσίου χρέους θα συνοδεύεται πάντα από την μείωση του ρυθμού ανάπτυξης των διάφορων οικονομιών.

Υπάρχουν αρκετές εμπειρικές μελέτες, που εστιάζουν κυρίως στις προηγμένες χώρες, που μελετούν την συσχέτιση δημόσιου χρέους και οικονομικής ανάπτυξης-σύγκλισης. Ο Schclarek (2004) εστιάζοντας σε μια ομάδα 59 αναπτυσσόμενων και 24 ανεπτυγμένων χωρών για την περίοδο 1970-2002 συμπεραίνει ότι υπάρχει πάντα μια σημαντική αρνητική σχέση μεταξύ χρέους και ανάπτυξης στις αναπτυσσόμενες χώρες, γεγονός που επιβραδύνει την πορεία σύγκλισης. Όσον αφορά τις προηγμένες χώρες, ο ίδιος δεν θεωρεί ότι υπάρχουν επαρκή τεκμηριωμένα στοιχεία. Έτσι, υποδηλώνεται ότι τα υψηλά

επίπεδα δημοσίου χρέους δεν σχετίζονται απαραίτητα με χαμηλά ποσοστά αύξησης του ΑΕΠ. Οι Checherita και Rother (2010) ασχολήθηκαν με τις χώρες της ευρωζώνης κατά την περίοδο 1970-2010 και ανακάλυψαν μια μη γραμμική επίδραση του δημοσίου χρέους στην ανάπτυξη, με σημείο καμπής το 90-100 % του ΑΕΠ. Μπορούμε να πούμε ότι αυτό σημαίνει ότι σε ποσοστά χρέους κάτω από το αναφερθέν σημείο καμπής, η αύξηση του δημοσίου χρέους βοηθά την σύγκλιση με όρους οικονομικής ανάπτυξης ενώ σε ποσοστά χρέους άνω του σημείου καμπής η σύγκλιση εμποδίζεται από την συσσώρευση χρέους. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η μελέτη των Kumar και Woo (2010) που χρησιμοποιούν στοιχεία από 38 προηγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες για την περίοδο 1970-2007 και συμπεραίνουν ότι υφίσταται μια αντίστροφη σχέση μεταξύ του αρχικού επίπεδου χρέους και της επακόλουθης ανάπτυξης.

Οι Afonso και Tonar Jalles (2012) προχωρούν σε μια οικονομετρική ανάλυση με στοιχεία σε χρονολογικές σειρές για μια ομάδα 155 ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών για την περίοδο 1970-2008, προκειμένου να εκτιμηθεί η πιθανή σύνδεση ανάμεσα στην εξέλιξη της δημοσιονομικής πολιτικής και της οικονομικής σύγκλισης. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την οικονομετρική τους ανάλυση είναι ότι η αύξηση του δημοσίου χρέους επιδρά αρνητικά ως προς την οικονομική ανάπτυξη και ότι όσο μεγαλύτερη είναι η μέση διάρκεια αποπληρωμής της ονομαστικής τιμής του δημοσίου χρέους και των τοκοχρεολυσίων, τόσο μεγαλύτερη αναμένεται η ανάπτυξη τόσο των αναπτυσσόμενων όσο και των ανεπτυγμένων οικονομιών. Τα παραπάνω βέβαια προϋποθέτουν ισορροπημένους προϋπολογισμούς και μια δημοσιονομική πολιτική που θα προωθεί την ανάπτυξη με βάση μη-κεϋνσιανά μοντέλα. Ακόμη, προτείνουν μια ισχυρή περιοριστική πολιτική σε περιόδους μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης και περιφερειακής σύγκλισης, ώστε να αμβλυνθούν μετά τα αρνητικά αποτελέσματα της αύξησης των κρατικών χρεών σε περιόδους οικονομικής κρίσης και να διαφυλαχθεί έτσι το βιοτικό επίπεδο των επόμενων γενεών.

Οι Agnello και Souza (2009) αναδεικνύουν την σχέση μεταξύ της μεταβλητότητας των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, που σηματοδοτούν την ύπαρξη χρέους, και της πολιτικής κατάστασης. Χρησιμοποιώντας ένα GMM

εκτιμητή για γραμμικά δυναμικά μοντέλα δεδομένων για ένα δείγμα 125 χωρών την περίοδο 1980-2008, αποδεικνύοντας ότι όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο πολιτικής αστάθειας σε μια χώρα, τόσο μεγαλύτερη θα είναι και η αύξηση του δημοσίου χρέους και των ανισοτήτων. Δεν είναι τυχαίο ότι οι χώρες που εμφανίζουν πορεία σύγκλισης των οικονομιών τους, αλλά και οι πλουσιότερες ισχυρές χώρες, χαρακτηρίζονται από πολιτική σταθερότητα που συνοδεύεται από σταθερές δημοσιονομικές πολιτικές. Αναδεικνύεται έτσι ένα μείζον ζήτημα που σχετίζεται με την ακεραιότητα των πολιτικών και θεσμικών παραγόντων μιας χώρας ως προς την υλοποίηση της δημοσιονομικής πολιτικής της καθώς μπορούμε να υπαινιχθούμε ότι χώρες με υψηλή διαφθορά των πολιτικών και θεσμικών παραγόντων αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα χρέους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ελλάδας.

Ο Alberto Botta (2011) προτείνει ένα απλό μετακεϋνσιανό μοντέλο που αναδεικνύει τους δεσμούς μεταξύ της χρηματοπιστωτικής οικονομικής και της πραγματικής πλευράς της οικονομίας. Δείχνει πως σύμφωνα με την υπόθεση αστάθειας του Minsky, οι οικονομικές μεταβλητές, η πιστοληπτική επάρκεια και η αγορά ακινήτων μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα και να προκαλέσουν εγγενώς ασταθείς οικονομικές διαδικασίες που μπορούν να ανατροφοδοτούν την οικονομική κρίση. Ο Botta μέσω της ερμηνείας των συγκεκριμένων αποσταθεροποιητικών μηχανισμών, επιχειρηματολογεί γιατί οι κυβερνητικές παρεμβάσεις στον απόηχο της κατάρρευσης της χρηματοπιστωτικής αγοράς το 2007 ήταν σε μεγάλο βαθμό άχρηστες για την αποκατάσταση της χρηματοπιστωτικής ηρεμίας και την επιστροφή της οικονομικής ανάπτυξης. Εντούτοις, οι κρατικές παρεμβάσεις μετέτρεψαν μια ιδιωτική κρίση χρέους σε ένα κυρίαρχο χρέος που βαραιίνει τις πλάτες κάθε λαού. Αυτό αποτελεί αφορμή για να εξετάσουμε τα αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης των μακροπρόθεσμων δυνατοτήτων ανάπτυξης και της δημόσιας βιωσιμότητας του χρέους. Βέβαια, οι παρούσες οικονομικές συγκυρίες και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν πολλά κράτη-μέλη της ευρωζώνης αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την ταυτόχρονη υποστήριξη της οικονομικής ανάπτυξης και της εξυγίανσης των δημοσιονομικών ανισορροπιών τους. Επιπρόσθετα, ο Botta καταλήγει

λέγοντας ότι η χρηματοπιστωτική κρίση μπορεί να προκαλέσει μόνιμες αδυναμίες στην δυναμική ανάπτυξης και στην βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους κάθε χώρας και τονίζει ότι μόνο μια ισχυρή θεσμική ανταρσία όπως η έκδοση ευρωομολόγων μπορεί να αποδειχθεί ο μόνος τρόπος για να αποκατασταθεί η ισότιμη ανάπτυξη και να διασφαλιστεί μακροπρόθεσμα η βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους.

Όπως είναι προφανές, η επιτυχή έκβαση των προτάσεων του Botta βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη πολιτική βούληση για αλλαγή του σημερινού ρόλου των Κεντρικών Τραπεζών και των λοιπών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Ο Botta χρησιμοποιεί τη έρευνα του Romer (2000) για το ζήτημα, συμπεραίνοντας ότι οι Κεντρικές Τράπεζες χρησιμοποιούν πλέον ως βραχυπρόθεσμο μέσο χάραξης της πολιτικής τους το επίπεδο των ονομαστικών επιτοκίων σε συνάρτηση με μακροοικονομικές μεταβλητές όπως ο πληθωρισμός, με αποτέλεσμα η χρηματοπιστωτική σταθερότητα να είναι ιδιαίτερα ευμετάβλητη. Οι Wray (2007) και οι Brancaccio και Fontana (2010) επιβεβαιώνουν ότι η λειτουργία των χρηματοπιστωτικών συστημάτων έχει αλλάξει σφόδρα τα τελευταία χρόνια. Πρώτα απ' όλα μια μακρά διαδικασία απορύθμισης της αγοράς εκτελείται από την δεκαετία του '70 και έπειτα. Έπειτα, τα εμπόδια στις συναλλαγές μεταξύ των εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών και άλλων επενδυτικών ιδρυμάτων έχουν γίνει πολύ αδύναμα. Έτσι, μέσω των διεφθαρμένων διοικήσεων τους, οι εμπορικές τράπεζες έχουν εμπλακεί σε ένα ευρύ φάσμα χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανόμενης της συμμετοχής σε κερδοσκοπικές αγορές. Αυτό έδωσε την δυνατότητα σε επενδυτικές τράπεζες και σε κερδοσκοπικούς παράγοντες (τα λεγόμενα hedge funds) να έχουν πρόσβαση σε φτηνό βραχυπρόθεσμο δανεισμό η οποία συνδυάστηκε με την ευρεία αναγνώριση και τη αγοραία αποδοχή των σύνθετων δομημένων χρηματοπιστωτικών μέσων όπως τα ασφάλιστρα κινδύνου χρεοκοπίας (CDO). Οι παραπάνω πρακτικές φόρτωσαν με υπέρογκα χρέη τους ισολογισμούς των τραπεζών, χρέη τα οποία δυστυχώς μεταφέρθηκαν στις πλάτες των πολιτών (μοναδική εξαίρεση η περίπτωση της Ισλανδίας που οι διοικήσεις των τραπεζών λογοδότησαν στην δικαιοσύνη). Η συγκεκριμένη πρακτική έχει τεθεί σε ισχύ από το 2007. Οι περισσότερες κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έχουν

εμπλακεί σε δαπανηρά προγράμματα για την διάσωση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από την χρεοκοπία με στόχο την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, μια πρακτική που έχει στεφθεί από αποτυχία.

Ο Botta (2011) λοιπόν, αναφέρει ότι από τη μία πλευρά, λόγω των επίμονων απογοητευτικών οικονομικών επιδόσεων, οι κυβερνήσεις θα θελήσουν να εγκρίνουν επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές για την τόνωση της ζήτησης. Τα μέτρα αυτά όμως, δύσκολα μπορούν να υλοποιηθούν εξαιτίας της μεγάλης ανησυχίας των αγορών για την βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους. Μπορούμε να πούμε ότι η αύξηση της ανησυχίας των αγορών μπορεί να επιδεινώσει ακόμη περισσότερο το οικονομικό περιβάλλον και να καταστήσει οποιαδήποτε αντικυκλική προσπάθεια αναποτελεσματική. Από την άλλη πλευρά, η χρηματοπιστωτική κρίση προκαλεί τις υπερχρεωμένες χώρες να κινηθούν γρήγορα προς την κατεύθυνση περιοριστικών πολιτικών για να αποκατασταθεί η οικονομική τους αξιοπιστία. Ωστόσο, οι έντονοι δημοσιονομικοί περιορισμοί θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία που θα εισέλθει σε ένα αδιέξοδο. Οι καθυστέρηση της ανάπτυξης θα απαιτεί επιπλέον περιορισμούς που σε τελική ανάλυση έχει ως αποτέλεσμα το τέλμα της οικονομικής δραστηριότητας και την μεγέθυνση του χρέους.

Ένα βασικό στοιχείο που πρέπει να απαντήσουμε είναι γιατί ορισμένες αναπτυγμένες χώρες, μέλη του ΟΟΣΑ συσσωρεύουν μεγαλύτερα δημόσια χρέη από άλλες χώρες με αντίστοιχα χαρακτηριστικά, καθώς επίσης πρέπει να εξετάσουμε γιατί οι συγκεκριμένες δημοσιονομικές ανισότητες είναι τόσο έντονες τα τελευταία 20 χρόνια και όχι νωρίτερα. Οι Alesina & Perotti (1995) προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις στα ανωτέρω ερωτήματα χρησιμοποιώντας την πολιτική οικονομία ως μέσο. Προβάλουν τον προβληματισμό τους σχετικά με την συσχέτιση των πολιτικών θεσμών με τα δημοσιονομικά μεγέθη καθώς παρατηρούν εύστοχα ότι ενώ οι οικονομίες της πλειοψηφίας των χωρών του ΟΟΣΑ έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά, υπάρχουν θεμελιώδεις θεσμικές διαφορές που εντοπίζονται στους εκλογικούς νόμους, στις φορολογικές δομές στην δομή των προϋπολογισμών, στους κανόνες που διέπουν τις τράπεζες, στην πολιτική σταθερότητα και την κοινωνική πόλωση και οδηγούν πολλές φορές σε δημοσιονομικές

ψευδαισθήσεις. Αυτές οι διαφορές φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την δομή του χρέους. Ακόμη, οι Alesina & Perotti (1995) επισημαίνουν την έμφυτη τάση των πολιτικών κάθε χώρας να αψηφούν τα ελλείμματα ρίχνοντας χρήματα στην πραγματική οικονομία όταν βρισκόμαστε σε περιόδους ύφεσης ενώ παράλληλα δεν είναι διατεθειμένοι να διατηρούν πλεονάσματα σε καταστάσεις οικονομικής ευημερίας. Αυτή η λανθασμένη αντίληψη της θεωρίας του Κευνσιασισμού οδηγεί σε ασύμμετρες πολιτικές σταθεροποίησης και στη εγκατάλειψη των ισοσκελισμένων προϋπολογισμών.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του δημοσίου χρέους, όπως και κάθε άλλου δημοσιονομικού μεγέθους, είναι η δημιουργία διαγενεακών δεσμών που μπορούν να επηρεάσουν την διαχείριση αυτών των μεγεθών. Ειδικότερα, ο Barro (1974) υποστηρίζει ότι όταν ισχύει η ρικαρδιανή ισορροπία η κατανομή των φορολογικών βαρών μεταξύ των γενεών δεν επηρεάζεται από το μέγεθος του χρέους καθώς υποστηρίζεται ότι οι αλλαγές στο δημόσιο χρέος αντισταθμίζονται από τις αλλαγές στα ιδιωτικά κληροδοτήματα. Αντίθετα, οι Alesina & Perotti (1995) υποστηρίζουν ότι σε μοντέλα όπου η ρικαρδιανή ισορροπία δεν ισχύει, το δημόσιο χρέος θα μπορούσε να δημιουργήσει αναδιανεμητική σχέση μεταξύ των γενεών όταν η γενιά που βρίσκεται εν ζωή σήμερα αφήνει εξ ολοκλήρου το βάρος και την πληρωμή του χρέους στις μελλοντικές γενεές. Αυτό είναι που επί της ουσίας συνοψίζει το πρόβλημα που αντιμετωπίζει σήμερα η παγκόσμια οικονομία και ενισχύει τις φωνές που αναφέρονται σε μια νέα διάσκεψη του Λονδίνου με συνεπακόλουθη διαγραφή χρεών εάν και εφόσον επιθυμούμε ένα βιώσιμο οικονομικό μέλλον.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την αναδιανεμητική σχέση που εμφανίζει το δημόσιο χρέος παραθέτουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των Cukierman and Meltzer (1989). Υποθέτουμε λοιπόν ότι η τρέχουσα γενιά αποτελείται από “πλούσιους” και “φτωχούς” γονείς. Οι πρώτοι είναι τα άτομα που σχεδιάζουν να αφήσουν στους απογόνους τους κερδοφόρα κληροδοτήματα και τίτλους με αποτέλεσμα, λόγω ρικαρδιανής ισορροπίας, να είναι αδιάφοροι για την πολιτική διαχείρισης του χρέους δεδομένου ότι μπορούν να αντισταθμίσουν οποιαδήποτε αλλαγή σε τρέχοντες φόρους και ελλείμματα μέσω της κερδοφορίας της περιουσίας τους. Οι “φτωχοί” είναι άτομα που θέλουν να

μεταβιβάσουν (ή δεν έχουν διαφορετική επιλογή) στην επόμενη γενιά ζημιγόνα κληροδοτήματα και τίτλους. Επειδή όμως κάτι τέτοιο δεν είναι θεμιτό από οικονομικής άποψης, οι “φτωχοί” θα ήθελαν το κράτος να καλύψει την ζημιά τους τρέχοντας δημοσιονομικά ελλείμματα ζητώντας έμμεσα να δανειστεί από τις επόμενες γενιές. Έτσι, προκύπτει ότι η μια ομάδα πολιτών είναι αδιάφορη για κάθε πολιτική χρέους ενώ η άλλη ομάδα μπορεί με την στάση της να επηρεάσει την αύξηση του χρέους. Συμπερασματικά, λοιπόν, φαίνεται ότι η κοινωνική και πολιτική επιλογή επηρεάζει άμεσα την ροή του χρέους και την κοινωνική συνοχή.

Είναι προφανές ότι το ύψος του χρέους επηρεάζει και δημιουργεί συσχετισμούς ανάμεσα στην παλαιότερη πολιτική και την μελλοντική. Η χάραξη της τρέχουσας πολιτικής μέσα από δημοσιονομικές επιλογές που εκφράζουν και ιδεολογικές πεποιθήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους μπορεί να επηρεάσει την πορεία σύγκλισης των χωρών της ΕΕ. Ωστόσο, πρέπει να κατανοήσουμε ότι το δημόσιο χρέος δεν δεσμεύει μελλοντικές κυβερνήσεις αν κάποια από τις τρέχουσες κυβερνήσεις προάγει το ενδεχόμενο της χρεωκοπίας ως μέσο αντιμετώπισης της κρίσης χρέους ή υποθάλλει την ανάγκη αντιμετώπισης του χρέους προς χάριν συγκεκριμένης τάξης. Χρησιμοποιούμε το παράδειγμα των Alesina & Perotti (1995) για την καλύτερη κατανόηση του ζητήματος. Γνωρίζουμε ότι όσο μεγαλύτερη είναι η συγκέντρωση των προτιμήσεων του εκλογικού σώματος στα άκρα τόσο μεγαλύτερο είναι το χρέος. Ας υποθέσουμε τώρα ότι ένα κόμμα της Αριστεράς θα είναι περισσότερο φιλικό στο ενδεχόμενο χρεωκοπίας, δεδομένου ότι η ανώτερη αστική τάξη κατέχει το μεγαλύτερο μέρος του δημόσιου χρέους. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε όξυνση των ανισοτήτων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Έπειτα, ένα δεξιό κόμμα θα επέλεγε να εκδώσει περαιτέρω χρέος, προκειμένου να καταστήσει μεγαλύτερο το ποσοστό εκείνων που κατέχουν χρέος στα χέρια τους, προκειμένου να προστατεύσει σε ένα βαθμό τους κεφαλαιοκράτες, γεγονός που με την σειρά του θα οξύνει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες μακροπρόθεσμα λόγω της αδυναμίας ορισμένων τάξεων να ανταποκριθούν στις οικονομικές υποχρεώσεις τους. Έτσι, η σύνθεση και οι

περιορισμοί του χρέους και η πολιτική διαχείριση τούς μπορεί να οδηγήσει σε ανορθόδοξες και αναποτελεσματικές επιλογές.

Είναι πασιφανές ότι η συμβατική αφήγηση για την ευρωπαϊκή κρίση χρέους τονίζει κυρίως τρεις παράγοντες. Αυτοί είναι οι κακές πολιτικές και σπατάλες στις πληγείσες χώρες –κυρίως τις νότιες χώρες-, οι ατέλειες στον σχεδιασμό της ΟΝΕ και οι “σοφές” πολιτικές στις βόρειες λιτές χώρες. Ο Αντζουλάτος (2012) προσθέτει σε αυτή την αφήγηση ότι οι βασικές αιτίες αυτής της κρίσης βρίσκονται στην αποτυχία πολλών δικλίδων ασφαλείας της οικονομίας της αγοράς, σε πολλά επίπεδα της κοινωνίας, τόσο στις “κακές” χώρες του Νότου όσο και στις πιο συνετές χώρες της ΟΝΕ μέσα σε ένα περιβάλλον όπου η κερδοσκοπική χρηματοδότηση μπορεί να υπερκεράσει τις ισχυρότερες οικονομίες του κόσμου. Κατ’ επέκταση, οι πολιτικές απαντήσεις πρέπει να υπερβούν την συμβατική αφήγηση και να αντιμετωπίσουν την κρίση χρέους σαν ασθένεια και όχι ως σύμπτωμα. Διαφορετικά, θα συνηγορήσουν στην θεμελίωση των βάσεων για μια ακόμη μεγαλύτερη οικονομική κρίση στο άμεσο μέλλον (βλ. κατάρρευση των χρηματιστηριακών αγορών της Ασίας) η οποία θα οφείλεται στην αλόγιστη ενίσχυση των οικονομικών φορέων και στην εδραίωση πολύπλοκων και ανεφάρμοστων ρυθμιστικών και εποπτικών δομών όπως παρατηρούμε το τελευταίο διάστημα. Παράλληλα, η άνιση κατανομή των βαρών της δημοσιονομικής κατανομής –τόσο μεταξύ όσο και εντός των χωρών- δημιουργεί μαύρα σύννεφα πάνω από τις μακροπρόθεσμες προοπτικές της ΕΕ καθώς αναδεικνύει τις δομικές ανισότητες που υπάρχουν στο εσωτερικό ακόμη και πριν της υιοθέτησης του ενιαίου νομίσματος.

Ωστόσο, είναι αναγκαίο να εξετάσουμε τι συνέβη μετά την υιοθέτηση του Ευρώ. Οι Lin & Treichel (2012) υποστηρίζουν ότι η υιοθέτηση του Ευρώ οδήγησε σε σύγκλιση των επιτοκίων ανάμεσα στις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας και στις χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα που σε συνδυασμό με την αύξηση των κεφαλαιακών εισροών, εξαιτίας της ολοένα και αυξανόμενης χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης, οδήγησε σε μια έκρηξη της κατανάλωσης και της αγοράς ακινήτων στις περιφερειακές χώρες, γεγονός το οποίο οδήγησε με την σειρά του σε αύξηση της ανάπτυξης και των δημόσιων εσόδων και δαπανών. Αυτές οι χώρες, δηλαδή η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία

και η Ιρλανδία, αποτέλεσαν το “success story” της Ευρωπαϊκής Επιτροπή την προηγούμενη δεκαετία καθώς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους συνέκλινε ταχύτατα με το ευρωπαϊκό μέσο όρο κάνοντας το εγχείρημα της περιφερειακής σύγκλισης να φαίνεται επιτυχημένο. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Αντζουλάτο (2012), η ανατίμηση που προέκυψε μέσα από την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος οδήγησε σε έντονη απώλεια ανταγωνιστικότητας στις περιφερειακές χώρες που επηρέασε τις εξαγωγές και προκάλεσε έντονες ανισοροπίες στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους. Ως εκ τούτου, ενώ στις προκείμενες χώρες η δημοσιονομική κατάσταση παρέμενε σταθερή πριν από την κρίση λόγω των αυξημένων εσόδων, η ύφεση που προκάλεσε η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 οδήγησε στην απότομη αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων (λόγω της έκρηξης της φούσκας των ακινήτων και της κρίσης του χρηματοπιστωτικού τομέα) που επιδείνωσαν την κυρίαρχη κρίση χρέους. Ωστόσο, πρέπει να σχολιάσουμε ότι είναι παράταιρο στο χρονικό διάστημα της προηγούμενης δεκαετίας οι ίδιες χώρες να είναι “success stories” σύγκλισης και ταυτόχρονα “μαύρα πρόβατα” μακροοικονομικής κακοδιαχείρισης όπως επίσης είναι κατά κάποιο τρόπο ειρωνικό να κατηγορούμε μόνο το Ευρώ για την ευρωπαϊκή κρίση ενώ υπάρχουν αποδείξεις ότι θα μπορούσε να προκύψει ακόμη και χωρίς την υιοθέτηση του.

Αντίθετα, οι χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα, ιδίως η Γερμανία, διατήρησαν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα μέσω της συγκράτησης των μισθών που τους επέτρεψε να αυξήσουν τις εξαγωγές τους προς τις περιφερειακές χώρες και άλλες αναδυόμενες οικονομίες και παράλληλα οι τράπεζες τους επωφελήθηκαν από τον αυξημένο δανεισμό και τα πακέτα σωτηρίας μέσω της αποπληρωμής των τοκοχρεολυσίων, που αποτελούν μεγάλο τμήμα της κρίσης χρέους. Παραφράζοντας τον Krugman (2012) που επιχειρηματολογεί ότι οι δαπάνες μιας χώρας αποτελούν τα κέρδη μιας άλλης χώρας, μπορούμε να πούμε ότι τα ελλείμματα των περιφερειακών χωρών της Ευρωζώνης αποτελούν τα πλεονάσματα των ισχυρών χωρών. Επί τους ουσίας προκύπτει ότι το Ευρώ πιθανότατα επιδείνωσε τις ενδοευρωπαϊκές ανισότητες προκαλώντας σοβαρά ερωτήματα όσον αφορά την βιωσιμότητα του ενιαίου νομίσματος στον απόηχο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και εν μέσω της

τρέχουσας κρίσης δημοσίου χρέους. Συγκεκριμένα, πρέπει να τονίσουμε ότι το βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής είναι δυσανάλογα μεγάλο όσον αφορά τις πληττόμενες από την κρίση χώρες, παρ' ότι φαίνεται ότι δεν είναι αποκλειστικά υπεύθυνοι για την κρίση χρέους. Ακόμη χειρότερα, εντός των χωρών αυτών, η δημοσιονομική προσαρμογή επιβαρύνει δυσανάλογα τις πιο αδύναμες και λιγότερο υπεύθυνες για την κρίση, κοινωνικές τάξεις. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερος ανησυχητικός για την μακροπρόθεσμη επιβίωση της νομισματικής ένωσης, ανεξάρτητα από την έκβαση της τρέχουσας κρίσης χρέους.

Ο Αντζουλάτος (2012) συμπληρώνει ότι τυπικά οι δείκτες των μακροοικονομικών και δημοσιονομικών ανισορροπιών υποδηλώνουν ότι η εμπειρία κάθε κρίσης χρέους κάθε χώρας είναι διαφορετική, με την εμπειρία της Ελλάδας να έρχεται πιο κοντά στην συμβατική αφήγηση. Όμως με μια βαθύτερη ματιά, αποκαλύπτεται μια κοινή αιτία που δεν εμφανίζει αποκλειστικότητα για κάποια χώρα και δεν αποτελεί προϊόν του ευρώ. Αυτή η κοινή αιτία είναι οι υπερβολές του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Υπερβολές που διογκώθηκαν μετά το 2003, κατά την διάρκεια μιας περιόδου που χαρακτηρίστηκε από άφθονη ρευστότητα και ιστορικώς χαμηλά παγκόσμια επιτόκια, στοιχεία που τροφοδότησαν την ευρωπαϊκή κρίση χρέους αν και αποτελούσαν την ύστατη προσπάθεια των κεντρικών τραπεζών να αποτρέψουν τον αποπληθωρισμό και το σκάσιμο της φούσκας. Το χρέος όμως ανέβαινε γρήγορα και σε ορισμένες χώρες, όπως η Ισπανία, η Ιρλανδία και η Ελλάδα η παραγωγή έχει νοθευτεί από την κατανάλωση, την κατασκευαστική δραστηριότητα, την φοροδιαφυγή και την διαφθορά του δημοσίου τομέα με αποτέλεσμα την συγκάλυψη των μακροοικονομικών ανισορροπιών και την ψευδή αίσθηση της δημοσιονομικής σταθερότητας. Δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι στην διαμόρφωση της παραπάνω κατάστασης συντέλεσε και η αυξημένη πιστοληπτική ικανότητα που απολάμβαναν εκείνη την περίοδο τα κράτη της ΟΝΕ από τις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Ο εύκολος υπερδανεισμός αποτέλεσε την εύκολη λύση των κυβερνήσεων για την υποστήριξη της κατανάλωσης σε επίπεδα που δεν ανταποκρίνονταν στα πραγματικά εισοδήματα των χωρών αυτών. Είναι, λοιπόν, μεγάλη ανάγκη να

πιθασευτούν οι υπερβολές του χρηματοπιστωτικού συστήματος και να υπάρξει μεγαλύτερη διαφάνεια και λογοδοσία από την εκάστοτε κρατική μηχανή και τους λειτουργούς της καθώς ενέχει ο κίνδυνος διαμόρφωσης μιας διαλυτικής κατάστασης για την ΟΝΕ με αφορμή την κρίση δημόσιου χρέους. Μια κατάσταση όπου το κόστος στήριξης της παραμονής στη Ευρωζώνη θα υπερβαίνει το κόστος εξόδου από αυτή, βάζοντας ταφόπλακα σε οποιαδήποτε πολιτική και απόπειρα σύγκλισης για τα κράτη της ΕΕ.

Οι Becher & Jager (2011) συναινούν ότι η κρίση χρέους στις περιφερειακές χώρες είναι είτε κρίση περίσσειας του δημοσίου χρέους (νεοκλασική προσέγγιση) είτε είναι αποτέλεσμα των ανισορροπιών του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (κεϋνσιανή προσέγγιση). Σε αυτό συντελεί ότι από το 1980 και έπειτα οι οικονομίες της ΕΕ έχουν βιώσει πολύ χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με πρόσφατες εξελίξεις σε άλλες περιοχές του κόσμου. Είναι πλέον προφανές ότι οι εφαρμοζόμενες, προσανατολισμένες στην προσφορά, πολιτικές που στοχεύουν στην άμεση αύξηση της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων παρέχουν πολύ περιορισμένα αποτελέσματα στην διαδικασία σύγκλισης. Έτσι, η αδύναμη οικονομική ανάπτυξη δεν φαίνεται ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί από τα παραδοσιακά μακροοικονομικά μέτρα νεοφιλελεύθερης προέλευσης. Ακόμη, οι Becher & Jager (2011) φτάνουν στο συμπέρασμα ότι οι κεντρικές ρυθμίσεις των ευρωπαϊκών θεσμών, όπως αυτές της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εφαρμοσμένες σε διαφορετικές χωρικές κλίμακες συνέβαλαν στην όξυνση των αντιφάσεων και των ανισορροπιών μεταξύ των διάφορων εθνικών οικονομιών, που αποτελεί την έκφραση της δομικής κρίσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Έτσι, οι εκάστοτε εθνικές ρυθμίσεις για το κόστος εργασίας και το επίπεδο μισθών σε συνδυασμό με την ευρωπαϊκή νομισματική πολιτική συνέβαλαν στην διόγκωση της ανισοτήτων μεταξύ του πυρήνα και της περιφέρειας της Ευρωζώνης και προκύπτει ότι η συνεχής συσσώρευση κεφαλαίου στον ευρωπαϊκό πυρήνα δεν είναι πλέον βιώσιμη λόγω της υπερβολικής χρέωσης της περιφέρειας. Θεωρείτε έτσι ότι το μοντέλο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που ακολουθείται, ειδικά μετά την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος, έχει φτάσει στα

όρια του και έτσι η κρίση χρέους δεν είναι τίποτα άλλο παρά ασθένεια που οφείλεται στην ριζοσπαστικοποίηση του νεοφιλελευθερισμού.

Μια πολύ ενδιαφέρουσα συμβολή στην διερεύνηση της σχέσης του δημοσίου χρέους και της οικονομικής ανάπτυξης και σύγκλισης είναι η εργασία των Baum et al (2012). Αρχικά, χρησιμοποιούν μια δυναμική μεθοδολογία με πάνελ δεδομένα, αποδεικνύοντας τη μη γραμμική επίδραση του δημοσίου χρέους στην αύξηση του ΑΕΠ. Δευτερευόντως, τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται προέρχονται από 12 χώρες της ζώνης του Ευρώ κατά την περίοδο 1990-2010 και κατ' επέκταση, δίνουν μια πολύ καλή εικόνα για την βιωσιμότητα του χρέους στην ζώνη του Ευρώ. Προκύπτει ότι με βάση τα εμπειρικά αποτελέσματα, η βραχυπρόθεσμη επίδραση του χρέους στην αύξηση του ΑΕΠ, είναι θετική και στατιστικά σημαντική, αλλά τείνει προς το μηδέν και χάνει την στατιστική σημασία της όταν ο λόγος του δημοσίου χρέους ως προς το εθνικό ΑΕΠ ξεπερνά το 67%. Επιπλέον, όταν ο λόγος του δημοσίου χρέους ως προς το εθνικό ΑΕΠ ξεπερνά το 95%, σημειώνεται ισχυρή αρνητική επίδραση στην οικονομική δραστηριότητα. Ακόμη, προκύπτει ότι όταν ο λόγος του δημοσίου χρέους ως προς το εθνικό ΑΕΠ ξεπερνά το 70%, τα μακροχρόνια επιτόκια αποτελούν παράγοντες αυξανόμενης πίεσης ως προς την βιωσιμότητα του χρέους.

Ένα βασικό ζήτημα που προκύπτει από τις τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις είναι το μέγεθος των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών, όταν η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση. Οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές δείχνουν πόσο μειώνεται (αυξάνεται) το ΑΕΠ έπειτα από μια μείωση (αύξηση) του ελλείμματος και κατ' επέκταση επηρεάζουν σημαντικά την πορεία του δημοσίου χρέους και την πορεία σύγκλισης. Οι Auerbach και Gorodnichenko (2012) προσπαθούν να ερμηνεύσουν το φαινόμενο με τη χρήση πρότυπων εκτιμήσεων αυτοπαλίνδρομων οικονομετρικών υποδειγμάτων, βρίσκοντας μεγάλες διαφορές στο μέγεθος των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών σε περιόδους ύφεσης και επέκτασης και αποδεικνύουν ότι σε περιόδους ύφεσης το μέγεθος των πολλαπλασιαστών αυξάνεται επηρεάζοντας τις προβλέψεις για την πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών. Αυτό φαίνεται να ισχύει για ένα μεγάλο αριθμό χωρών του ΟΟΣΑ. Μπορούμε να πούμε ότι, όπως συμφωνεί και ο

Ματσαγγάνης (2012), το μέγεθος των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών γενικά εξαρτάται από τρεις παράγοντες: τη ροπή προς αποταμίευση, τον βαθμό εξωστρέφειας της οικονομίας και το ετήσιο φορολογικό βάρος. Αυτά τα τρία μαζί λειτουργούν ως βαλβίδες ασφαλείας γιατί όσο μικρότερο είναι το τμήμα του διαθέσιμου εισοδήματος που αποταμιεύεται και το τμήμα του παραγόμενου προϊόντος που εξάγεται και όσο μεγαλύτερο είναι το τμήμα του ακαθάριστου εισοδήματος που πηγαίνει σε φόρους, τόσο υψηλότεροι είναι οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές, δηλαδή τόσο μεγαλύτερη τελικά είναι η ύφεση έπειτα από μια μείωση του ελλείμματος κατά $x\%$, άρα τόσο χειρότερη είναι η πορεία του δημοσίου χρέους.

Είναι γνωστό ότι οι βασικοί στόχοι της ΕΕ είναι η οικονομική και θεσμική σύγκλιση των κρατών μελών της, ωστόσο τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας μέχρι τώρα δεν είναι τα επιθυμητά. Σημαντικό ρόλο σε αυτό παίζει η οικονομική κρίση και η κρίση δημοσίου χρέους που την ακολούθησε. Οι Bongardt και Torres (2013) διατυπώνουν κάποια πολύ ουσιαστικά ερωτήματα. Πως ακριβώς πρέπει να ορίσουμε την σύγκλιση; Πόση σύγκλιση είναι απαραίτητη; Ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για περαιτέρω σύγκλιση των ευρωπαϊκών χωρών και πως μπορεί να οριστεί η επιτυχία τους; Τέλος, πόση σύγκλιση μπορεί να επιτευχθεί με την βελτίωση της οικονομικής απόδοσης σε χώρες με χαμηλές οικονομικές επιδόσεις και πως μπορούμε να αποφύγουμε την σύγκλιση με τη μορφή της εναρμόνισης στα χαμηλότερα επίπεδα κοινωνικής πρόνοιας;

Η περιφερειακή σύγκλιση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό θέμα την διαδικασία της ευρωπαϊκής οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης. Άλλωστε, ένα από τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα της ένταξης των δυνητικών υποψηφίων χωρών στην ΕΕ, υπήρχε πάντα η προοπτική της προσέγγισης του μέσου βιοτικού επιπέδου της ΕΕ αλλά και η προοπτική της οικονομικής ολοκλήρωσης μέσω της νομισματικής ένωσης. Η κίνηση αυτή αποσκοπούσε στην πραγματική σύγκλιση των φτωχότερων κρατών μελών, ανεξάρτητα αν τα αποτελέσματα είναι αμφισβητήσιμα. Ωστόσο, η σύγκλιση συνέπεσε με την κρίση δημοσίου χρέους που ανέδειξε την δυσκολία και την πίεση που συνοδεύει την οικονομική

ολοκλήρωση κάτω από τους κανόνες και την πίεση της συντήρησης της νομισματικής ένωσης.

Ωστόσο, οι Bongardt και Torres (2013) αναφέρουν ότι η τήρηση των συλλογικών κανόνων της ΕΕ παρέχουν πρόσβαση σε μια ευρεία αγορά, αλλά προϋποθέτει κάποια θεσμική σύγκλιση ως προϋπόθεση για την ένταξη σε αυτό το πλαίσιο η οποία επιτυγχάνεται μέσω της εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου. Ωστόσο, υπάρχουν διάφορα αναπάντητα ερωτήματα τα οποία πρέπει να οδηγηθούμε αναγκαστικά σε περαιτέρω θεσμική σύγκλιση. Πρέπει να εξεταστεί στα πλαίσια της βελτίωσης της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης εάν η θεσμική σύγκλιση (σχετικά με τους υλοποίηση αντίστοιχων πολιτικών) και η πραγματική σύγκλιση αλληλοενισχύονται ή αν υπάρχει μια ανταλλαγή μεταξύ των δύο. Αντίστοιχα, πρέπει να εξεταστεί την συσχέτιση μεταξύ αειφορίας και πραγματικής σύγκλισης. Υπάρχουν απόψεις που προβάλλουν ότι τα υψηλότερα περιβαλλοντικά πρότυπα μπορούν να επιβραδύνουν την σύγκλιση μέσω περιορισμών στην ανάπτυξη και απόψεις που προωθούν, σωστά κατά της άποψης μας, την προώθηση της περιβαλλοντικά βιώσιμης, μακροπρόθεσμης και ποιοτικής ανάπτυξης που συμβάλλει στην πραγματική περιφερειακή σύγκλιση.

Η κρίση δημοσίου χρέους επιβεβαιώνει ότι οι διαφορές στις διάφορες εθνικές πολιτικές και τους θεσμούς δεν είχαν μεγάλη βαρύτητα στα προγενέστερα στάδια ολοκλήρωσης της ΕΕ αλλά παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία εντός μιας νομισματικής ένωσης όπου οι αλληλεξαρτήσεις είναι μεγαλύτερες. Το ζήτημα του ρόλου του κράτους στις μικτές Ευρωπαϊκές οικονομίες βγαίνει στην επιφάνεια, που συνοδεύεται από αρνητική διάθεση από την ελίτ, καθώς εγείρονται τα ζητήματα ρύθμισης της εσωτερικής αγοράς προς όφελος της μακροοικονομικής σταθεροποίησης. Εξάλλου, η έννοια της οικονομικής σύγκλισης, όπως ορίζεται από την συνθήκη του Μάαστριχτ ή στην στρατηγική της Ευρώπης 2020, συνεπάγεται κάποιο συντονισμό των οικονομικών πολιτικών, ο οποίος όμως έχει μείνει ατελής καθώς εξαρτάται από την κρατική δέσμευση των κρατών που πολλές φορές εμφανίζουν συγκρουόμενα συμφέροντα. Όμως, η ανάγκη συναίνεσης για μια κοινή ευρωπαϊκή αντίδραση όσον αφορά τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και θεσμικό εκσυγχρονισμό,

προκειμένου να διασφαλιστεί η ανταγωνιστικότητα της ΕΕ σε έναν κόσμο που χαρακτηρίζεται από νέες πραγματικότητες και προκλήσεις, όπως η παγκοσμιοποίηση, η κοινωνία της πληροφορίας, η δημογραφική γήρανση και η κλιματική αλλαγή πρέπει να ξεπεράσει τις εθνικές διαφορές.

Οι Bongardt και Torres (2013) επιβεβαιώνουν ότι η κρίση χρέους έχει θέσει την έλλειψη σύγκλισης στην κορυφή της ευρωπαϊκής ατζέντας. Οι λεγόμενες συγκλίνουσες χώρες –Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, ακόμη και Ιταλία – άρχισαν ή συνεχίζουν να αποκλίνουν σε σχέση με τις χώρες του πυρήνα όσον αφορά την αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ. Η χαμηλή ανάπτυξη τους τα τελευταία χρόνια έγινε ένας σημαντικός παράγοντας αρνητικής εκτίμησης της βιωσιμότητας της οικονομίας τους από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, καθιστώντας την προοπτική ολοκλήρωσης ατελέσφορη. Η λύση που προβάλλει η ΟΝΕ εντείνει τον οικονομικό ανταγωνισμό και τα πρότυπα οικονομικής εξειδίκευσης αλλά θεωρούμε ότι τα αποτελέσματα θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από τις εγχώριες πολιτικές. Τα ευρήματα των Bongardt και Torres (2013) υποδεικνύουν ότι τα κράτη που απέτυχαν να πετύχουν καλά αποτελέσματα ως προς τους στόχους της Λισσαβόνας (δηλαδή ως προς την ανταγωνιστικότητα και την αειφόρο ανάπτυξη) είναι τα κράτη που άρχισαν ή συνεχίζουν να αποκλίνουν.

Ακόμη, τονίζεται ότι πριν την έκρηξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης το 2008 και της κρίσης δημόσιου χρέους το 2010, οι συζητήσεις που λάμβαναν χώρα για την βιωσιμότητα και την νομιμότητα της νομισματικής ένωσης αντιμετώπιζαν την συμβολή (ή την έλλειψη) της ευρωπαϊκής πολιτικής σύγκλισης και ολοκλήρωσης ως εξωγενή παράγοντα ως προς τις διαδικασίες οικονομικής ολοκλήρωσης και ευρωπαϊκής διακυβέρνησης. Οι ακαδημαϊκές και πολιτικές συζητήσεις κατά την διάρκεια της πρώτης δεκαετίας της ευρωζώνης αναδεικνύουν ότι επικεντρώθηκε σε μια πολιτική τύπου one size fits all, η οποία πυροδότησε δευτερογενείς επιπτώσεις σε διάφορους τομείς πολιτικής, οι οποίοι επηρεάζουν την πολιτική συνοχής και πραγματικής σύγκλισης. Είναι πλέον αποδεκτό ότι η Ευρωζώνη δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς πολιτική ένωση, καθώς δεν διαθέτει τους μηχανισμούς αντιστάθμισης των ΗΠΑ (ελεξίγια μισθών, κινητικότητα υπαλλήλων,

ολοκληρωμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα). Κατ' επέκταση, η έλλειψη μεταρρυθμίσεων σε αρκετά κράτη μέλη και η ανικανότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών (που εμπεριέχει βέβαια και την κερδοσκοπία) να διακρίνουν τις ηγεμονικές χώρες της ευρωζώνης από τις υπόλοιπες οδήγησαν στην αύξηση των ενδοευρωπαϊκών ανισορροπιών. Οι συγκεκριμένες ατέλειες σήμαιναν ότι τα θεσμικά όργανα της ΕΕ δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της αυξανόμενης αλληλοεξαρτώμενης πολιτικής, πόσο μάλλον τις επιπτώσεις της κρίσης.

Επίσης, η κρίση χρέους επιβεβαίωσε ότι ορισμένες από τις εγχώριες πολιτικές (πχ προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων ή δημόσιες σπατάλες) δεν ήταν μόνο ασύμβατες με τους διακηρυγμένους στόχους των αντίστοιχων κυβερνήσεων αλλά ήταν επίσης και μη βιώσιμες. Ήταν σαφές ότι η μη βιωσιμότητα των παραπάνω πολιτικών θέτει υπό αμφισβήτηση τα κράτη πρόνοιας και την ποιότητα ζωής των σημερινών και επόμενων γενεών. Επιπρόσθετα, οι αόριστες αναφορές σε ευρωπαϊκούς περιορισμούς στην διαμόρφωση των εθνικών πολιτικών μετατρέπεται με την πάροδο των ετών σε δεσμευτικούς περιορισμούς. Αυτοί μηχανεύονται από την οικοδόμηση νέων μηχανισμών και θεσμών, μέσω πολυεπίπεδης πολιτικής διαπραγμάτευσης, η οποία φαίνεται ότι οδηγεί σε πολιτική και κοινωνική αποσύνθεση και όχι καλλιέργεια συναίνεσης για τις απαιτούμενες αλλαγές.

Οι Bongardt και Torres (2013) καθιστούν σαφές ότι τα εθνικά πολιτικά συστήματα δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν μόνο τους τις εγγενείς προκλήσεις που δημιουργούνται μέσα από την κρίση χρέους, αλλά απαιτείται εμβάθυνση της δημοκρατίας και του ελέγχου στα όργανα διακυβέρνησης της ΕΕ και στις αποφάσεις τους. Η ανάγκη αυτή ισχύει και για τα νέα ευρωπαϊκά όργανα (μηχανισμοί στήριξης, διακυβερνητικές συνθήκες) καθώς η επανάκτηση του δημοκρατικού ελέγχου των εθνικών κυβερνήσεων και των θεσμών, που παρουσιάζουν μια ασυδοσία μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, είναι αναγκαία προϋπόθεση για την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Επίσης, σημειώνουν ότι η πρόσβαση στους νέους αυτούς μηχανισμούς και θεσμούς συμβαδίζει μαζί με την συνέχεια της θεσμικής μεταρρύθμισης της Ένωσης και της επίτευξης των στόχων της δηλαδή την

ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, μια ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο, και το υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος. Όμως, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι στα πλαίσια εξυπηρέτησης των πολιτικών συμφερόντων κάθε εθνικής κυβέρνησης, η εκάστοτε επώδυνη μεταρρύθμιση απαιτεί μια εμφανή ανταμοιβή ή μια καθαρή λύση απέναντι στο πρόβλημα που απευθύνεται.

Ο Pierre Wunsch (2013) στηλιτεύει την ωραιοποιημένη πραγματικότητα του ευρωπαϊκού αφηγήματος, υποστηρίζοντας ότι παρά το γεγονός ότι η σύγκλιση μεταξύ ευρωπαϊκού πυρήνα και της περιφέρειας θεωρούνταν λιγότερο ή περισσότερο δεδομένη, τα στοιχεία δείχνουν ότι πρέπει να φοβόμαστε μια πιο βαθιά και διαρκή οικονομική απόκλιση εντός ευρωζώνης. Ακόμη, αναδεικνύεται ο ρόλος και η σημασία της μεταφοράς κεφαλαίων από τις πλούσιες στις λιγότερο πλούσιες χώρες στην κρίση δημοσίου χρέους και αναγνωρίζεται ότι η διαδικασία σύγκλισης μεταξύ των χωρών της ΕΕ δεν συνοδεύεται από αντίστοιχα αποτελέσματα σύγκλισης σε περιφερειακό επίπεδο. Πρέπει να πούμε ότι σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η ΕΕ έχει βιώσει ισχυρή σύγκλιση και η διαδικασία αυτή δεν έχει σταματήσει μετά την διεύρυνση της Ένωσης. Ο Wunsch (2013) υποστηρίζει ότι η διαδικασία σύγκλισης πιθανότητα έγινε περισσότερο επιθυμητή λόγω των θετικών προσδοκιών που καλλιεργήθηκαν από την πρώτη διεύρυνση το 2004.

Μπορούμε να διακρίνουμε σε γενικές γραμμές τρεις φάσεις σύγκλισης της ΕΕ σε επίπεδα χώρας. Η πρώτη φάση αναφέρεται στην περίοδο 1950-1973 όπου επιχειρείται η σύγκλιση της Δυτικής Ευρώπης με το βιοτικό επίπεδο των ΗΠΑ, η δεύτερη φάση αναφέρεται στην περίοδο 1974-1993 όπου επιτυγχάνεται η σύγκλιση της Βόρειας με την Νότια Ευρώπη και η τρίτη φάση που αναφέρεται στην περίοδο 1994-2010 πραγματεύεται την διαδικασία σύγκλισης των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης με τις υπόλοιπες. Αυτή η διαδικασία κρίνεται από την Επιτροπή ως επιτυχής αλλά υπάρχουν αρκετές επιφυλάξεις και αμφιβολίες.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να κάνουμε την διάκριση μεταξύ β και σ σύγκλισης. Η β-σύγκλιση αναφέρεται σε μια διαδικασία κατά την οποία οι φτωχότερες χώρες αναπτύσσονται πιο γρήγορα από τις πλουσιότερες και ως εκ τούτου

καλύπτουν τη διαφορά με αυτές. Η σ-σύγκλιση αναφέρεται στην μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών με την πάροδο του χρόνου. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η β-σύγκλιση είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή για σ-σύγκλιση. Ο Wunsch (2013) υποστηρίζει ότι μακροπρόθεσμα η β-σύγκλιση αποδείχθηκε πολύ ισχυρή σε επίπεδο ΕΕ-15 το διάστημα 1960-1999 και παράλληλα παρατηρεί ότι η σημασία της σχέσης μεταξύ αρχικού επιπέδου κατά κεφαλήν ΑΕΠ με τους επακόλουθους ρυθμούς ανάπτυξης του φθίνει με την πάροδο των χρόνων. Αυτό επιβεβαιώνει την παρατήρηση ότι η διαδικασία σύγκλισης πρέπει να περιλαμβάνει και άλλους δείκτες καθώς οι διαφορές που προκύπτουν από την χρήση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μπορεί να είναι πλασματικές. Ακόμη, αποδεικνύει ότι η σ-σύγκλιση ήταν ισχυρή στο περιφερειακό επίπεδο NUTS 2 για την ομάδα χωρών ΕΕ-15 την περίοδο 1980-1995, αλλά έκτοτε ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι ότι παρατηρείται σημαντική β-σύγκλιση σε περιφερειακό επίπεδο, καθώς φτωχότερες περιφέρειες τείνουν να αυξηθούν ταχύτερα από πλουσιότερες περιφέρειες. Ωστόσο, αυτή η διαδικασία καθοδηγείται, όπως είναι λογικό, από την δυναμική της χώρας. Όπως αναφέρει ο Wunsch (2013) το 1995, οι ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών αφορούσαν σε ποσοστό 70% τις περιφερειακές ανισότητες. Μέχρι το 2005, το ποσοστό αυτό μειώθηκε σε 56% ενώ στην ομάδα χωρών ΕΕ-15 σε 14%. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνονται και από τον Μπουβέ ο οποίος επισημαίνει ότι η πλειονότητα των διαπεριφερειακών ανισοτήτων εντοπίζεται στο εσωτερικό των χωρών και όχι μεταξύ των χωρών.

Η αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών της ίδιας χώρας είναι πιθανότατα η συνέπεια των διαδικασιών πόλωσης. Είναι πολύ ενδιαφέρον και απόλυτα ρεαλιστικό ότι η αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων σήμερα οφείλεται στην υψηλή οικονομική απόδοση ορισμένων περιοχών, για παράδειγμα μητροπολιτικές περιοχές ή περιοχές πλησίον της πρωτεύουσας, παρά στην υποτονική απόδοση των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών. Ο Wunsch (2013) επιβεβαιώνει την παραπάνω παρατήρηση καθώς όπως παρατηρεί ότι η διαδικασία σύγκλισης στην Ανατολική Ευρώπη παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά.

Αυτή η νέα θεώρηση της οικονομικής γεωγραφίας εξηγεί την διττή φύση των ισχυρών οικονομιών, όπου το χαμηλό περιφερειακό κατά κεφαλήν ΑΕΠ συσχετίζεται ισχυρά με υψηλά ποσοστά ανεργίας. Η εξήγηση που δίνεται είναι η εξής. Η διαφαινόμενη επιτυχία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνδεόταν σε επίπεδο χώρας σε ένα συνδυασμό ευελιξίας των τιμών και των μισθών, μέσω προσαρμογών των συναλλαγματικών ισοτιμιών αν διαπιστωνόταν τέτοια ανάγκη, παράλληλα με την πρόσβαση στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Έτσι, επήλθε ανταγωνισμός στις αγορές προϊόντων και ένα κοινό σύστημα κανόνων που εξασφάλισε ασφάλεια στους οικονομικούς παράγοντες. Τέλος, οι μεταφορές κεφαλαίου που προκύπτουν από την περιφερειακή ανάπτυξη της ΕΕ για υποδομές και αναδιανομή εισοδήματος στήριξαν την διαδικασία σύγκλισης σε επίπεδο κρατών. Ωστόσο, οι ίδιες συνθήκες δεν πληρούνται σε περιφερειακό επίπεδο στο εσωτερικό των κρατών. Η ευελιξία τιμών και μισθών σε περιφερειακό επίπεδο περιορίζονται από εθνικές ρυθμίσεις, εμποδίζοντας πολλές φορές την έγκαιρη προσαρμογή σε οικονομικά μεγέθη και στις δυσμενείς οικονομικές κρίσεις. Επίσης, οι ενδοεθνικές μεταφορές κεφαλαίου είναι πιο επικεντρωμένες στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων παρά στην προώθηση της ενδογενούς ανάπτυξης. Κατ' επέκταση, αυτό οδηγεί σε περισσότερους περιορισμούς στην διαδικασία σύγκλισης των περιοχών εντός μιας χώρας και κατά πάσα πιθανότητα λιγότερα κίνητρα για μεταρρυθμίσεις στις περιφέρειες που υστερούν.

Οι ανισοροπίες που περιγράφονται παραπάνω οδήγησαν στην έκρηξη της κρίσης και στην διαδικασία της προσαρμογής. Η σύγκλιση των επιτοκίων με την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος συνέβαλλε όπως έχει αναφερθεί στη συσσώρευση μη βιώσιμου χρέους στις περιφερειακές χώρες της ευρωζώνης (καθώς και στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ). Στην Πορτογαλία και στην Ιταλία η απώλεια ανταγωνιστικότητας επιδείνωσε την κατάσταση ακόμη περισσότερο. Ο Krugman αναφέρει ρητά ότι αυτό που εμφανίζει ενδιαφέρον είναι ότι το ίδιο το ευρώ δημιουργεί τα ασύμμετρα σοκ που τώρα το καταστρέφουν, μέσω των ροών κεφαλαίου που προκάλεσε και ταυτόχρονα είναι πολύ δύσκολο να αντιμετωπιστούν με αναπτυξιακά ή/και άλλα σοκ.

Διάφοροι ερευνητές τείνουν να καταλήξουν ότι, ό,τι είχε γίνει αρχικά αντιληπτό ως διαδικασία σύγκλισης δεν βασίζεται σε υγιή θεμελιώδη μεγέθη. Η αυξανόμενη αποσύνδεση και ελευθερία της αποταμίευσης και των επενδύσεων εντός ευρωζώνης δεν οδήγησε σε αποτελεσματικότερη κατανομή κεφαλαίων. Πολύ μεγάλο μέρος των επενδύσεων κατευθύνθηκαν προς τον τομέα της ακίνητης περιουσίας και άλλων τομέων με χαμηλές αποδόσεις προσδοκώντας την δυνητική αύξηση του ΑΕΠ με αποτέλεσμα το δυσμενές υψηλό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Οι παρεμβάσεις της ΕΚΤ απέτρεψαν επί της ουσίας την κατάρρευση της ζώνης του ευρώ και έδωσαν περισσότερο χρόνο στις μειονεκτούσες χώρες να εφαρμόσουν τις απαιτούμενες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Ωστόσο, η απότομη αύξηση της αποταμίευσης του ιδιωτικού τομέα και ο πιστωτικός φόβος που προκλήθηκε από την κατάσταση της ευρωζώνης οδήγησε σε βαθιά ύφεση και μεγάλες σωρευτικές απώλειες παραγωγής, με αποτέλεσμα η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Ιταλία να υποφέρουν, αν και διαφορετικούς εγγενείς λόγους. Ενώ ο Νότος παρεκκλίνει από το Βορρά εν μέσω της κρίσης, ο Wunsch (2013) αναφέρει ότι οι χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλτικής συνεχίζουν να συγκλίνουν, με υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης να παρατηρούνται τόσο στα νέα κράτα μέλη που συμμετέχουν στην ευρωζώνη όσο και στα νέα κράτη μέλη εκτός ευρωζώνης. Μια πιθανή εξήγηση για αυτό είναι ότι η δυναμική κάλυψη της υστέρησης των οικονομιών αυτών ως προς την ανταγωνιστικότητα τους καθιστά τις θεσμικές και οικονομικές δυσκαμψίες λιγότερο έντονες σε σχέση με παλαιότερα κράτη μέλη.

Αν η ευρωζώνη δεν υπήρχε, μια εύκολη λύση για την προστασία των ευάλωτων χωρών θα ήταν η προσαρμογή των συναλλαγματικών ισοτιμιών τους που θα είχε μεν ακολουθηθεί από την αύξηση του πληθωρισμού, αλλά ο αντίκτυπος της κρίσης στην ανεργία θα είχε μετριαστεί από την αύξηση εξαγωγών. Σε ένα καθεστώς σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας, η προσαρμογή στην κρίση είναι αρκετά διαφορετική. Η εσωτερική υποτίμηση χτυπά οικονομικούς παράγοντες ασύμμετρα και η δημοσιονομική προσαρμογή κινείται προς τη λάθος κατεύθυνση με αποτέλεσμα την επιδείνωση των ανισοτήτων. Στην περίπτωση της ευρωζώνης, η λάθος

κατεύθυνση είναι η τεράστια αύξηση της ανεργίας σε όλους τους κλάδους προς χάριν της συγκράτησης των μισθών. Φυσικά το αποτέλεσμα έχει τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

Ο Wunsch (2013) καταλήγει ότι η υποστήριξη όσων χωρών βρίσκονται σε ύφεση και εμφανίζουν προβλήματα έντονων ανισοτήτων πρέπει να επικεντρωθεί στην βιωσιμότητα του χρέους μέσα από διάφορα μέτρα όπως η μείωση των επιτοκίων όπως αυτή παρέχεται μέσω του EFSF και του ESM. Επίσης, οι χρηματικές ενισχύσεις της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής πρέπει να στοχεύουν σε χρήσιμα έργα υποδομών και άλλους τομείς πολιτικής που συμβάλλουν αποφασιστικά στην ενίσχυση του αναπτυξιακού δυναμικού των χωρών που υστερούν. Αυτό, όπως καταλαβαίνουμε, απαιτεί μια μεταρρύθμιση της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, προκειμένου να καταστεί πιο επικεντρωμένη, πιο αξιόλογη και πιο αποτελεσματική, πράξη η οποία ομολογουμένως είναι πιο εύκολη στα λόγια απ' ότι στην πραγματικότητα. Επιπρόσθετα, χρήματα που δίνονται σε χώρες ή περιοχές με προβλήματα ανταγωνιστικότητας πιθανότατα θα χαθούν, οπότε είναι αναγκαία η μισθολογική μεταρρύθμιση στις χώρες που υστερούν να πραγματοποιηθεί με βάση οικονομίες χωρών που εμφανίζουν πλήρη απασχόληση και διεθνή ανταγωνιστικότητα.

Η τρέχουσα συζήτηση για το μέλλον της Βρετανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναδεικνύει ένα ακόμη σοβαρό ζήτημα- πρόβλημα της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Το πρόβλημα αυτό εντοπίζεται στην συνεχή γεωγραφική επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία εν δυνάμει μπορεί να εμποδίζει την βαθύτερη ένωση και σύγκλιση των κρατών-μελών. Εξάλλου, αποτελεί πλέον δεδομένο ότι κανένα κράτος-μέλος, ιδιαίτερα τα νεοεισαχθέντα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν είναι διατεθειμένο να εγκαταλείψει την πολιτική και εθνική κυριαρχία του. Ο Hefeker (2013) εκφράζει μια αρκετά αιρετική άποψη που δηλώνει ότι η οικονομική κρίση έχει δώσει μεγάλη ώθηση για την επίτευξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Θεωρεί ότι η δημιουργία της νομισματικής ένωσης ήταν μια απόφαση ορόσημο για την εγκατάλειψη της αυτονομίας σε νομισματικά θέματα και πιστεύει ότι ο βαθμός στον οποίο η κρίση έχει επιφέρει παρόμοια ή υψηλότερα επίπεδα σύγκλισης σε διάφορους τομείς πολιτικής έχει

πιθανότατα υποτιμηθεί. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι η δημιουργία της νομισματικής ένωσης συνοδεύεται από τον κανόνα της δημοσιονομικής πειθαρχίας, άρα μια μικρή απώλεια της αυτονομίας της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν ένα *de facto* γεγονός. Πάνω σε αυτό το γεγονός βασίζονται και οι συζητήσεις για τα ευρωομόλογα και την πλήρη δημοσιονομική ένωση.

Επιπρόσθετα, ο Hefeker (2013) προσθέτει ότι η συνέπεια της κρίσης χρέους στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προκαλέσει μια ισχυρή αύξηση στον έλεγχο και στον συντονισμό της οικονομικής πολιτικής. Για αυτό το λόγο άλλωστε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη σε ευρείες προτάσεις για μεγαλύτερη εναρμόνιση των δημοσιονομικής πολιτικής και όχι μόνο. Οι προτάσεις αυτές ανάγονται σε τρεις βασικούς πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας ασχολείται με την γενική οικονομική πολιτική για τα κράτη μέλη, θέτοντας στόχους για την αύξηση της απασχόλησης και των επενδύσεων σε έρευνα και καινοτομία, τη μείωση της φτώχειας και την ανάπτυξη μιας περισσότερο πράσινης οικονομίας, οι οποίοι αποτελούν μέρος των εθνικών προγραμμάτων μεταρρυθμίσεων. Ο δεύτερος πυλώνας ενσωματώνει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης που εμπεριέχει τους κανόνες για το δημόσιο χρέος και τα κρατικά ελλείμματα. Το Σύμφωνο διέπεται από το προληπτικό σκέλος που περιλαμβάνει εκτενή παρακολούθηση και την υποβολή εκθέσεων με σκοπό τον συντονισμό της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών και από το διορθωτικό σκέλος που παρέχει την δυνατότητα επιβολής προστίμων σε χώρες που δεν ακολουθούν τους κανόνες. Οι χώρες που εισέρχονται σε καθεστώς υπερβολικών ελλειμμάτων τίθενται υπόψη της Επιτροπής, η οποία πρέπει να συμφωνεί με τα εθνικά σχέδια για το πώς θα επιτευχθεί η διόρθωση των ελλειμμάτων. Ωστόσο πρέπει να σχολιάσουμε ότι παρόλο που έχουν διαπιστωθεί παραβάσεις από την μεριά αρκετών κρατών μελών, εντούτοις οι Υπουργοί Οικονομικών της Ε.Ε. (Ecofin) δεν έχει προχωρήσει ποτέ στην επιβολή κυρώσεων. Ο τρίτος πυλώνας είναι η συμφωνία για την μακροοικονομική εποπτεία των δημοσιονομικών μεγεθών των κρατών. Η Επιτροπή συντάσσει ετήσιες εκθέσεις που αφορούν την σύγκριση των εθνικών εξελίξεων κατά την διάρκεια του έτους με αυτές που είχαν προβλεφθεί. Εάν παρατηρούνται υπερβολικές ανισορροπίες πρέπει να ενημερωθεί το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ecofin και το Eurogroup, σε μια

προσπάθεια εκδημοκρατισμού του τρόπου λήψης αποφάσεων από τα όργανα της Ε.Ε..

Ο συντονισμός της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής επεκτείνεται ακόμη περισσότερο στις χώρες που βρίσκονται σε προγράμματα που στηρίζονται από τον EFSF και τον ESM, δηλαδή τους μηχανισμούς στήριξης που δημιουργήθηκαν για τα κράτη-μέλη που παρουσιάζουν κρίση δημοσίου χρέους. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κρίση σχεδιάστηκαν εκτεταμένα προγράμματα επιτήρησης με χρηματοδοτική στήριξη από το λεγόμενη τρόικα και μετέπειτα κουαρτέτο δηλαδή την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας. Έτσι, γίνεται σίγουρα κατανοητό ότι υπάρχει έντονη παρέμβαση στην πολιτική αυτονομία μιας χώρας καθώς το κουαρτέτο επηρεάζει και θέτει σαφείς στόχους για τα ελλείμματα των χωρών και κάνει πολύ λεπτομερείς πολιτικές προτάσεις για την αύξηση των φόρων, για την μείωση της απασχόλησης στο Δημόσιο και την προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων. Αυτό που είναι λιγότερο σαφές, ωστόσο, είναι ότι απαιτείται μια κοινή ευρωπαϊκή δημοσιονομική πολιτική. Τα χρέη και τα ελλείμματα των χωρών της Ε.Ε. έχουν δευτερογενείς επιδράσεις που επηρεάζουν την πορεία σύγκλισης και μια κοινή αντίδραση απέναντι στις επιθέσεις των αγορών στις αδύναμες οικονομίες της Ε.Ε. είναι η μόνη λύση που θα αναβαθμίσει την πολιτική σύγκλισης παράλληλα με τον αναπροσαρμογή των κανόνων της Ένωσης για το χρέος και τα ελλείμματα.

Ο Hefeker (2013) σχολιάζει ακόμη ότι η Ε.Ε. καθοδηγούμενη από την οικονομική κρίση και την κρίση χρέους ανέλαβε πρωτοβουλίες για περισσότερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε πολλούς τομείς πολιτικής. Ωστόσο, πρέπει να σχολιάσουμε ότι δεν υπήρξε ποτέ ολοκληρωμένη συζήτηση σχετικά με το θέμα αυτό, γεγονός που πιθανότατα είναι αποτέλεσμα του να τεθούν αυτά τα θέματα προς συζήτηση ανοιχτά στις κοινωνίες κάθε ευρωπαϊκής χώρας. Πρέπει, λοιπόν, να αναδειχθεί ότι υπάρχει σαφής κίνδυνος παύσης της διαδικασίας ολοκλήρωσης και πιθανότητα αντιστροφή της, όταν δεν υπάρχει απόλυτη συναίνεση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο πρέπει να επιδιωχθεί η σύγκλιση των πολιτικών σε μια ετερογενή ένωση. Η ΕΕ βρίσκεται σε ένα

σταυροδρόμι, όπως άλλωστε δείχνει και το προσφυγικό ζήτημα, και πρέπει τουλάχιστον να συζητηθεί ο δρόμος που θα ακολουθηθεί.

Η τρέχουσα κρίση, χωρίς αμφιβολία, έχει θέση τεράστια πίεση στα ευρωπαϊκά κοινωνικά μοντέλα –κυρίως στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπου οι επιπτώσεις είναι περισσότερο δραματικές. Ο Hermann (2013) υποστηρίζει ότι παρά τον εθνικό χαρακτηριστικά των επιπτώσεων της κρίσης σε κάθε χώρα, τα μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση τους φαίνονται αρκετά κοινά και περιλαμβάνουν την συρρίκνωση του δημοσίου τομέα και ιδιαίτερα της απασχόλησης σε αυτόν, την αποδυνάμωση της προστασίας των θέσεων εργασίας και των συλλογικών συμβάσεων, την αποδυνάμωση των συνδικάτων και την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης. Τα προαναφερθέντα μέτρα μπορούμε να πούμε ότι ακολουθούν την ίδια ευρεία τροχιά προς περαιτέρω φιλελευθεροποίηση της οικονομίας και συντηρητικοποίηση της κοινωνίας. Όπως άλλωστε τονίζει και ο Lehndorff (2012) η απάντηση των κρατών της ΕΕ αποτελεί ένα «θρίαμβο των αποτυχημένων ιδεών» αφού η ΕΕ αντιμετώπισε τα προβλήματα της κρίσης του 2008 έχοντας ως πρόταγμα τις βασικές κατευθύνσεις του νεοφιλελευθερισμού. Με βάση αυτούς τους χειρισμούς εμφανίστηκε το εξής παράδοξο: από την μια ο φονταμενταλισμός της ελεύθερης αγοράς αμφισβητείται ρητορικά αλλά οι πρακτικές του νεοφιλελευθερισμού παραμένουν αλώβητες. Τα αποτελέσματα της διαρθρωτικής προσαρμογής και της προσπάθειας για σύγκλιση με νεοφιλελεύθερους όρους κατά της διάρκεια της κρίσης έχουν αποδειχθεί καταστροφικά. Η οικονομική ανάπτυξη που έχει επανέλθει στις χώρες της κρίσης είναι εύθραυστη ενώ η ανεργία, ειδικά των νέων, έχει φτάσει σε ποσοστά ρεκόρ ενώ μεγάλα τμήματα του πληθυσμού βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Όπως έχει αποδεχθεί όλα τα παραπάνω αποτελούν γενεσιουργά αίτια ύπαρξης περιφερειακών ανισοτήτων.

Συνοψίζοντας, είναι αντιληπτό ότι η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση και τα επακόλουθά της έχουν θέσει την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα όργανα της σε δοκιμασίες. Διαπιστώνονται πάμπολλα κενά στην αρχική αρχιτεκτονική της Ένωσης ως προς την πολιτική της απέναντι στην εμφάνιση και αντιμετώπιση τέτοιων κρίσεων. Η επιβολή συλλογικών κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας

μέσω διάφορων συνθηκών (πχ οι δημοσιονομικοί κανόνες της συνθήκης Μάαστριχτ για το επιτρεπόμενο ποσοστό χρέους και ελλείμματος) έχει αποδειχθεί δύσκολη, ενώ το υπερβολικό μέγεθος δημοσίου χρέους είναι πλέον επιβεβαιωμένη πιθανή πηγή συστημικής αστάθειας. Μια κριτική που θα μπορούσε να γίνει στην υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι ότι σε καμία από τις οικονομικές αναλύσεις της σύγχρονης εποχής δεν περιλαμβάνει την μεταβλητή του χρέους ως σημαντικό μακροοικονομικό παράγοντα για την περιφερειακή και αναπτυξιακή πολιτική, που σημαίνει ότι σε θεωρητικό επίπεδο επικρατεί η άποψη που αναφέρει ότι η επίδραση του χρέους είναι ουδέτερη. Πρακτικά, κάτι τέτοιο δεν ισχύει καθώς μια σειρά από μελέτες που αναφέρθηκαν, υποστηρίζουν ότι το τυπικό σημείο καμπής, πέραν του οποίου το δημόσιο χρέος επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη κυμαίνεται μεταξύ 50% και 100% του ΑΕΠ.

Διαφαίνεται, λοιπόν, από την επιστημονική συζήτηση ότι η παρούσα κατάσταση αποτελεί ένα stress test της ευρωζώνης. Η φύση και η ένταση του οικονομικού σοκ που χτύπησε την ΕΕ είναι ιδιαίτερος πληθωρική καθώς χτύπησε το ευρωπαϊκό οικοδόμημα στην καρδιά του, δηλαδή στις αξίες πάνω στις οποίες δομήθηκε η ΕΕ και η ευρωζώνη, αμφισβητώντας επί της ουσίας το εγχείρημα των ιδρυτών της. Πράγματι, η πρόληψη των πιθανών δημοσιονομικών κρίσεων, καθώς και των κινδύνων που συνδέονται με bail out κρατών μελών, ήταν ένα κεντρικό μέλημα στο σχεδιασμό του ενιαίου νομίσματος. Η κριτική που γίνεται έγκειται στο γεγονός ότι υπήρξε αμέλεια ύπαρξης προβλέψεων για τις ενδεδειγμένες δράσεις που θα έπρεπε να λάβουν χώρα, άπαξ ένα κράτος μέλος βρεθεί στην δυσχερή θέση της αδυναμίας χρηματοδότησης, ειδικά από την στιγμή που η μη βιώσιμη δυναμική μιας χώρας μπορεί σε τελικό επίπεδο να συνεπάγεται δαπάνες που βαρύνουν όλους τους συμμετέχοντες της ευρωζώνης και να δημιουργεί περιφερειακό πρόβλημα.

Επιπλέον, ευρύτερες οικονομικές και χρηματοοικονομικές ανισορροπίες (υπερβολικός τραπεζικός οργανισμός, αδυναμία ελέγχου χρηματοπιστωτικών αγορών) δύνανται να αποτελέσουν σημαντικό κίνδυνο για την σταθερότητα και την ανάπτυξη των επιμέρους κρατών μελών και της ΕΕ ως σύνολο. Πρέπει

να τονιστεί ότι σημαντικό μερίδιο ευθύνης στην ύπαρξη αυτών των ανισοροπιών είναι η έλλειψη δημοκρατίας που χαρακτηρίζει τις γραφειοκρατικές δομές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι προσπάθειες μεταρρύθμισης και εκδημοκρατισμού των δομών της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης έχουν φέρει κάποιες προοδευτικές αλλαγές, ενισχύοντας την πρόληψη και την ικανότητα αντιμετώπισης μελλοντικών οικονομικών και δημοσιονομικών προβλημάτων στο μέλλον. Ωστόσο, η συζήτηση για τις βέλτιστες ρυθμίσεις σε επίπεδο πολιτικής και διακυβέρνησης πρέπει να συνεχιστεί.

Στο 2^ο κεφάλαιο θα εξετάσουμε περαιτέρω την νεότερη βιβλιογραφία σχετικά με την σύγκλιση- απόκλιση των χωρών της ΕΕ, προσπαθώντας να εξάγουμε ένα ασφαλές συμπέρασμα αναφορικά με το παρακάτω ερώτημα. Καθώς το δίπολο χρέους ανάπτυξης λαμβάνει ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον, τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο όσο και σε επίπεδο χάραξης πολιτικής, η παρούσα ερευνητική εργασία θέλει να προσφέρει μια εναλλακτική προοπτική και να φέρει στο προσκήνιο ένα άλλο πολύ σημαντικό και ταυτόχρονα παραμελημένο ερώτημα: Είναι η σύγκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ καθοδηγούμενη και άρρηκτα συνδεδεμένη με τα επίπεδα δημοσίου χρέους; Το συγκεκριμένο ερώτημα διατυπώθηκε αρχικά από τους Πετράκο-Καλλιώρα (2014). Η δική μας προσέγγιση θα είναι διαφορετική καθώς θα εξετάσουμε τις χώρες ΕΕ-15 εξαιρώντας τις νεοεισελθούσες χώρες της ΕΕ που προέρχονται από το λεγόμενο ανατολικό μπλοκ καθώς αποδεικνύεται ότι ακολουθούν διαφορετικά οικονομικά μοτίβα που πιθανότατα μπορούν να αλλοιώσουν το αποτέλεσμα της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ/ΑΠΟΚΛΙΣΗ

Είναι η σύγκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ καθοδηγούμενη και άρρηκτα συνδεδεμένη με τα επίπεδα δημοσίου χρέους; Πρέπει λοιπόν να εξεταστεί αν μπορεί να υπάρξει ρητή απάντηση σε αυτό το ερώτημα. Είναι γεγονός ότι τα μοντέλα σύγκλισης έχουν δοκιμαστεί με έναν τρόπο που δεν καθιστά σαφές αν και σε ποιο βαθμό η σύγκλιση που εμφανίστηκε τα προηγούμενα χρόνια στην ΕΕ αποτελεί αποτέλεσμα της επίδρασης είτε των δυνάμεων της αγοράς είτε των δημόσιων πολιτικών. Λαμβάνοντας υπόψη τις μελέτες του Barro (1991) και των Barro και Salla-i-Martin (1992), η παγιωμένη βιβλιογραφία προσφέρει μια πληθώρα πορισμάτων για την διαδικασία σύγκλισης εντός ΕΕ, συνήθως σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε διάφορα χωρικά και χρονικά πλαίσια. Αυτή η βασική ερευνητική ερώτηση, ακολουθώντας την παράδοση της νεοκλασικής σκέψης, ρητά ή σιωπηλά, αναφέρεται στην ικανότητα των δυνάμεων της αγοράς να παράγουν μεγαλύτερη και ταχύτερη ανάπτυξη στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, με σκοπό να καταφέρουν να προφτάσουν έγκαιρα τους προηγμένους ομολόγους τους. Η θεώρηση αυτή προκάλεσε την παγίωση της εξής άποψης εντός των τειχών της ΕΕ: Η σύγκλιση των χωρών της ΕΕ μπορεί να διατηρηθεί χωρίς την ανάγκη παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας στο βαθμό που εντός των δυνάμεων της αγοράς έχουν ενσωματωθεί μηχανισμοί σύγκλισης, πολιτικής σταθερότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης, μια άποψη η οποία εύκολα μπορεί να χαρακτηριστεί αμφισβητήσιμη λόγω της πρόσφατης ιστορίας της ΕΕ. Ας το αφήσουμε στην κρίση της πολιτικής οικονομίας.

Οι Petrakos & Kallioras (2014) αντιδρούν ως προς την επίδραση των δυνάμεων της αγοράς στην πολιτική συνοχής, υποστηρίζοντας ότι η διαφήμιση μιας τέτοιας διαδικασίας ήταν, προφανώς, βολική για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία είχε ανάγκη από success stories για τις πολιτικές και ταυτόχρονα βρισκόταν υπό καθεστώς πίεσης από αρκετές χώρες οι οποίες είχαν πρόθεση να μειώσουν την συνεισφορά τους στον προϋπολογισμό των διαρθρωτικών

ταμείων της Ένωσης για την προγραμματική περίοδο 2014-2020. Με άλλα λόγια, το συσσωρευμένο δημόσιο χρέος στις ασθενέστερες χώρες της ΕΕ (κάνοντας την υπόθεση ότι είναι βιώσιμο και αποπληρωτέο και όχι εκτός ελέγχου) θα μπορούσε να είναι πολιτικά χρήσιμο για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς θα εμφανιζόταν ως πιθανή η δυνατότητα σύγκλισης μέσω των μηχανισμών της αγοράς χωρίς περαιτέρω δημοσιονομική, πολιτική και οικονομική ολοκλήρωση. Ωστόσο, οι success stories στον Νότο και στην Ανατολική Ευρώπη δεν κράτησαν για μεγάλο διάστημα, καθώς τα συσσωρευμένα δημόσια χρέη έκρυβαν μόνο προσωρινά τις παραγωγικές και αναπτυξιακές αδυναμίες πολλών χωρών. Επιπρόσθετα, οι προσδοκίες που υπήρχαν με βάση την επικρατούσα τάση της οικονομικής σκέψης σχετικά με την δυνατότητα των αγορών να διορθώνουν τις διαρθρωτικές αδυναμίες, ανεξαρτήτως αρχικών συνθηκών, και να ενορχηστρώνουν μια βιώσιμη διαδικασία σύγκλισης αποδείχτηκαν φρούδες. Είναι πλέον σαφές ότι εντός της ΕΕ εξελίσσεται μια διαδικασία απόκλισης δηλαδή αύξησης των ανισοτήτων, που συνδέεται απόλυτα με τις πολιτικές δημοσιονομικής εξυγίανσης και την δυνατότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών να αποκλείσουν χώρες της ΕΕ από πιθανό δανεισμό λόγω των υπερβολικών χρεών τους. Έτσι, η χρηματοδότηση και η διατήρηση του δημοσίου τομέα τους καθίσταται αμφίβολη.

Είναι για τον λόγο αυτό, αναγκαία η διερεύνηση με άμεσο τρόπο του αντίκτυπου του επιπέδου του δημοσίου χρέους σε συνάρτηση με το επίπεδο του ρυθμού σύγκλισης. Προκύπτει ένα πολύ σημαντικό ερώτημα: Η σύγκλιση που παρατηρήθηκε εντός ΕΕ είναι πραγματικό αποτέλεσμα της πολιτικής οικονομικής ολοκλήρωσης της ΕΕ ή η φαινομενικά ισχυρή διαδικασία σύγκλισης οφείλεται στην κάλυψη της υστέρησης των αδύναμων χωρών μέσω της αύξησης του δημοσίου χρέους τους; Μια τέτοια ερώτηση αμφισβητεί ευθέως της βιωσιμότητα της διαδικασίας της οικονομικής ολοκλήρωσης αλλά και το συνολικό ευρωπαϊκό σχέδιο.

Μέχρι το 2008, την παραμονή δηλαδή της οικονομικής κρίσης, η ΕΕ ήταν το αντικείμενο ζήλιας του κόσμου. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είχαν την δύναμη και η Κίνα την δυναμική αλλά η ΕΕ είχε και έχει τα υψηλότερα πρότυπα

διαβίωσης. Ακόμη και με μέσο εισόδημα μικρότερο κατά ένα τέταρτο από τις Ηνωμένες Πολιτείες, η ΕΕ ήταν η υπερδύναμη στον τρόπο ζωής. Άλλωστε εκατομμύρια άνθρωποι συνέρρεαν στην Ευρώπη για να δουν αυτό το οικονομικό θαύμα και να δοκιμάσουν την ευρωπαϊκή ζωή.

Σύμφωνα με τον Quillin (2012) αυτή η συνεχής, μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, πορεία προς την ευημερία σπάει σε τρεις περιόδους σύμφωνα με τα μεταβαλλόμενα πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης. Η πρώτη περίοδος λαμβάνει χώρα από το 1950 έως το 1973, όπου η Ευρώπη, Δυτική και Ανατολική, σημειώνει ιστορικά υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και υψηλά επίπεδα απασχόλησης (απόρροια της μεταπολεμικής περιόδου) και επιτυγχάνει την σύγκλιση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Έπειτα, από το 1974 έως το 1993, οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου και Βορρά συνέχισαν να συγκλίνουν με τα επίπεδα ζωής των χωρών του ευρωπαϊκού πυρήνα. Ωστόσο, παρά την συνεχή ανάπτυξη, οι προηγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες σταμάτησαν να συγκλίνουν με τις ΗΠΑ που κατείχαν την οικονομική πρωτοκαθεδρία. Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης επιβραδύνθηκε λόγω της αδυναμίας προσαρμογής του υπαρκτού σοσιαλισμού στις παγκόσμιες αλλαγές και στην συνέχεια κατέρρευσε μαζί με το τείχος του Βερολίνου στο τέλος της δεκαετίας του 1990. Τέλος, μετά την υπογραφή της συμφωνίας συνεργασίας και σύνδεσης της ΕΕ με τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες το 1994, σημειώθηκε γρήγορη οικονομική μεγέθυνση στην Ανατολική και στην Νότια Ευρώπη με αποτέλεσμα την επίτευξη σύγκλισης σε όλη την Ένωση, τουλάχιστον μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008. Όμως, η κοινωνική οικονομία της αγοράς είχε αρχίσει να δείχνει τις αδυναμίες της. Φαίνεται ότι είναι ιδανική για τις χώρες που έχουν την τάση να συγκλίνουν αλλά εμπεριέχει προβλήματα για τις προηγμένες οικονομίες που θέλουν να αποκτήσουν προβάδισμα στην παγκόσμια καπιταλιστική μηχανή, ενώ παράλληλα δημιουργούσε συσσώρευση δημοσίου χρέους. Η οικονομική κρίση του 2008 απέδειξε ότι η αναπτυξιακή και περιφερειακή πολιτική που ακολουθεί η ΕΕ τείνει να είναι ωφέλιμη για τα κράτη μέλη όταν επικρατούν καλοήθεις παγκόσμιες συνθήκες αλλά εμφανίζει τεχνικές και θεσμικές αδυναμίες στην προσαρμογή σε μεγάλες αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία.

Ωστόσο, πρέπει να αναδειχθεί ότι το πλέγμα των πολιτικών, των θεσμών και των πρακτικών που εγκαθιδρύθηκαν στην ΕΕ μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο οδήγησε την Ένωση σε πολύ υψηλά επίπεδα ευημερίας. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση όχι μόνο αποσόβησε τις έριδες και τις συγκρούσεις ανάμεσα στους εταίρους αλλά μέσω της ελεύθερης διακίνησης ανθρώπων και εμπορευμάτων δημιούργησε μια ευρωπαϊκή ταυτότητα και έφερε την ΕΕ πιο κοντά στον υπόλοιπο κόσμο. Άλλωστε το πιο ελκυστικό στοιχείο της σύγχρονης ΕΕ είναι οι προοπτικές που προσφέρει στις φτωχότερες χώρες. Το ευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης μπορεί να χαρακτηριστεί ως μηχανή σύγκλιση καθώς μετατρέπει χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος σε χώρες υψηλού εισοδήματος και επιπέδου ζωής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της επιτυχίας είναι οι χώρες της Μεσογείου, παρά τις πρόσφατες αδυναμίες που παρουσιάστηκαν.

Ο Quillin (2012) προσθέτει ότι η ΕΕ ως μηχανή σύγκλισης εξακολουθεί να επιδιώκει την αύξηση της παραγωγικότητας, την προώθηση προοδευτικών μεταρρυθμίσεων την επέκταση της πολιτικής ολοκλήρωσης σε όλη την Ευρωπαϊκή ήπειρο και την Κεντρική Ασία. Ωστόσο, σημειώνει ότι η πολιτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν μπορεί να προσφέρει ταχεία ανάπτυξη και περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας ζωής στις προηγμένες οικονομίες της ΕΕ. Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν προχωρήσει στην νομοθέτηση οδηγιών και πρωτοκόλλων για την ενίσχυση της καινοτομίας και της δυναμικής επιχειρηματικότητας όμως το μοντέλο ανάπτυξης της ευρωζώνης δεν είναι αρκετά ευέλικτο προκειμένου οι ευρωπαϊκές οικονομίες να εκμεταλλευτούν πλήρως τις δυνατότητες της τεχνολογίας προκειμένου να αυξήσουν την παραγωγικότητα τους. Όπως αναφέρουν οι Crafts & Toniolo (2008), το πρόβλημα με τις ευρωπαϊκές ρυθμίσεις για την προστασία της αγοράς προϊόντων και της απασχόλησης δεν είναι ότι έγιναν πιο αυστηρές αλλά πιο δαπανηρές. Πολλές θεσμικές δομές εμποδίζουν την ανάπτυξη της παραγωγικότητας στα νέα κράτη μέλη. Ωστόσο, περισσότερη ευελιξία δεν σημαίνει απαραίτητα και τόνωση της σύγκλισης όπως μας έχει αποδείξει η πρόσφατη ιστορία της οικονομικής κρίσης.

Τα τελευταία πενήντα χρόνια είναι υπαρκτή μια ευρεία συζήτηση σχετικά με τις οικονομικές επιπτώσεις της οικονομικής ολοκλήρωσης. Τι προσφέρει η επέκταση και η εδραίωση της οικονομικής ολοκλήρωσης; Γίνονται οι πλούσιοι πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι ή τα επίπεδα εισοδήματος των χωρών μελών της ΕΕ συγκλίνουν ως συνέπεια της ολοκλήρωσης; Δεν είναι τυχαίο ότι η συζήτηση σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής ολοκλήρωσης απέκτησε μεγάλη ορμή μετά τις τελευταίες διευρύνσεις της ΕΕ που είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση του πληθυσμού της ΕΕ κατά 20%. Έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε την πορεία της βιβλιογραφίας ως προς το θέμα της οικονομικής ανάπτυξης και ολοκλήρωσης αναγνωρίζοντας ότι δεν αναγνωρίζει ως ισχυρή μεταβλητή τα επίπεδα δημοσίου χρέους. Από τα τέλη της δεκαετίας του '50 έως το τέλος της δεκαετίας του '80 κυριάρχησε το μοντέλο εξωγενούς ανάπτυξης των Solow-Swan (Solow, 1956). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η οικονομία συγκλίνει σε σταθερές καταστάσεις που προκύπτουν από τις φθίνουσες αποδόσεις στις επενδύσεις σε φυσικό κεφάλαιο. Υποθέτοντας πως το μέγεθος του πληθυσμού είναι σταθερό, το ποσοστό μακροπρόθεσμης ανάπτυξης καθορίζεται αποκλειστικά από τον ρυθμό της τεχνολογικής αλλαγής, η οποία είναι εξωγενής παράγοντας. Έτσι, ο ρυθμός ανάπτυξης είναι ανεξάρτητος από κάθε οικονομική συμπεριφορά και οι αλλαγές της οικονομικής πολιτικής θα έχουν μόνο μια προσωρινή επίδραση στην οικονομική δραστηριότητα. Η τεχνολογική αλλαγή στο συγκεκριμένο μοντέλο θεωρείται δημόσιο αγαθό, κοινό για όλες τις χώρες, έτσι ώστε το ποσοστό οικονομική ολοκλήρωσης που προκύπτει από την τεχνολογική πρόοδο να είναι παρεμφερές. Ως εκ τούτου, η οικονομία θα κατευθυνθεί προς μια σταθερή κατάσταση και η ανακατανομή των πόρων θα έχει μόνο προσωρινή επίδραση. Σύμφωνα λοιπόν με την νεοκλασική άποψη της ανάπτυξης, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν θα πρέπει να έχει μόνιμη επίδραση στο ρυθμό ανάπτυξης αλλά τα επίπεδα του εισοδήματος θα πρέπει να συγκλίνουν τέλεια.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης του Romer προσθέτει νέο επιστημονικό ενδιαφέρον στην βιβλιογραφία που σχετίζεται με την οικονομική ανάπτυξη (Romer, 1990). Η τεχνολογική εξέλιξη από δημόσιο αγαθό και εξωγενής παράγοντας θεωρείται ενδογενής παράγοντας

που υπόκεινται σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε ορισμένες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με την θεωρία που περιβάλλει το μοντέλο ενδογενούς ανάπτυξης, οι επιχειρήσεις έχουν κίνητρο να επενδύσουν στην έρευνα καθώς η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών δίνει την δυνατότητα προσωρινής μονοπωλιακής δύναμης εντός της καπιταλιστικής οικονομίας.

Οι Cuaresma, Silgoneer και Ritzberger-Gruenwald (2011) σημειώνουν ότι η πτυχή της νέας θεωρίας της ανάπτυξης σύμφωνα με την οποία η τεχνολογική πρόοδος εξαρτάται από τις ερευνητικές δραστηριότητες μεμονωμένων επιχειρήσεων που επιδιώκουν να μονοπωλήσουν την αγορά ανοίγει μια νέα συζήτηση για το θέμα της οικονομικής ανάπτυξης και ολοκλήρωσης που προωθεί την άποψη ότι μια μεγαλύτερη οικονομική κλίμακα θα έχει μια διαρκή επίδραση στην ανάπτυξη. Από την μια πλευρά, γνωρίζουμε ότι η διάχυση γνώσεων συνεπάγεται αύξηση απόδοσης στο συσσωρευμένο κεφάλαιο. Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη μονοπωλίου γίνεται δυσκολότερη όσο αυξάνει ο αριθμός των καταναλωτών, ενώ το κόστος για την έρευνα και την ανάπτυξη είναι ανεξάρτητο από το μέγεθος των οικονομιών. Η προοπτική λοιπόν, των υψηλότερων κερδών είναι αυτή που αυξάνει το κίνητρο για περαιτέρω έρευνα και επομένως κεντρίζει την οικονομική ανάπτυξη και σύγκλιση. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι οι παραπάνω παράγοντες συνδυαστικά δείχνουν ότι η μακροχρόνια ανάπτυξη αυξάνεται παράλληλα με το μέγεθος της οικονομίας.

Συνοψίζοντας, οι Cuaresma, Silgoneer και Ritzberger-Gruenwald (2011) αναφέρουν ότι οι συνέπειες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι ριζικά διαφορετικές στο πλαίσιο του μοντέλου ενδογενούς ανάπτυξης. Η ένταξη κάθε νέας χώρας στην ΕΕ οδηγεί σε μια μεγαλύτερη κλίμακα ολοκληρωμένης οικονομίας, που συνεπάγεται ισχυρότερα κίνητρα για έρευνα και ανάπτυξη και κατά συνέπεια ισχυρότερους ρυθμούς ανάπτυξης. Πρέπει να σημειωθεί το εξής: Η ανάπτυξη/σύγκλιση δεν είναι πλέον ένα παροδικό και μεμονωμένο ως προς μια χώρα γεγονός, αλλά πρέπει να θεωρηθεί ως ένα μόνιμο φαινόμενο από το οποίο όλες οι χώρες κερδίζουν σε μακροπρόθεσμη βάση. Με αυτή την έννοια, ο έλεγχος για την επίδραση της ανάπτυξης λόγω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια στρατηγική απόδειξης της

ανωτερότητας του ενός από τα δύο αυτά θεωρητικά πλαίσια, του ενδογενούς και του εξωγενούς μοντέλου.

Οι περισσότερες έρευνες που έχουν λάβει χώρα με αντικείμενο την ανίχνευση των κύριων καθοριστικών παραγόντων της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης δεν αναφέρονται ρητά στην περιφερειακή ολοκλήρωση ή ασχολούνται αποκλειστικά με καταστάσεις σύγκλισης- απόκλισης σε επίπεδα περιφέρειας (βλ. Sala-i-Martin, 1996, Quah, 1996). Οι πρώτες έρευνες που αναφέρονται σε επίπεδο χώρας, συγκρίνουν μέλη της ΕΕ με άλλες χώρες που δεν έχουν προσχωρήσει στην ΕΕ –αντίστοιχου αναπτυξιακού επιπέδου- και το βασικό ερώτημα που αναδύεται είναι αν υπάρχει κάποιο αναπτυξιακό όφελος από την συμμετοχή μιας χώρας στην ΕΕ. Αρκετές μελέτες αμφισβητούν την ύπαρξη αυτού του οφέλους (De Melo et al., 1992, Landau, 1995) και η συζήτηση εστιάζεται στην εκ των υστέρων ωφέλεια των κρατών μελών από την περιφερειακή ολοκλήρωση. Η μελέτη των Cuaresma, Silgoner και Ritzberger-Grueenwald (2011) επικεντρώνεται αποκλειστικά σε κράτη μέλη της ΕΕ και ασχολείται με το θέμα της σύγκλισης εντός της ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής οικονομίας. Εστιάζοντας στα 15 κράτη μέλη της ΕΕ μέχρι τον Ιανουάριο του 2004, εξετάζεται η πορεία του κατά κεφαλήν ΑΕΠ από το 1960 μέχρι σήμερα. Ακόμη, εξετάζεται αν η ένταξη στην ΕΕ είχε ευνοϊκή επίδραση στην ανάπτυξη αυτών των χωρών και αν μπορούν να ανιχνευτούν υποσύνολα χωρών που επωφελήθηκαν περισσότερο από το μέσο όρο. Μια υπόθεση που μπορεί να γίνει με βάση τα ασύμμετρα οφέλη της ένταξης των χωρών στην ΕΕ είναι ότι η σύγκλιση ήταν ή είναι συνέπεια της εντατικοποίησης της οικονομικής συμμετοχής λόγω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η ανίχνευση υποσυνόλων χωρών που επωφελήθηκαν περισσότερο από την ένταξη στην ΕΕ σε σχέση με άλλες χώρες είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Ένας τρόπος για να γίνει αυτό θα ήταν ο χωρισμός τους δείγματος σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες. Για παράδειγμα, θα μπορούσε κάποιος να ορίσει φτωχές, μεσαίες και πλούσιες χώρες, θέτοντας τα οριακά επίπεδα εισοδήματος. Το κύριο πλεονέκτημα αυτής της προσέγγισης είναι ότι αποφεύγει ad hoc ορισμούς υποομάδων, αλλά ταυτόχρονα ελέγχει την ύπαρξη υποσυνόλων έναντι καμίας διαίρεσης τους δείγματος. Με αυτό τον τρόπο

μπορεί να εξεταστεί ένα οι χώρες με χαμηλότερο αρχικό κατά κεφαλήν εισόδημα επωφελήθηκαν περισσότερο ή λιγότερο από την ένταξη στην ΕΕ απ' ό,τι οι πιο αναπτυγμένες χώρες. Αν μπορούν να ανιχνευτούν υποομάδες με βάση τα αρχικά επίπεδα εισοδήματος και οι συντελεστές ανάπτυξης των φτωχών χωρών για τα έτη που ανήκουν στην ΕΕ είναι σημαντικά υψηλότεροι από τα αρχικά επίπεδα τους, θα υπήρχε μια πρώτη ένδειξη αύξησης της οικονομικής σύγκλισης ως συνέπεια της οικονομικής ολοκλήρωσης. Αν όμως είχαμε το αντίθετο αποτέλεσμα, θα σήμαινε ότι οι αρχικά πλουσιότερες χώρες είναι εκείνες που επωφελούνται περισσότερο από την εντατικοποίηση της οικονομικής ολοκλήρωσης.

Οι Cuaresma, Silgoner και Ritzberger-Gruenwald (2011) συμπεραίνουν στην έρευνα τους ότι σε επίπεδο ΕΕ-15 η ένταξη στην ΕΕ είχε θετική και ασύμμετρη επίδραση στη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Μάλιστα, η επίδραση της περιφερειακής ολοκλήρωσης φαίνεται ότι επιταχύνει την ανάπτυξη σε μεγαλύτερο βαθμό από την εντατικοποίηση του εμπορίου και τις βελτιώσεις στην μετάδοση της τεχνολογικής προόδου ανάμεσα στα κράτη μέλη της ΕΕ. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι σύμφωνα με τα νεοκλασικά μοντέλα, η αναπτυξιακή επίδραση της τεχνολογικής προόδου σε συνέχεια της επίδρασης της ένταξης στην ΕΕ, οδηγεί σε μεγαλύτερη δυναμική περιφερειακής σύγκλισης από την συνήθη.

Η διάχυση της τεχνολογίας δεν είναι ο μόνος παράγοντας που βοηθά την περιφερειακή και αναπτυξιακή σύγκλιση των κρατών μελών της ΕΕ. Ένας σημαντικός παράγοντας με σημαντική επίδραση στην μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και στην σύγκλιση είναι η οικονομική βοήθεια που λαμβάνουν τα φτωχότερα μέλη από την ΕΕ. Το 2000 οι καθαρές μεταβιβάσεις χρηματικού κεφαλαίου αντιπροσώπευαν το 3,6% του ελληνικού ΑΕΠ, το 1,9% του πορτογαλικού ΑΕΠ, το 1,8% του ιρλανδικού ΑΕΠ και το 0,9% του ισπανικού ΑΕΠ οπότε είναι αναγκαίο να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα αυτών των κεφαλαίων. Οι Cuaresma, Silgoner και Ritzberger-Gruenwald (2011) αναφέρουν ότι σύμφωνα με τον μοντέλο Beutel, που χρησιμοποιείται για να διερευνήσει το ποσοστό της οικονομικής ανάπτυξης που αποδίδεται σε συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα και επιδοτήσεις της ΕΕ, κατά την διάρκεια

δύο προγραμματικών περιόδων (1989-1993 και 1994-1999) σημειώθηκε αύξηση του ΑΕΠ κατά μέσο όρο 0,5 % και 0,7% αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον Mousque (2000) το ένα τρίτο της μείωσης των ανισοτήτων όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ οφείλεται στα διαρθρωτικά ταμεία, των οποίων ο θεσμικός ρόλος είναι κομβικός όσον αφορά το ζήτημα της περιφερειακής σύγκλισης.

Ένας ακόμη ισχυρός παράγοντας περιφερειακής και αναπτυξιακής σύγκλισης είναι η ακολουθούμενη δημοσιονομική πολιτική. Υφίσταται μια πολύ ισχυρή άποψη που εκφράστηκε από τους Folster και Henrekson (2001), σχετικά με την ύπαρξη μιας ισχυρής αρνητικής σχέσης μεταξύ του μεγέθους της κυβέρνησης και της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή θα μπορούσε να είναι μια ακόμη εξήγηση της θετικής επίδρασης της ένταξης της ΕΕ στην αναπτυξιακή πορεία μιας χώρας, καθώς η ένταξη προϋποθέτει την αποδοχή συγκεκριμένων μέτρων που αποτελούν μέρος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και έχουν ως αποτέλεσμα την μείωση του δημοσίου τομέα των κρατών μελών.

Προκύπτει λοιπόν, ότι η επιτυχία της διαδικασίας ένταξης κάθε κράτους μέλους της ΕΕ αντικατοπτρίζεται από την απόδοση της περιφερειακής σύγκλισης. Οι Halmai και Vásáry (2012) σημειώνουν ότι η διατηρήσιμη σύγκλιση προϋποθέτει ότι οι δυνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών θα υπερβαίνουν συνεχώς την δυναμική της δυνητικής παραγωγής και ανάπτυξης των προηγμένων αναπτυξιακά χωρών. Ωστόσο, η οικονομική κρίση του 2008 οδήγησε σε μια ριζικά νέα κατάσταση. Η πρωτόγνωρη ύφεση επηρέασε σχεδόν όλες τις ευρωπαϊκές οικονομίες σε διαφορετικό βαθμό. Έτσι, οι Halmai και Vásáry (2012) στην μελέτη τους ταξινομούν τα κράτη μέλη σε τέσσερις ομάδες με βάση τις συνθήκες που επικρατούσαν πριν την κρίση. Αυτές οι ομάδες είναι οι αναπτυγμένες χώρες, οι χώρες σύγκλισης (όπου συναντάμε 3 μεσογειακές χώρες), οι χώρες που βρίσκονται σε διαδικασία «catch-up» και οι ευάλωτες χώρες. Οι προκλήσεις που έρχονται στην επιφάνεια είναι πολύ μεγάλες καθώς το αναπτυξιακό δυναμικό και η συμβολή των επιμέρους παραγόντων, όπως οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης, μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα στην διαδικασία σύγκλισης. Είναι φυσικό ότι μια κρίση της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ θα επηρέαζε ιδιαίτερα τις χώρες σύγκλισης και τις ευάλωτες χώρες.

Όπως έχει προαναφερθεί, η σύγκλιση των ευρωπαϊκών οικονομιών προϋποθέτει ότι η οικονομική ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών να είναι μεγαλύτερη και ταχύτερη σε σχέση με αυτή των προηγμένων οικονομιών. Είναι σημαντική η παράθεση των συμπερασμάτων του νεοκλασικού μοντέλου ανάπτυξης για την υπόθεση της σύγκλισης. Σύμφωνα με τον Barro (1991), εάν το ποσοστό αποταμίευσης και ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού είναι πανομοιότυπα σε κάθε οικονομία και υπάρχει απεριόριστη πρόσβαση τον ίδιο επίπεδο τεχνολογίας. Τότε η ένταση κεφαλαίου είναι αυτή που καθορίζει τις διαφορές του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των χωρών. Έπειτα, οι νεοκλασικές θεωρίες υποθέτουν ότι η μείωση του οριακού προϊόντος του κεφαλαίου θα οδηγήσουν τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες με χαμηλή ένταση κεφαλαίου σε υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης από τους πλούσιες ευρωπαϊκές χώρες στην πορεία προς μια σταθερή κατάσταση ισορροπίας. Σε θεωρητικό επίπεδο, με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η απόλυτη σύγκλιση. Ωστόσο, οι περισσότερες οικονομίες όπως είναι ευρέως αποδεκτό διαφέρουν σημαντικά ως προς τους ανωτέρω παράγοντες. Κατά συνέπεια, η σύγκλιση υπό το πρίσμα του νεοκλασικού μοντέλου ανάπτυξης τίθεται υπό αίρεση. Κάθε οικονομία τείνει προς την δική της σταθερή κατάσταση που καθορίζεται από τις αποταμιεύσεις της και την αύξηση του πληθυσμού της. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, σύμφωνα με τον Mankiw (1995), η σύγκλιση εξαρτάται από τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης της μεταβατικής περιόδου, όταν η παραγωγικότητα μιας χώρας είναι χαμηλή σε σχέση με την μακροπρόθεσμη σταθερή κατάσταση. Όταν κάθε χώρα σταθεροποιηθεί, τότε και οι ρυθμοί ανάπτυξης πρόκειται να σταθεροποιηθούν παράλληλα με τον ρυθμό της τεχνολογικής εξέλιξης. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Mankiw (1995), εάν η σταθερά k^* των πλούσιων χωρών είναι υψηλότερη από εκείνη των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών, δεν υπάρχει καμία πιθανότητα σύγκλισης σε απόλυτους όρους. Η σημαντικότερη διαφορά ανάμεσα στον νεοκλασικό μοντέλο ανάπτυξης και στην ενδογενή θεωρία ανάπτυξης είναι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ότι στη δεύτερη γίνεται η υπόθεση ότι η ένταση κεφαλαίου παραμένει σταθερή ή αυξάνεται. Όμως και σε αυτή την περίπτωση, δεν εμφανίζεται σύγκλιση ανάμεσα σε χώρες με διαφορετικά οικονομικά χαρακτηριστικά.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι Halmai και Vásáry (2012) υποστηρίζουν ότι πρέπει να αναμένεται μια μόνιμη και σημαντική μείωση του ρυθμού ανάπτυξης των οικονομιών της ΕΕ-15, λόγω των σοβαρών διαρθρωτικών προβλημάτων παραγωγικότητας και την ανεπαρκή προσαρμογή τους στην οικονομική παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με τις προβλέψεις τους, η μείωση αυτή θα είναι συνεχής της τάξης του 2,4% ανά ετήσια βάση για την περίοδο 2007-2020, 1,7% ανά ετήσια βάση για την περίοδο 2021-2030 και έπειτα 1,4% ανά ετήσια βάση για την περίοδο 2031-2060. Συμπεραίνουν λοιπόν, ότι ο ρυθμός σύγκλισης θα επιβραδύνει συνεχώς ενώ σε κάποιες ομάδες χωρών προκύπτει ότι θα σταματήσει. Επίσης, υποστηρίζουν ότι ο ρυθμός ανάπτυξης θα μειωθεί σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό στα νέα κράτη μέλη. Έτσι, η σύγκλιση των συγκεκριμένων χωρών θα σταματήσει από το 2030 και μετά, ενώ μπορεί να παρατηρηθεί και απόκλιση σε επίπεδο ΕΕ-15.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να αναγνωριστεί ως σημαντικό αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξης στην ΕΕ η παρατηρήσιμη σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών για αρκετές δεκαετίες. Επίσης, οι Halmai και Vásáry (2012) προσθέτουν ότι είναι η εσωτερική αγορά με τις ελευθερίες της που αναλαμβάνει την πραγματική σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών. Εξάλλου, αν η σύγκλιση σε επίπεδο ΑΕΠ των κρατών μελών είναι μικρή ή δεν υφίσταται, τότε η ελευθερία μετακίνησης των προσώπων θα μπορούσε να προκαλέσει μια τεράστια μετανάστευση. Κατ' επέκταση, οι ελευθερίες χωρίς περιορισμούς εντός ΕΕ δεν θα είναι βιώσιμες στο μακροπρόθεσμο επίπεδο, εάν δεν υφίσταται σημαντική σύγκλιση.

Παράλληλα, κάποια στοιχεία δείχνουν ότι η ανάκαμψη έχει ξεκινήσει στην ΕΕ, στον απόηχο της βαθύτερης ύφεσης που παρατηρήθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Σύμφωνα με τον μοντέλο τους, οι Halmai και Vásáry (2012) παραθέτουν ότι ο δυνητικός ρυθμός ανάπτυξης στις αναπτυγμένες χώρες θα φτάσει στο 68,4% του επιπέδου πριν την κρίση, στις χώρες σύγκλισης θα φτάσει στο 40%, στις χώρες που βρίσκονται σε διαδικασία catch-up στο 53,2 και στις ευάλωτες χώρες στο 37,8. Παρατηρείται ότι οι δυνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης των ομάδων χωρών έρχονται όλο και πιο κοντά αλλά σε σημαντικά χαμηλότερο επίπεδο από ότι στο παρελθόν, με αποτέλεσμα την επιβράδυνση

της μεταξύ τους σύγκλισης, που θα μπορούσε να ονομαστεί και κρίση σύγκλισης. Αξίζει να ειπωθεί ότι η κρίση σύγκλισης μπορεί να είναι πολύ πιο σοβαρή στις μεσογειακές χώρες που πλήττονται ιδιαίτερα από την κρίση δημοσίου χρέους. Άλλωστε, η οικονομική κρίση και οι πιθανές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της μπορεί να οδηγήσουν σε πολύ δυσμενέστερες καταστάσεις απ' ό,τι η μείωση της ανάπτυξης της ΕΕ. Η απειλή των μόνιμων οικονομικών σοκ και η αδυναμία εύρεσης βιώσιμης λύσης μπορεί να οδηγήσει στην πλήρη κατάρρευση της περιφερειακής πολιτικής και στην διόγκωση των ανισοτήτων.

Γυρίζοντας πίσω στο 1961, ο Edmund Phelps δημοσίευσε μια έρευνα προτείνοντας ένα απλό κανόνα για την ανάπτυξη του πλούτου ενός έθνους και την παροχή υψηλού βιοτικού επιπέδου για τους πολίτες της στο παρόν και στο μέλλον. Ο κανόνας αυτός, που χαρακτηρίστηκε χρυσός κανόνας της οικονομικής ανάπτυξης, ουσιαστικά προδιαγράφει πόσο πρέπει να εργαστεί, να αποταμιεύσει και να επενδύσει ένας άνθρωπος σήμερα, προκειμένου οι επόμενες γενιές να ζήσουν εξίσου καλά. Απώτερος σκοπός είναι η μεγιστοποίηση της κατανάλωσης με ένα τρόπο που θα είναι οικονομικά βιώσιμη. Πενήντα χρόνια αργότερα ο Howitt (2007) θεωρεί ότι ο χρυσός κανόνας εξακολουθεί να είναι η βασική πρόταση για την θεωρία βέλτιστης ανάπτυξης, πιθανότατα γιατί είναι αρκετά απλός για να κατανοηθεί από το ευρύ κοινό και αρκετά ελκυστικός έτσι ώστε οι φορείς χάραξης πολιτικής να προσπαθήσουν να τον εφαρμόσουν. Βέβαια, ο κανόνας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Κάποιοι άνθρωποι και φορείς χάραξης πολιτικής μπορεί να επιλέξουν ή να αλλάξουν τα καταναλωτικά τους πρότυπα πιο εύκολα από άλλους. Ακόμη, ο κανόνας καθορίζει πόσα αγαθά και πόσες υπηρεσίες μπορεί να καταναλώσει κάθε άνθρωπος έχοντας ως δεδομένο πόσο σκληρά δουλεύει ενώ σημαντική ρόλο παίζει το μέγεθος των μελλοντικών πληθυσμών και ο ρυθμός της τεχνολογικής προόδου. Ο χρυσός κανόνας μπορεί δυνητικά να αναχθεί σε επίπεδο χωρών προσδιορίζοντας πόσο μια χώρα μπορεί να πουλήσει και να δανείσει σε άλλους και πόσο θα μπορούσε να αγοράσει και να δανειστεί από αυτούς, διαμορφώνοντας έτσι μια δυναμική ισορροπία μεταξύ των κρατών μελών.

Οι Gill και Raizer (2012) όμως, δηλώνουν ότι τα προβλήματα της ευρωζώνης οφείλονται σε ανισορροπίες μεταξύ των κρατών μελών και όχι σε συγκεντρωτικές ανισορροπίες της ευρωζώνης. Εξάλλου, η ευρωζώνη έχει χαμηλότερο συνολικό δημοσιονομικό έλλειμμα και δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ απ' ό,τι οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία, εμφανίζοντας μια σχετική ισορροπία στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της. Η τρέχουσα συζήτηση εντός και εκτός ΕΕ πάνω στους κινδύνους και τα πλεονεκτήματα της δημοσιονομικής ένωσης είναι συχνά αποπροσανατολιστική καθώς υποτιμά ότι η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ήταν η κινητήριος δύναμη της σύγκλισης του βιοτικού επιπέδου των πλουσιότερων του Ευρωπαϊκού Βορρά με τους φτωχότερους του Ευρωπαϊκού Νότου. Έτσι, όποια πορεία και αν ακολουθήσει το ευρωπαϊκό οικονομικό μοντέλο δεν πρέπει να στρεβλώνει ή να αραιώνει τον ανταγωνισμό.

Επιπρόσθετα, οι Gill και Raizer (2012) υποστηρίζουν ότι οι κρίσεις εμπιστοσύνης της αγοράς στην ικανότητα των κυβερνήσεων να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις του δημοσίου χρέους τους δεν είναι κάτι νέο και αποτελεί πάντοτε αστάθμητο παράγοντα απόκλισης. Η ιδιαιτερότητα που υφίσταται στα πλαίσια της ευρωζώνης είναι ότι τα κράτη μέλη της δεν μπορούν να εκτυπώσουν χρήματα για να καλύψουν εγχώριες υποχρεώσεις λόγω του καταστατικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που είναι υπεύθυνη για τον έλεγχο του πληθωρισμού και της νομισματικής πολιτικής. Είναι πλέον αποδεκτό ότι το κοινό νόμισμα βοήθησε τα μέγιστα κατά την διάρκεια της χρηματοοικονομικής κρίσης του 2008 αλλά συνεχίζει να πληγώνει τα κράτη μέλη μέσω της κρίσης δημοσίου χρέους που ακολούθησε λόγω αδυναμίας παροχής ρευστότητας και υλοποίησης επεκτατικών πολιτικών. Το δόγμα της λιτότητας που επιβλήθηκε στις ελλειμματικές χώρες για την επίτευξη μιας τυπικής φερεγγυότητας δεν έχει αποδώσει και ο κίνδυνος χρεοκοπίας παραμένει, κάτι που θα μπορούσε να αποδειχθεί καταστροφικό για την ευρωζώνη. Μια ενδεχόμενη διάλυση της ευρωζώνης θα μπορούσε να αποδειχθεί μοιραία για την ΕΕ και την παγκόσμια οικονομία γιατί χώρες με δημοσιονομικά προβλήματα θα αναγκάζονταν να αναδιαρθρώσουν τα χρέη τους με κακούς όρους, να περιορίσουν τα ελλείμματα τους με αυστηρές δημοσιονομικές παρεμβάσεις και να εκποιήσουν την δημόσια περιουσία τους.

Είναι αντιληπτό ότι όλα τα παραπάνω συνεπάγονται σχεδόν απόλυτη απώλεια κυριαρχίας για κάθε κράτος μέλος της ΕΕ και κατάρρευση της πολιτικής συνοχής.

Προκειμένου το παραπάνω χειρίστο σενάριο να μην γίνει πραγματικότητα το μοντέλο ανάπτυξης της ΕΕ δεν πρέπει να εγκαταλειφθεί αλλά να επαναπροσδιορισθεί. Όπως συμφωνούν οι Gill και Raizer (2012) ο οικονομικός δυναμισμός που επιδεικνύουν οι πιο καινοτόμες οικονομίες της ΕΕ δεν είναι συνέπεια κοινών πρακτικών και πολιτικών. Η Φινλανδία και η Σουηδία δείχνουν ότι οι μεγάλες κυβερνήσεις μπορούν να λειτουργούν αποτελεσματικά. Η Δανία, η Γερμανία και η Ολλανδία αποδεικνύουν ότι μπορούν να υπάρξουν ασφαλείς αγορές εργασίας χωρίς να χαρακτηρίζονται άκαμπτες. Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία αναδεικνύουν την σημασία και την συμβατότητα της εκπαίδευσης και της επιχειρηματικότητας με την ευρωπαϊκή οικονομία της αγοράς. Στα πλαίσια λοιπόν της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το μεγάλο ζήτημα είναι η βελτίωση της απόδοσης κάθε θεσμού και κάθε πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προόδου και επιτυχίας της ΕΕ είναι ότι αποτελεί τον οδηγό στην εφαρμογή πράσινων τεχνολογιών σε παγκόσμια κλίμακα χάρις στην πολιτική της βούληση και την κανονιστική της νομοθεσία. Μια συνεχόμενη ώθηση προς μια βαθύτερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θα επεκτείνει την κοινοτική χρηματοδότηση, τα οφέλη της εμπορικής δραστηριότητας και την αξιοπιστία των ευρωπαϊκών κανονισμών απέναντι σε κάθε αναδυόμενη αγορά. Είναι απαραίτητη η ώθηση των προοδευτικών μεταρρυθμίσεων στο σύνολο της Ευρωζώνης προκειμένου τα οφέλη της συμμετοχής σε αυτήν να ισοκατανέμονται δίκαια σε κάθε άνθρωπο, επιχείρηση και κράτος. Η ΕΕ έχει την δυνατότητα, αντιμετωπίζοντας την διαφορά παραγωγικότητας στο πλαίσιο των ΕΕ-15, αντιμετωπίζοντας τις δημογραφικές αλλαγές και την γήρανση του πληθυσμού και επιτυγχάνοντας την ανάπτυξη των υπηρεσιών της, να αναγνωριστεί ξανά διεθνώς ως κοινωνία πρόνοιας ενισχύοντας με βάση αυτό το πρόταγμα την θέση της στον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Είναι κοινή παραδοχή ότι οι Ευρωπαίοι θέλουν μια ανάπτυξη περισσότερο έξυπνη, περισσότερο φιλική και καθαρότερη.

Η χάραξη πολιτικής για την διασφάλιση της μέγιστης βιώσιμης κατανάλωσης για την τρέχουσα γενιά της ΕΕ, διατηρώντας παράλληλα τις προοπτικές των επόμενων γενεών, είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Οι συζητήσεις που λαμβάνουν χώρα προωθούν μεγαλύτερη σύνεση στην διαχείριση και αντιμετώπιση των δημοσιονομικών μεγεθών όπως το δημόσιο χρέος και τα ελλείμματα, φανερώνοντας την πολιτική βούληση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων να εισέλθουν σε μια νέα εποχή. Οι Gill και Raizer (2012) υποστηρίζουν ότι η μετάβαση αυτή θα επιτευχθεί όταν υλοποιηθούν ορισμένες πολιτικές. Αρχικά, είναι απαραίτητη η επέκταση του οφέλους του ελεύθερου εμπορίου σε όσες γειτονικές χώρες βρίσκονται εκτός ΕΕ. Η διεύρυνση έχει κάνει την Ένωση ισχυρό παράγοντα σε παγκόσμια κλίμακα και η οικονομική ολοκλήρωση της πρέπει να συνεχιστεί προς τα ανατολικά. Άλλωστε, η ενιαία αγορά της ΕΕ αποτελεί κομμάτι της μηχανής σύγκλισης της ΕΕ και πρέπει να ενισχυθεί προοδευτικά για να επεκταθεί η ωφέλεια της στις αναπτυσσόμενες χώρες που θέλουν να συγκλίνουν με τον Ευρωπαϊκό πυρήνα.

Έπειτα, προτείνεται η υιοθέτηση ενός πλαισίου, μέσα στα όρια των κανόνων αντικυκλικής δημοσιονομικής πολιτικής, που θα επιτρέπει τον εξωτερικό δανεισμό των κρατών μελών μόνο για επενδύσεις. Τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι όσες φορές η εξωτερική χρηματοδότηση έχει χρησιμοποιηθεί για δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις, τροφοδότησε την αύξηση της παραγωγικότητας και την σύγκλιση στην ΕΕ. Αντίθετα, όταν η εξωτερική χρηματοδότηση κατευθύνθηκε μόνο για τόνωση της κατανάλωσης χωρίς μέτρο, οι οικονομίες έγιναν περισσότερο ευάλωτες. Επιπλέον, μια προοδευτική τομή είναι η χρηματοδότηση των δημόσιων επενδύσεων από το δημόσιο χρέος κυρίως. Λαμβάνοντας υπόψη τα υψηλά δημόσια χρέη και τον μέτριο ρυθμό ανάπτυξης των χωρών της ΕΕ, είναι ρεαλιστικό να ειπωθεί ότι οι κρατικές δαπάνες θα γίνονται με βάση την παραδοχή ότι οι μελλοντικές γενιές δεν θα γίνουν πολύ πλούσιες. Η φορολογία παραδείγματος χάριν θα πρέπει να χρηματοδοτήσει την κοινωνική ασφάλιση, τις δημόσιες υπηρεσίες και τα μισθολογικά έξοδα κάθε δημοσίου φορέα. Ο κύριος λόγος για αισιοδοξία είναι ότι πολλές χώρες της ΕΕ, προκειμένου η διαδικασία σύγκλισης να συνεχιστεί επιτυχώς, έχουν υιοθετήσει τις παραπάνω αλλαγές, παρά την κρίση χρέους.

Ένα ακόμη ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για το αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η εξέταση των 13 νέων μελών της ΕΕ ως προς την πορεία σύγκλισης τους με την ΕΕ-15 σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΕ. Το 2004 έλαβε χώρα η μεγαλύτερη διεύρυνση στην ιστορία της ΕΕ όπου 10 νέα μέλη επικύρωσαν την είσοδο τους στην Ένωση. Το 2007 δύο νέες εντάξεις χωρών διέπυρναν τα κράτη μέλη της Ένωσης σε 27 ενώ η τελευταία ένταξη χρονολογείται το 2013 όπου διαμορφώθηκε η ΕΕ των 28 κρατών μελών. Όπως είναι γνωστό, η ένταξη μια χώρας στη ΕΕ προϋποθέτει την συμμόρφωση της με τα κριτήρια του Μάαστριχτ. Παράλληλα, ενώ η διαδικασία ένταξης στην ΕΕ δίνει στα νέα μέλη κάποια ελευθερία για την σύνδεση του νομίσματος τους με το ευρώ, φάνηκε ότι η υπάρχει μια τάση υιοθέτησης του ευρώ νωρίτερα παρά αργότερα (Buitter, 2004). Επίσης, ο Salvatore (2004) αναφέρει ότι όσο πιο γρήγορα οι νέες χώρες της ΕΕ ολοκληρώσουν την διαδικασία αναδιάρθρωσης τους με σκοπό να πλησιάσουν τις χώρες του πυρήνα της ΕΕ, τόσο πιο πιθανή είναι η μονομερής υιοθέτηση του ευρώ. Η νομισματική σύγκλιση έχει καιρική σημασία για την βέλτιστη συναλλαγματική ισοτιμία και την νομισματική πολιτική πριν την υιοθέτηση του ευρώ αλλά ο απώτερος σκοπός της προσπάθειας οικονομικής ολοκλήρωσης των νέων κρατών μελών είναι η πραγματική τους σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό πυρήνα.

Οι Kocenda et al (2006) εξετάζουν την πραγματική σύγκλιση για τα νέα κράτη μέλη με μια καινοτόμο και ολοκληρωμένη προσέγγιση. Πρώτον, στο πνεύμα του νεοκλασικού μοντέλου ανάπτυξης ερευνάται η σύγκλιση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των νέων χωρών-μελών προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των προηγμένων χωρών της ΕΕ έτσι ώστε να αποφανθούν για την επίτευξη ή όχι σημαντικής βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των νέων κρατών μελών. Η μέτρηση της πραγματικής σύγκλισης γίνεται ως προς την συνολική παραγωγή που εκφράζεται σε ευρώ και σε τοπικό νόμισμα. Σύμφωνα με τους Kocenda et al (2006) υπάρχουν τρεις λόγοι για την προσέγγιση της σύγκλισης μέσω του νομίσματος. Αρχικά, στόχος των επιχειρήσεων των νεοεισελθέντων χωρών είναι θα πουλούν όλο και περισσότερα προϊόντα στις αγορές του ευρώ. Δεδομένου του αρκετά μεγάλου βαθμού ολοκλήρωσης στην ζώνη του ευρώ, είναι σωστότερο να χρησιμοποιήσουμε τις τιμές της ζώνης του ευρώ για την

μέτρηση της συνολικής ζήτησης, όταν μάλιστα επηρεάζει άμεσα το πραγματικό ΑΕΠ. Επιπλέον, τα περισσότερα νέα μέλη έχουν προσδιορισμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες με την ευρώζώνη. Έπειτα, ο δεύτερος λόγος είναι καθαρά πολιτικός. Η πλειοψηφία των νέων χωρών αποτελούν πρώην σοσιαλιστικά καθεστώτα και οι πολίτες τους δεν διακατέχονται από κοινά συναισθήματα απέναντι στην ΕΕ και την νομισματική υποταγή στο ευρώ. Ακόμη, υφίσταται φόβος αύξησης των τιμών μετά την υιοθέτηση του ευρώ. Έτσι, η ενδεχόμενη παρατήρηση ταχύτερης σύγκλισης μέσω του κοινού νομίσματος θα μπορούσε να ισχυροποιούσε το επιχείρημα υπέρ της εισόδου στην ευρώζώνη.

Έπειτα, εξετάζεται η απαιτούμενη, λόγω συνθήκης Μάαστριχτ, σύγκλιση του επιπέδου του πληθωρισμού ως προς τον απαιτούμενο στόχο. Τα νέα κράτη μέλη της ΕΕ (πχ η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Τσεχική Δημοκρατία) έχουν υιοθετήσει μια πολιτική ελέγχου του πληθωρισμού ως εργαλείο ενάντια στον κίνδυνο του αποπληθωρισμού. Μια ενδεχόμενη σύγκλιση των οικονομιών ως προς την ζητούμενη τιμή πληθωρισμού επηρεάζει δυνητικά την διαδικασία εισδοχής στην ευρώζώνη. Βέβαια, ο Mishkin (2004) υποστηρίζει ότι η πολιτική ελέγχου του πληθωρισμού σε μια χώρα εκτός ευρώζωνης μπορεί να πλήξει την συναλλαγματική ισοτιμία της και την πορεία της προς την τιμή στόχο λόγω δημοσιονομικών προβλημάτων. Τέλος, θεωρείται ότι η καταλληλότερη μεθοδολογία για να αναλυθεί η διαδικασία “catch up” των νεοεισερχόμενων κρατών μελών με τα παλαιά κράτη μέλη είναι το μοντέλο αναζήτησης απόλυτης σύγκλισης. Οι Tomljanovich & Vogelsang (2002) που εφάρμοσαν αυτό το μοντέλο αναφέρουν ότι παρέχει την ευελιξία εκτίμησης της ύπαρξης σύγκλισης με αξιοπιστία, λαμβάνοντας υπόψη ακόμη και την ύπαρξη διαρθρωτικών ελλειμμάτων, η οποία είναι κρίσιμη για την κατάρτιση σωστών συμπερασμάτων ως προς την σύγκλιση. Για την εκτίμηση της πραγματικής σύγκλισης χρησιμοποιείται όπως προαναφέρθηκε το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αντί για την βιομηχανική παραγωγή που έχει χρησιμοποιηθεί ως υποκατάστατο στοιχείο σύγκλισης σε παλιότερες έρευνες.

Τα συμπεράσματα της έρευνας των Kocenda et al (2006) έδειξαν ότι οι νεοεισερχόμενες χώρες της Βαλτικής συγκλίνουν πολύ γρηγορότερα από τα

άλλα κράτη μέλη, απόδειξη της λειτουργικής προσαρμογής τους στις συνθήκες της ΕΕ και την ευρωζώνης. Επιπλέον, παρά την παρατηρούμενη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των κατά κεφαλή ΑΕΠ κατά την περίοδο μελέτης, η προσεκτική εξέταση των ρυθμών ανάπτυξης έδειξαν ότι ο ταχύτερος ρυθμός ανάπτυξης των νέων κρατών-μελών σε σχέση με τα παλιά, θα οδηγήσει δυνητικά σε μείωση του χάσματος κατά τις επόμενες δεκαετίες. Παράλληλα, τα ισχυρά ποσοστά ανάπτυξης που παρατηρούνται τις χρονιές αμέσως μετά την ένταξη των νέων χωρών είναι ενδεικτικά του πλεονεκτήματος που εμφανίζει η ένταξη στην ΕΕ ως προς τον στόχο της σύγκλισης. Ωστόσο, τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν ότι παρά την σταθερή σύγκλιση μεταξύ των κρατών-μελών, θα χρειαστούν πολλές δεκαετίες για την πλήρη ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ο Landesmann (2013) παρουσιάζει μια αρκετά δυσοίωνη άποψη για τον μέλλον του ευρωπαϊκού μοντέλου σύγκλισης. Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει να επιδείξει ένα αξιοπρεπές ιστορικό ως προς την ανάπτυξη του εισοδήματος και την υλοποίηση της περιφερειακής της πολιτικής, ο Landesmann (2013) ασκεί κριτική στα θεμέλια του μοντέλου ολοκλήρωσης και αναλύει τους λόγους για τους οποίους εκτροχιάστηκε κατά την περίοδο πριν την κρίση. Αρχικά, πολλές μεσαιές και αδύναμες οικονομίες (κυρίως από τον Ευρωπαϊκό Νότο) βιώνουν την συσσώρευση μη βιώσιμων εξωτερικών ανισορροπιών όπως η μείωση της αποταμίευσης, μια επιταχυνόμενη αύξηση στο ιδιωτικό και δημόσιο χρέος και αντιμετωπίζουν ισχυρές στρεβλώσεις στις οικονομικές δομές που σχετίζονται με τις εμπορικές δραστηριότητες τους. Επιπλέον, πολλές γειτονικές χώρες της ΕΕ υποφέρουν από την έλλειψη παραγωγικής διαφοροποίησης που αποτυπώνεται στο μικρό εύρος εξαγωγών τους. Είναι εμφανές λοιπόν ότι το πλαίσιο πολιτικής που συνδέεται με την ένταξη στην ΕΕ πρέπει να αναδιαμορφωθεί για να αποφευχθεί μια οικονομική διαίρεση του ευρωπαϊκού χώρου σε έναν ισχυρό «Βορρά» και έναν αδύναμο «Νότο». Η έμφαση που έχει δοθεί όλα τα προηγούμενα χρόνια στην περιοριστική πολιτική και στην σταθεροποίηση της οικονομίας παρά στη χαλάρωση των περιορισμών που έχει ανάγκη η ανάπτυξη είναι πιθανό να παγιώσει το χάσμα.

Αν και η χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2008 είχε παγκόσμιο χαρακτήρα, μπορεί να χαρακτηριστεί ως γεγονός ορόσημο στην αναπτυξιακή ιστορία της ΕΕ, καθώς πρόσθεσε νέες μεταβλητές και εμπειρίες ως προς το μοντέλο οικονομικής ολοκλήρωσης και την εκτέλεση της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ στις αναδυόμενες οικονομίες του ευρωπαϊκού χώρου. Αξίζει να ειπωθεί ότι κατά της διάρκεια των ετών 2010 και 2011, η ΕΕ φάνηκε να ανακάμπτει στο σύνολο της από την βαθιά ύφεση των προηγούμενων ετών. Ωστόσο, ο Landesmann (2013) αποδεικνύει ότι η ανάπτυξη ήταν συνολικά υποτονική παρά το γεγονός ότι κάποιες ισχυρές οικονομίες του Ευρωπαϊκού Βορρά (Γερμανία, Φινλανδία, Αυστρία και Σουηδία) παρουσίασαν πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης κατά την διάρκεια αυτών των χρόνων. Είναι αξιοσημείωτο ότι την ίδια περίοδο οι υπόλοιπες προηγμένες οικονομίες (ΗΠΑ, Ιαπωνία, Κίνα) είχαν ρυθμούς ανάπτυξης πολύ μεγαλύτερους από τους αντίστοιχους της ΕΕ. Αυτά τα στοιχεία δυνητικά μπορούν να στηρίξουν μια θεωρία απόκλισης της ευρωπαϊκής οικονομίας από τις υπόλοιπες προηγμένες οικονομίες και τις παγκόσμιες εξελίξεις κατά την διάρκεια της κρίσης.

Ένας από τους κυριότερους λόγους για την εκτίμηση που κάνει ο Landesmann είναι η παρατεταμένη τραπεζική κρίση στην Ευρώπη και η αδυναμία εξυγίανσης και αναδιάρθρωσης των ευρωπαϊκών τραπεζών παρά τις όποιες δράσεις έλαβαν χώρα. Πρέπει να τονιστεί ότι η τραπεζική ενοποίηση στις ΗΠΑ ήταν ένας από τους κυριότερους λόγους της επιτυχούς αντιμετώπισης της κρίσης στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού. Επιπρόσθετα, η επίδραση του συσσωρευμένου χρέους λόγω του υπέρογκου δανεισμού στον προϋπολογισμό κάθε ευρωπαϊκού νοικοκυριού και επιχείρησης σε συνδυασμό με την πολύ προσεκτική συμπεριφορά των τραπεζών προς τις νέες χορηγήσεις δανείων και την αδυναμία αναδιάρθρωσης του χρέους οδηγεί σε παρατεταμένη μείωση δαπανών με αποτέλεσμα την δυνητική απόκλιση εντός της ΕΕ. Αντίθετα, η σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της αγοράς κατοικίας στις ΗΠΑ οδήγησε σε αύξηση των επενδύσεων και της κατανάλωσης που με την σειρά τους δημιούργησαν θετικές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας. Ακολουθώντας, η ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική λιτότητας που ακολουθείται εντός ΕΕ με την ύπαρξη πολύ ισχυρών διαδικασιών δημοσιονομικής

εξυγίανσης –ακόμη και στην πανίσχυρη Γερμανία- έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα αποτελέσματα της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθούν οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία. Πρόκειται επί της ουσίας για μια μάχη ανάμεσα στον φαύλο κύκλο της λιτότητας και την ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, η ελλιπής αρχιτεκτονική του Ευρωζώνης καθώς και οι αποτυχημένες πολιτικές προσπάθειες και διαδικασίες για την χαλάρωση της δημοσιονομικής πολιτικής και την επίλυση του ζητήματος του χρέους χωρίς την πρόκληση μεγάλων και παρατεταμένων κρίσεων στην οικονομία προκαλεί επιπτώσεις στις ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες. Η μείωση της αγοραστικής δύναμης του «Νότου» δυσχεραίνει την εξαγωγική δραστηριότητα του «Βορρά» με αποτέλεσμα την αύξηση των ανισοροπιών στο εσωτερικό της Ένωσης.

Η κρίση της ευρωζώνης εμπεριέχει ένα βαρύ τίμημα για τις χώρες που είτε βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης είτε αποτελούν νεοεισελθόντα μέλη. Ας τονιστεί ότι η πλειοψηφία των παραπάνω χωρών εμφανίζουν ελάχιστες ομοιογένειες ως προς τις χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα και αυτός είναι και ένας λόγος που ακολουθούν αρκετά διαφορετικές οικονομικές πορείες. Ένας ακόμη λόγος είναι η ανεπάρκεια του θεσμικού και πολιτικού πλαισίου της ΕΕ και της ευρωζώνης ειδικότερα. Κατ' επέκταση, ο Landesmann (2013) υποστηρίζει ότι η παρατεταμένη διαδικασία σύγκλισης που χαρακτήριζε την δεκαετία πριν από την τρέχουσα οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση δεν θα προχωρήσει ή θα προχωρήσει σε πολύ αδύναμους ρυθμούς. Το αδύναμο τραπεζικό σύστημα, οι ακραίες τάσεις προς την κατεύθυνση του εθνικού κατακερματισμού των χρηματοπιστωτικών αγορών στην ΕΕ καθώς και η αδυναμία ανατροφοδότησης του δημόσιου χρέους τους πρόκειται να χαρακτηρίζουν πολλές οικονομίες της Ευρώπης. Η κινητήριος δύναμη των άμεσων ξένων επενδύσεων και η δημιουργία διασυνοριακών δικτύων παραγωγής θα έχουν ασθενέστερη δυναμική λόγω μειωμένου κεφαλαίου σε σύγκριση με την περίοδο πριν την κρίση. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητη η οικοδόμηση ενός βιώσιμου εξαγωγικού εμπορίου αγαθών με άμεση προτεραιότητα τον εκσυγχρονισμό της παραγωγική διαδικασίας και την χρήση των μέσων που εξασφαλίζει κάθε ευρωπαϊκή πολιτική. Σε κάθε άλλη περίπτωση, το περιφερειακό χάσμα θα ενισχυθεί.

Επί της ουσίας, ο Landesmann (2013) προσπαθεί με την μελέτη του να εστιάσει στις εξελίξεις που αφορούν τις χώρες με χαμηλά και μεσαία εισοδήματα, σε σχέση με τις τρέχουσες εξελίξεις στην ΕΕ και τις εντάσεις που υποστηρίζει ότι έχουν δημιουργηθεί κατά της διάρκειας της οικονομικής κρίσης, με την οικοδόμηση ενός καινούριου δίπολου Βορρά-Νότου. Υποστηρίζει ότι παρά τον πολύ μεγάλο βαθμό ελευθέριας των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων, που χαρακτήριζε το μοντέλο ενσωμάτωσης των αναδυόμενων οικονομιών του ευρωπαϊκού χώρου πριν την κρίση, και περιελάμβανε την απελευθέρωση των εμπορικών σχέσεων και την απελευθέρωση των διεθνών κινήσεων κεφαλαίων, δεν παρατηρήθηκε ικανοποιητική σύγκλιση σε όρους ανάπτυξης και εισοδήματος με τις προηγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες. Παράλληλα, μετά τον αντίκτυπο της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης, που είχε σαφή πολιτική και κοινωνική διάσταση, οι παράγοντες που καθόριζαν τις διαδικασίες ενσωμάτωσης τίθενται σε αμφισβήτηση καθώς ορισμένοι από αυτούς όπως ο υπερβολικός δανεισμός κρίνονται προβληματικοί. Προκύπτει λοιπόν το εξής ερώτημα: μήπως η κρίση σηματοδοτεί μια καμπή όσον αφορά τις προοπτικές των διάφορων ομάδων αναδυόμενων οικονομιών ως προς την συνέχεια της διαδικασίας σύγκλισης;

Όπως προκύπτει, η κατάσταση φαίνεται μάλλον ζοφερή για τις νεοεισελθούσες και τις μεσογειακές χώρες της ΕΕ σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο. Η ανάπτυξη έχει επιβραδυνθεί σημαντικά, η στρατηγική εξαγωγών αποδεικνύεται προβληματική ενώ διαφαίνεται σημαντική εξάρτηση από τους παράγοντες εγχώριας ζήτησης που είναι εξίσου προβληματική. Οι συγκεκριμένες χώρες βρίσκονται αντιμέτωπες με έναν φαύλο κύκλο: η παρατήρηση υψηλών επιπέδων δημοσίου και ιδιωτικού χρέους και οι ισχνές προοπτικές ανάπτυξης μεταφράζονται σε μεγάλες αμφιβολίες για την βιωσιμότητα της οικονομίας μακροπρόθεσμα και ως εκ τούτου επιβάλλονται υψηλά επιτόκια που αποτελούν τροχοπέδη για την ενθάρρυνση εταιρικών και οικιακών επενδύσεων. Έτσι, μειώνονται οι καταναλωτικές δαπάνες και προωθούνται οι περικοπές στον τομέα της απασχόλησης και των μισθών που με την σειρά τους θα μειώσουν τα εισοδήματα των νοικοκυριών και τις εγχώριες προοπτικές πωλήσεων. Όπως συμφωνεί και ο Landesmann (2013), είναι προφανές ότι αν

η ασκούμενη πολιτική δεν αλλάξει πρόσημο, το χάσμα μεταξύ Βορρά-Νότου θα συνεχίσει να διογκώνεται.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η παρούσα έρευνα στέκεται επιφυλακτικά απέναντι στα κράτη-μέλη που εισήλθαν στην Ένωση μετά το 2004. Παρά το γεγονός ότι ορισμένα νέα κράτη-μέλη (Πολωνία, Σλοβενία, Ουγγαρία) σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ έχουν φτάσει στο επίπεδο του βρισκόταν η Ελλάδα κατά την είσοδο της στην ΕΕ το 1981, οι διαρθρωτικές και θεσμικές διαφορές σε αυτές τις οικονομίες σε σχέση με τα κράτη μέλη της ΕΕ-15 είναι πολύ σημαντικές. Ταυτόχρονα, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η διαδικασία μετάβασης στην οποία συμμετείχαν επί το πλείστον αυτές οι χώρες, με τον μετασχηματισμό τους από σοσιαλιστικά καθεστώτα σε οικονομίες της αγοράς, καθιστά την εμπειρία της ανάπτυξης τους δύσκολα συγκρίσιμη με εκείνη των χωρών του Ευρωπαϊκού πυρήνα. Επιπλέον, η συμπεριφορά των δημοσιονομικών τους μεγεθών (επίπεδα δημοσίου χρέους, έλλειμμα, πληθωρισμός) είναι τελείως διαφοροποιημένη από αυτή των κρατών μελών της ΕΕ-15 σε μακροοικονομικό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει γιατί τα νέα κράτη μέλη έπρεπε να ικανοποιούν απόλυτα τους όρους της συνθήκης Μάαστριχτ εφόσον ήθελαν να γίνουν μέλη της Ένωσης, κάτι που δεν ίσχυε στον ίδιο βαθμό για τα παλαιότερα μέλη. Για την μεγαλύτερη εγκυρότητα της έρευνας μας πρόκειται να εξαιρέσουμε τις χώρες αυτές από το δείγμα μας, προκειμένου να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία.

Στο 3^ο κεφάλαιο γίνεται παράθεση και περιγραφική ανάλυση των στοιχείων που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για την δόμηση του οικονομετρικού μοντέλου της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Ποια είναι λοιπόν η συσχέτιση της εξέλιξης του δημοσίου χρέους με τη περιφερειακή σύγκλιση στην ΕΕ την περίοδο 2000-2015; Η απάντηση απαιτεί μια εμπειριστατωμένη και ουσιαστική ανάλυση της συμπεριφοράς του δημοσίου χρέους σε κάθε κράτος της ΕΕ για την χρονική περίοδο που απασχολεί την παρούσα έρευνα. Τα στοιχεία του δημοσίου χρέους που χρησιμοποιούνται στην εμπειρική ανάλυση της έρευνας προέρχονται από τη βάση δεδομένων της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat). Η σημασία του δημόσιου χρέους είναι εξέχουσα, γιατί πέρα από την απόλυτη αξία του, αποτελεί ένα σημαντικό δείκτη της οικονομικής και χρηματοοικονομικής βιωσιμότητας της εκάστοτε οικονομίας. Συνεπώς, ο λόγος του δημοσίου χρέους προς το ακαθάριστο εθνικό προϊόν κάθε χώρας είναι ενδεικτικός παράγοντας του χάσματος ανάπτυξης μεταξύ των οικονομιών της ΕΕ και μπορεί να αποτελέσει εν δυνάμει δείκτη περιφερειακής σύγκλισης.

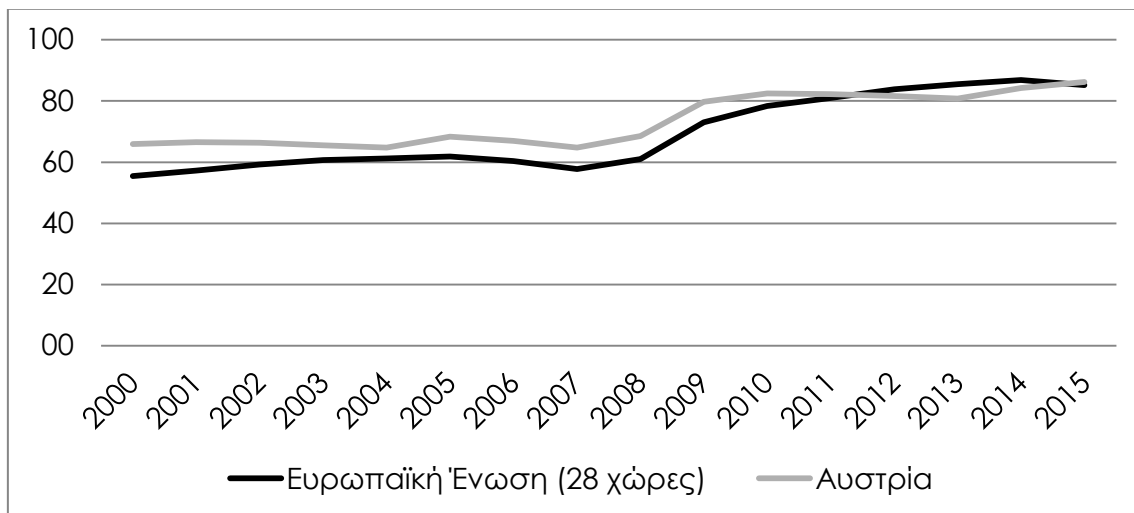
Επίσης, είναι σημαντική η αιτιολόγηση της επιλογής της Eurostat ως την πηγή των δεδομένων της συγκεκριμένη έρευνας. Η Eurostat είναι επίσημη Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα δεδομένα της είναι αποτέλεσμα επεξεργασίας των δεδομένων που συλλέγονται από την Στατιστική Υπηρεσία κάθε κράτους-μέλους. Τα δεδομένα της Eurostat θεωρούνται ποιοτικά και αξιόπιστα καθώς υπόκεινται σε εξονυχιστικούς ελέγχους μετά από αστοχίες που παρατηρήθηκαν πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης του 2008. Είναι αντιληπτό ότι ο ρόλος της Eurostat ως κοινός πάροχος δεδομένων σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι κομβικός ώστε να διασφαλιστεί ο κοινός τρόπος συλλογής, η επεξεργασία, η αξιολόγηση και η διαφάνεια των στατιστικών μεγεθών.

Στην παρατήρηση των δεδομένων διαπιστώθηκε η έλλειψη των ποσοστών δημοσίου χρέους για την Κροατία και την ΕΕ-28 για τις χρονιές 2000 και 2001. Μια πιθανή αιτία για την συγκεκριμένη έλλειψη είναι ότι η Κροατία έγινε το εικοστό όγδοο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωση μόλις το 2013, όποτε τα στοιχεία

της και η ενσωμάτωση τους στους ευρωπαϊκούς μέσους όρους είναι σε διαδικασία επεξεργασίας. Οι συγκεκριμένες τιμές υπολογίστηκαν με βάση τον μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής του δημοσίου χρέους στις συγκεκριμένες χωρικές ενότητες. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής δίνει την ένταση της πορείας του δημοσίου χρέους ανάμεσα σε δύο διαδοχικές χρονιές οπότε οι τιμές που προέκυψαν βρίσκονται κοντά στην πραγματικότητα.

Στην συνέχεια, παρατίθεται με την χρήση γραφικών παραστάσεων η εξέλιξη του δημοσίου χρέους κάθε κράτους-μέλους της ΕΕ σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015.

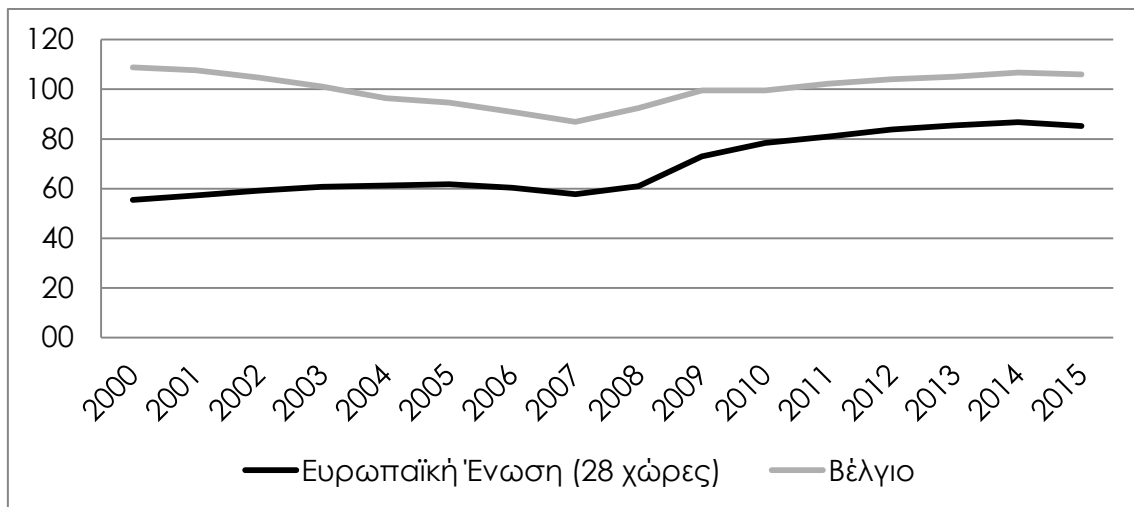
Γράφημα 3.1: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Αυστρίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Αυστρία αποτελεί ένα σταθερό οικονομικό περιβάλλον, αφού διαθέτει μια από τις υψηλότερες πιστοληπτικές αξιολογήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως παρατηρούμε, η πορεία του δημοσίου χρέους της συμβαδίζει με αυτή της ΕΕ-28. Ωστόσο, μετά την οικονομική κρίση του 2008 το δημόσιο χρέος της Αυστρίας φτάνει σε επίπεδα άνω του 80% του ΑΕΠ, χωρίς να εμφανίζει τάσεις μείωσης. Κατ' επέκταση, η Αυστρία δεν ικανοποιεί το Σύμφωνο Δημοσιονομικής Σταθερότητας που θεωρεί υπερβολικό και ανησυχητικό κάθε χρέος άνω του 60% του ΑΕΠ.

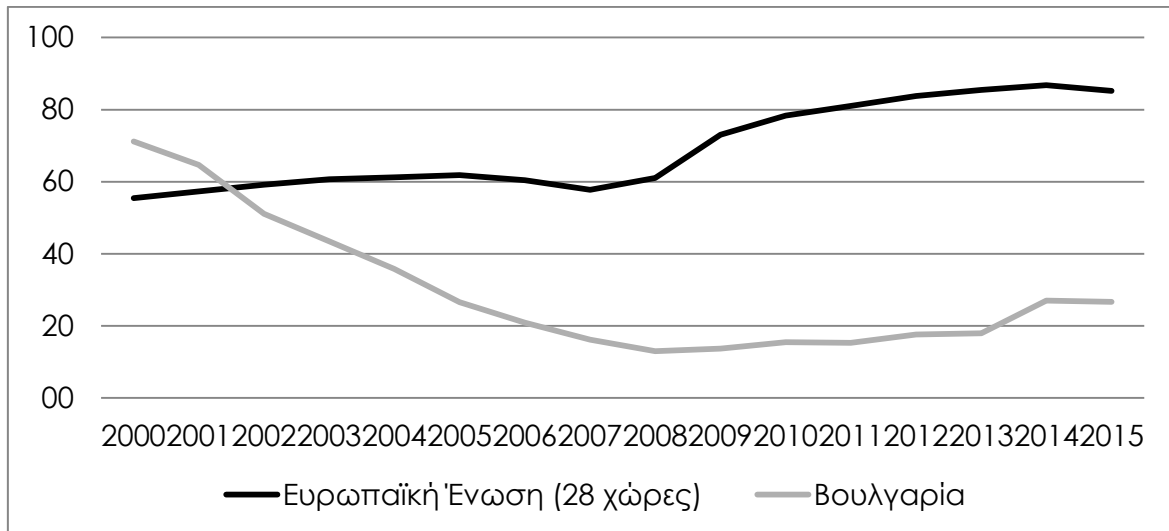
Γράφημα 3.2: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους του Βελγίου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Το Βέλγιο, έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αποτελούσε στην αρχή της νέας χιλιετίας την χώρα ασθενή ως προς το δημόσιο χρέος. Παρατηρούμε ότι υπάρχει συνεχής απόκλιση του δημοσίου χρέους του Βελγίου προς το ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η χαμηλή ανάπτυξη και ο πολύ χαμηλός πληθωρισμός συντέλεσαν σε αυτό (Evans-Pritchard, 2014). Μετά την κρίση του 2008, το βελγικό δημόσιο χρέος κινείται σε επίπεδα άνω του 100% του ΑΕΠ, δημιουργώντας σοβαρά ερωτήματα για την βιωσιμότητα του απέναντι σε μια ενδεχόμενη νέα κρίση. Σε αυτή την εξέλιξη, συνέβαλε και η κυβερνητική αστάθεια μετά τις εκλογές του 2011, όπου υπήρξε αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης για 18 μήνες.

Γράφημα 3.3: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Βουλγαρίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

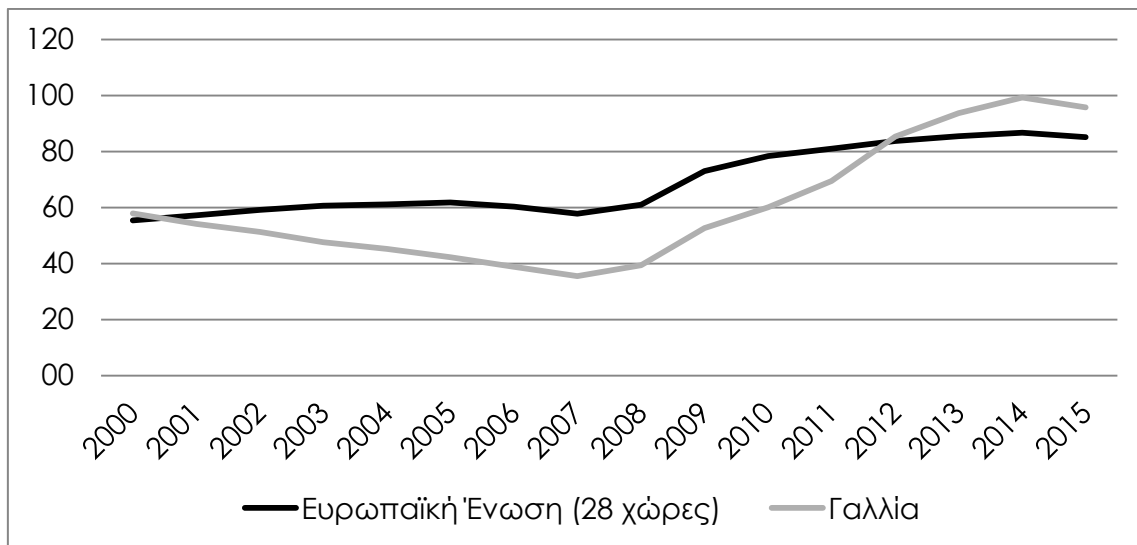

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Βουλγαρία αποτελεί μια χώρα που εισήλθε στην ΕΕ το 2004 ενώ βρισκόταν σε εφαρμογή η μετάβαση της από σοσιαλιστικό καθεστώς σε οικονομία αγοράς. Είναι αντιληπτό ότι το δημόσιο χρέος της Βουλγαρίας είναι πολύ μικρότερο του ευρωπαϊκού μέσου όρου, τηρώντας τους όρους του Συμφώνου Δημοσιονομικής Σταθερότητας και της συνθήκης Μάαστριχτ. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 2015 το βουλγάρο δημόσιο χρέος αποτελεί το 1/4 του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Ταυτόχρονα, παρατηρούμε την ανθεκτικότητα της βουλγαρικής οικονομίας το 2008, καθώς δεν σημειώνονται ιδιαίτερες μεταπτώσεις. Μόνη εξαίρεση αποτελεί μια απότομη αύξηση του χρέους κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες το έτος 2014, που σχετίζεται με την αδυναμία του χρηματοπιστωτικού τομέα της χώρας. Παρ' όλα αυτά, δεν πρέπει να παραβλέπουμε ότι η Βουλγαρία αποτελεί μια από τις φτωχότερες χώρες της ΕΕ με την παρουσία πολλών ανισοτήτων.

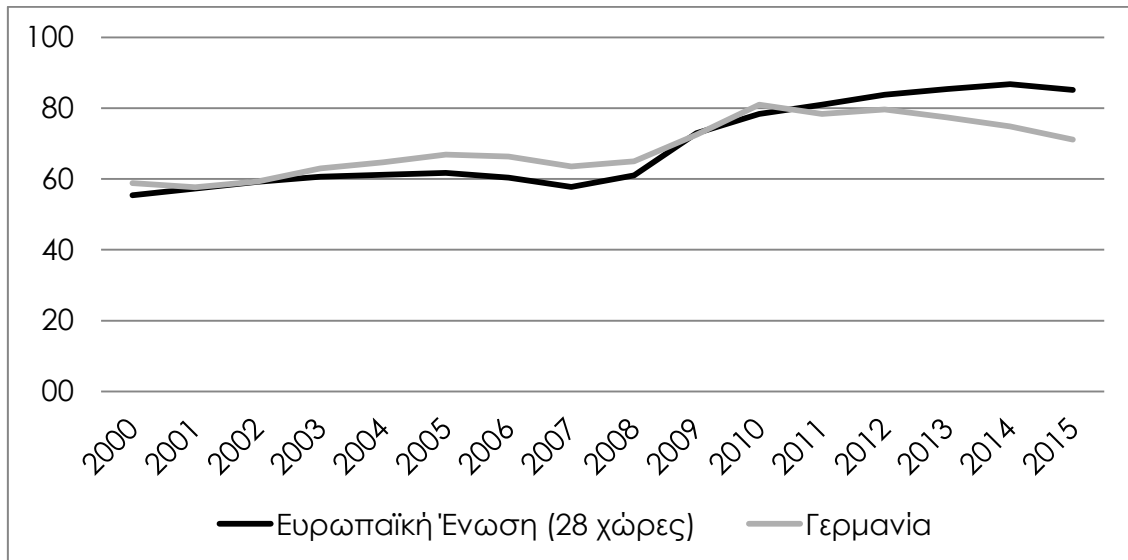
Γράφημα 3.4: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Γαλλίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Γαλλία αποτελεί την δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία της ΕΕ και μια από τις μεγαλύτερες σε παγκόσμιο επίπεδο. Μέχρι το 2008 το δημόσιο χρέος την Γαλλίας ακολουθεί πτωτική πορεία σε αντίθεση με το τι συνέβαινε στην ΕΕ. Η οικονομική κρίση που ακολούθησε έφερε στην επιφάνεια πολλά προβλήματα της γαλλικής οικονομίας με αποτέλεσμα την συνεχή αύξηση του χρέους που φτάνει πλέον σε επίπεδα κοντά στο 100% του ΑΕΠ, ποσοστό πολύ μεγάλο ιδίως αν λάβουμε υπόψη το μέγεθος της γαλλικής οικονομίας. Πολλοί οικονομολόγοι θεωρούν ότι η αύξηση του γαλλικού χρέους οφείλεται στην υπερβολική έκθεση της Γαλλίας στις αγορές σε συνδυασμό με τα υψηλά επιτόκια και τις μεγάλες φοροαπαλλαγές του γαλλικού κράτους.

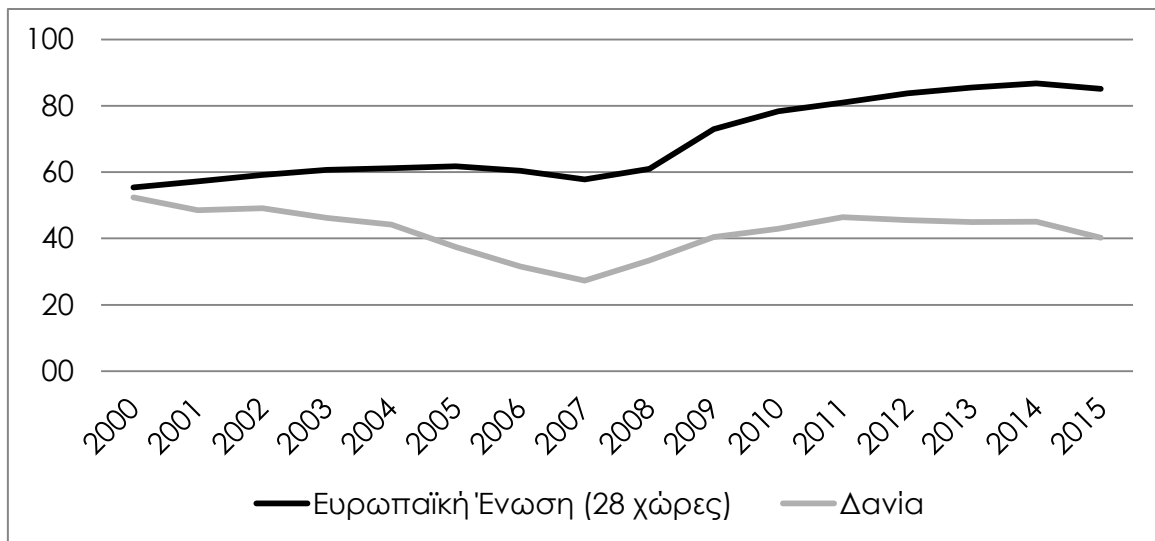
Γράφημα 3.5: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Γερμανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Γερμανία αποτελεί την κινητήριο δύναμη της ΕΕ όντας η τρίτη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως. Εξετάζοντας της εξέλιξη του δημοσίου χρέους της συμπεραίνουμε ότι ταυτίζεται σχεδόν απόλυτα με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνει εν μέρει όσους υποστηρίζουν ότι η ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική καθορίζεται εν πολλοίς από τον γερμανικό παράγοντα (βλ. προγράμματα λιτότητας). Παράλληλα, επισημαίνεται ότι η κρίση του 2008 είχε ως συνέπεια την αύξηση του γερμανικού χρέους ωστόσο από το 2012 και έπειτα παρατηρείται σταδιακή μείωση του, μεγαλύτερη από αυτή του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Παρ' όλα αυτά, η Γερμανία βρίσκεται αυτή την στιγμή εκτός των ορίων του Συμφώνου Δημοσιονομική Σταθερότητας.

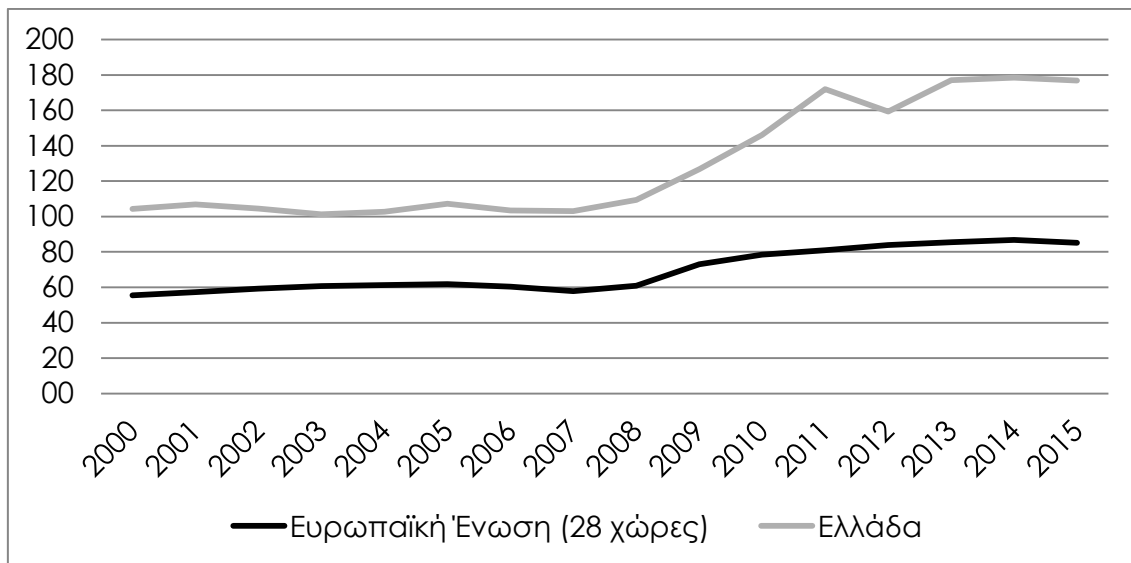
Γράφημα 3.6 : Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Δανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), ίδια επεξεργασία

Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Δανίας είναι εκ προοιμίου αντίθετη από αυτή της ΕΕ. Από το 2000 έως το 2007 το χρέος της Δανίας μειωνόταν συνεχώς, δείγμα της σταθερότητας της οικονομίας της, σε αντίθετο με το ευρωπαϊκό μέσο όρο που αυξανόταν σταδιακά. Ακόμη, η αύξηση δημοσίου χρέους που σημειώθηκε το 2008 ως συνέπεια της κατάρρευσης της αγοράς ακινήτων αντιμετωπίστηκε ικανοποιητικά. Είναι άξιο αναφοράς ότι το δημόσιο χρέος της Δανίας δεν έχει ξεπεράσει ποτέ την περίοδο 2000-2015 το όριο του 60% του ΑΕΠ.

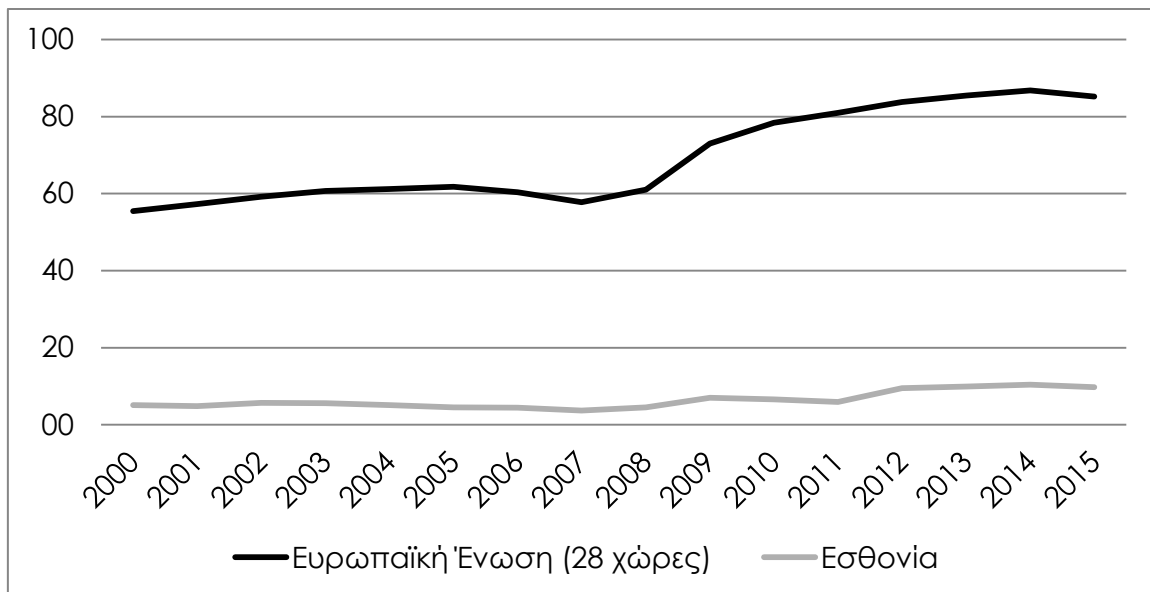
Γράφημα 3.7: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ελλάδας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ελλάδας αποτελεί την γενεσιουργό αιτία της ελληνικής κρίσης. Παρ' ότι την περίοδο 2000-2008 το ελληνικό δημόσιο χρέος δεν σημειώνει ιδιαίτερες μεταπτώσεις, η απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο βρίσκεται σταθερά στις σαράντα ποσοστιαίες μονάδες. Η οικονομική κρίση του 2008 φανέρωσε τις εγγενείς αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας που σε συνδυασμό με τα προγράμματα λιτότητας συντέλεσαν στην αύξηση του χρέους σε τρομακτικά επίπεδα της τάξης του 176% του ΑΕΠ. Επιπλέον, η αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους το 2012 δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα αφού δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει τις παρενέργειες της δημοσιονομικής λιτότητας με αποτέλεσμα την εκ νέου αύξηση του δημοσίου χρέους σε δυσθεώρητα και μη βιώσιμα μεγέθη.

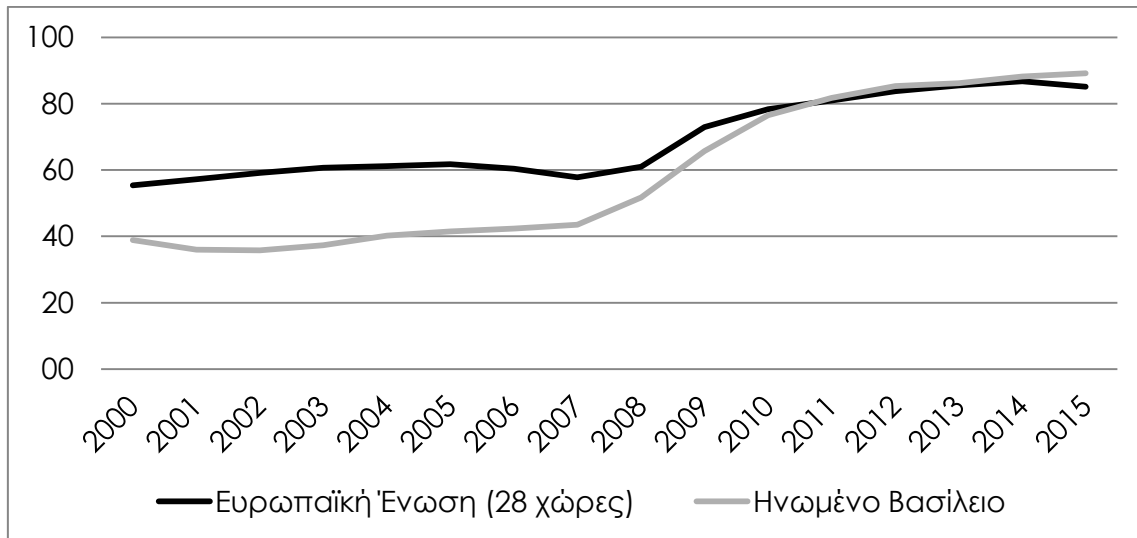
Γράφημα 3.8: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Εσθονίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Εσθονία αξιολογείται ως μια από τις πιο ελεύθερες οικονομίες του πλανήτη. Παρατηρούμε ότι η πορεία του δημόσιου χρέους της Εσθονίας δεν σχετίζεται σε καμία περίπτωση με αυτή της πλειοψηφίας των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών. Είναι ενδεικτικό ότι το 2015 το δημόσιο χρέος της Εσθονίας υπολογίζεται κοντά στο 15% του ΑΕΠ ενώ η αντίστοιχη τιμή για τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ξεπερνά το 80% του ΑΕΠ. Ωστόσο, πρέπει να επισημάνουμε ότι η Εσθονία, σύμφωνα με την Eurostat, κατέχει υψηλή θέση όσον αφορά το ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει προβλήματα ακραίας φτώχειας.

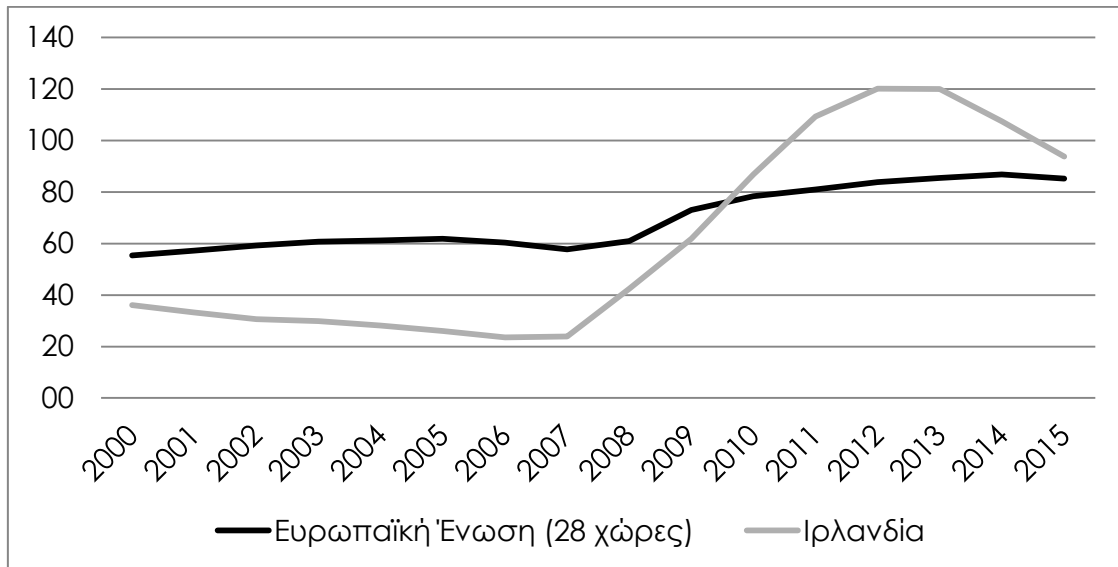
Γράφημα 3.9: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους του Ηνωμένου Βασιλείου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η σημασία του Ηνωμένου Βασιλείου ως χρηματοπιστωτικό κέντρο για το παγκόσμιο οικονομικό status quo είναι πολύ μεγάλη. Ως το ευρωπαϊκό κέντρο εμπορίου, η σημασία της οικονομικής σταθερότητας του Ηνωμένου Βασιλείου είναι εξέχουσα για την ΕΕ. Όπως παρατηρούμε, το δημόσιο χρέος του Ηνωμένου Βασιλείου μέχρι το 2007 κινούνταν γύρω στο 40% του ΑΕΠ εμφανίζοντας μια απόκλιση της τάξεως των είκοσι ποσοστιαίων μονάδων με το ευρωπαϊκό μέσο όρο. Από το 2008 και έπειτα το δημόσιο χρέος του Ηνωμένου Βασιλείου κινείται συνεχώς αυξητικά, λόγω υπερβολικών δημοσιονομικών ελλειμμάτων, με αποτέλεσμα την σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η μη τήρηση των κανόνων του Συμφώνου Δημοσιονομικής Σταθερότητας εκκολάπτει σοβαρούς κινδύνους για την πορεία του βρετανικού δημοσίου χρέους (Spence, 2016).

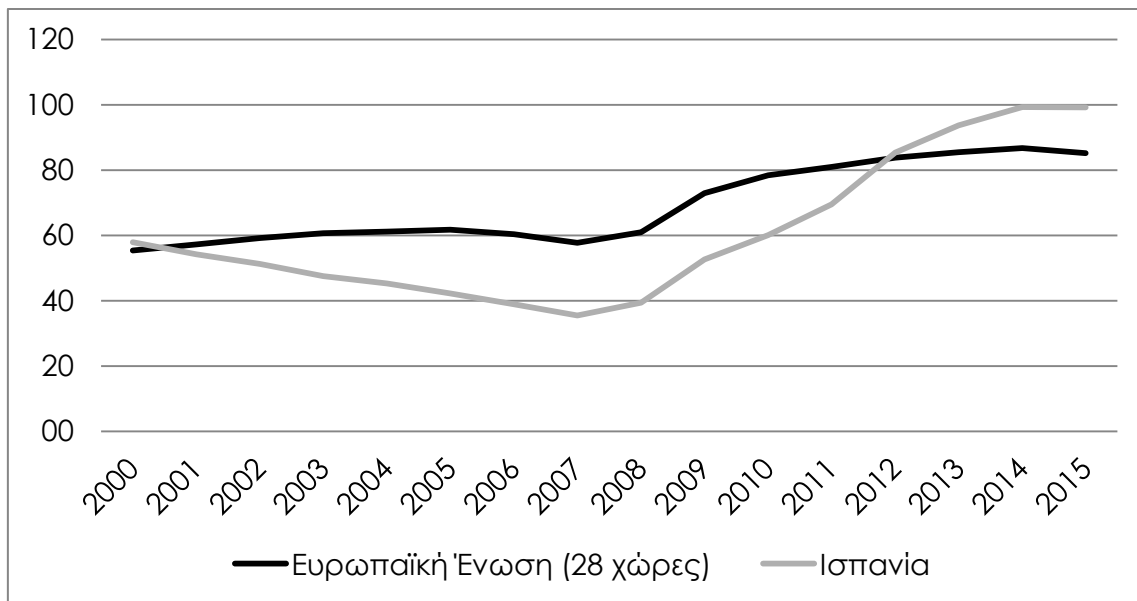
Γράφημα 3.10: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους του Ιρλανδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Ιρλανδία αποτελεί ένα ακόμη θύμα της οικονομικής κρίσης του 2008. Σημειώνεται ότι την περίοδο 2000-2007 η Ιρλανδία κατείχε ένα από χαμηλότερα ποσοστά δημοσίου χρέους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (λίγο πάνω από το 20% του ΑΕΠ της), σημαντικά μικρότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ωστόσο, μετά το 2008 παρατηρείται ραγδαία αύξηση του δημοσίου χρέους που οφείλεται στην οξεία κρίση ρευστότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και στην φούσκα της ιρλανδικής αγοράς ακινήτων που ώθησε το ιρλανδικό κράτος να εγγυηθεί τις καταθέσεις και τα δάνεια του ιρλανδικού λαού. Έπειτα από πέντε έτη συνεχούς αύξησης του δημοσίου χρέους (σε ποσοστό 120% του ΑΕΠ), σημειώνεται μείωση του ιρλανδικού δημοσίου χρέους και διαφαίνονται τάσεις σύγκλισης με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Γράφημα 3.11: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ισπανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

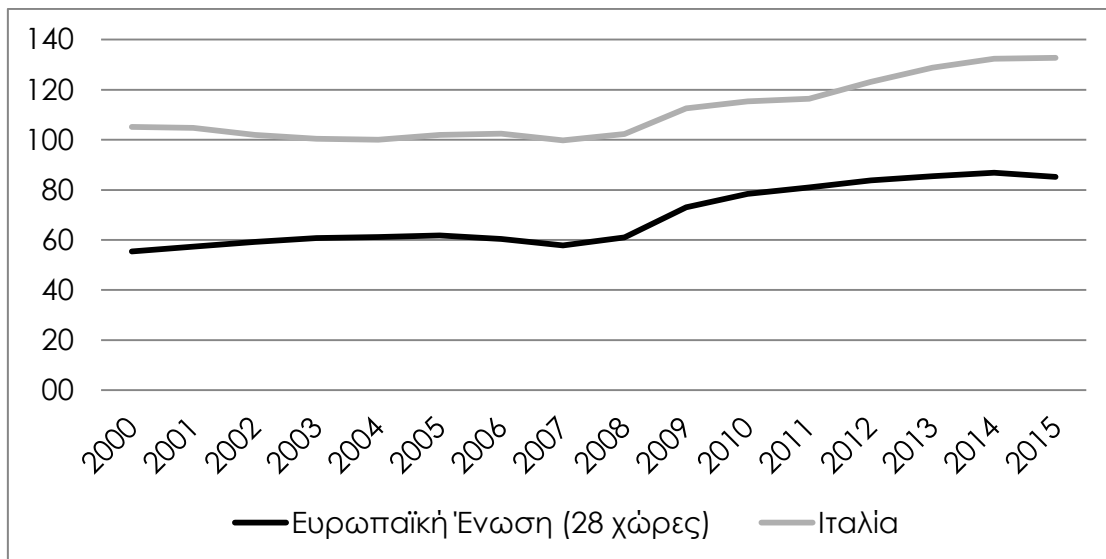

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης, η Ισπανία ήταν μεταξύ των χωρών με τα χαμηλότερα επίπεδα χρέους στην ΕΕ. Το 2007, το επίπεδο του χρέους της ήταν γύρω στο 40% του ΑΕΠ, αρκετά χαμηλότερο από το ευρωπαϊκό μέσο όρο. Έκτοτε μέχρι σήμερα, το ποσοστό του ισπανικού δημοσίου χρέους αυξάνεται συνεχώς με αποτέλεσμα να φτάσει σε τιμές της τάξεως του 100% του ΑΕΠ. Η διόγκωση του δημοσίου χρέους οφείλεται στην διάσωση του ισπανικού τραπεζικού συστήματος που εμφάνισε αδυναμίες εξαιτίας της φούσκας της αγοράς ακινήτων.

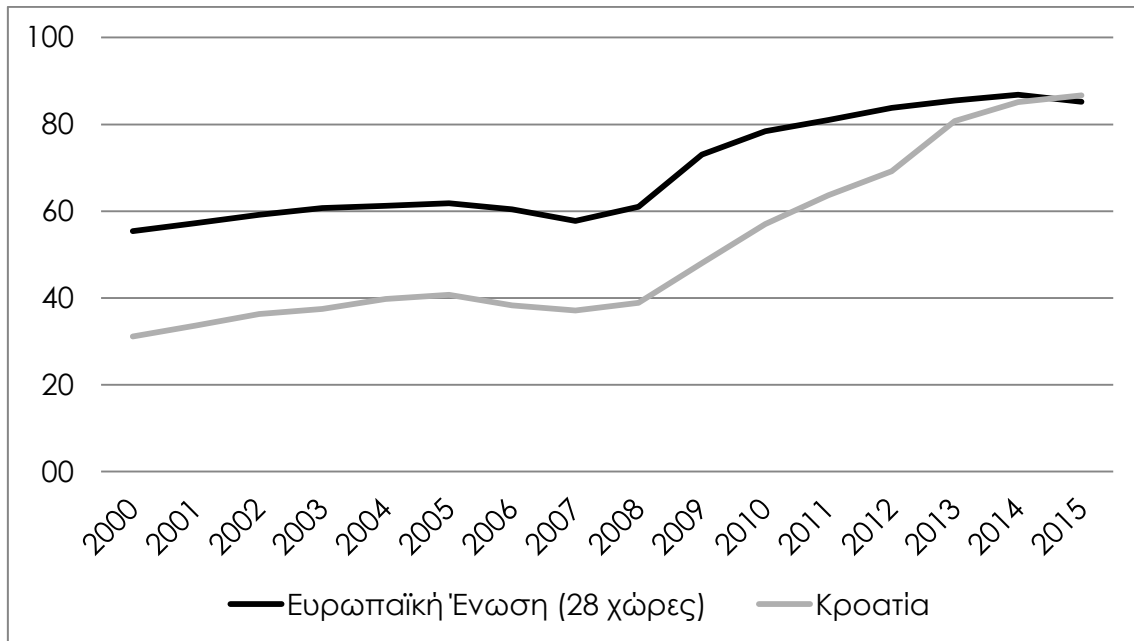
Γράφημα 3.12: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ιταλίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Ιταλία αποτελεί την τρίτη ισχυρότερη οικονομία της Ευρωζώνης. Ταυτόχρονα, είναι η πρωταθλήτρια χώρα σε ποσοστό δημόσιου χρέους μεταξύ των G7. Παρατηρούμε ότι η Ιταλία εμφανίζει υψηλό δημόσιο χρέος διαχρονικά με την απόκλιση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο να αγγίζει τις 40 ποσοστιαίες μονάδες. Το 2008 η ιταλική οικονομία λόγω υψηλών επιτοκίων και χαμηλής ανάπτυξης ήταν ευάλωτη απέναντι στην οικονομική κρίση με αποτέλεσμα την αύξηση του δημόσιου χρέους που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ο Bianchimani (2015) ωστόσο εκτιμά ότι λόγω της δημοσιονομικής πολιτικής και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που έχουν λάβει χώρα στην γειτονική Ιταλία, θα υπάρξει πτωτική πορεία του δημοσίου χρέους μετά το 2017, με την Ιταλία να προσεγγίζει το όριο του 60% του ΑΕΠ της λίγο μετά το 2030.

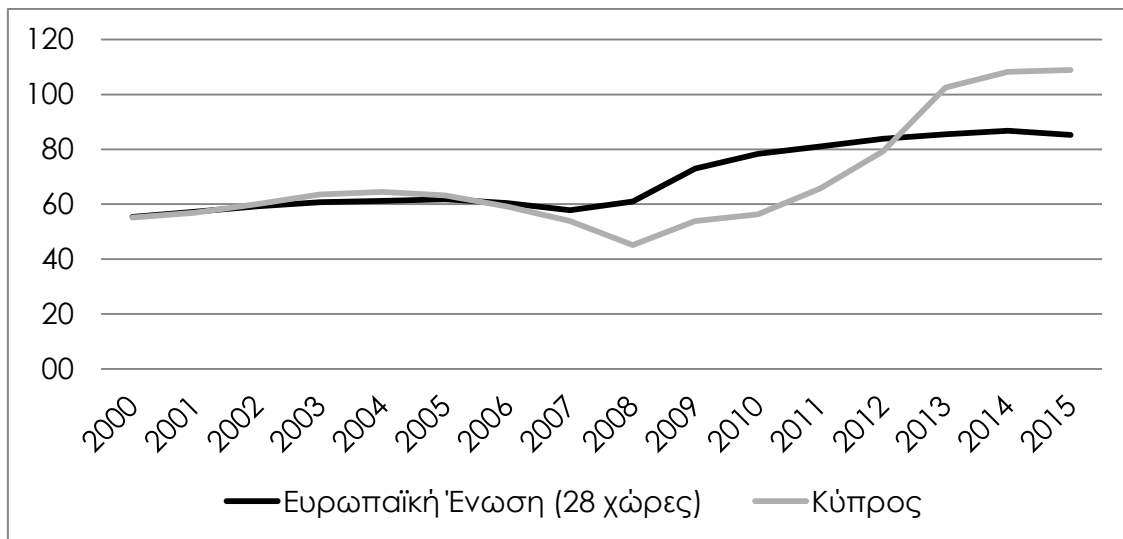
Γράφημα 3.13: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Κροατίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), ίδια επεξεργασία

Η Κροατία αποτελεί το νεότερο κράτος-μέλος της Ευρωζώνης. Μέχρι το 2008, το δημόσιο χρέος της Κροατίας ακολουθεί μια σταθερή πορεία κινούμενο κοντά στο 40% του ΑΕΠ. Από εκεί και έπειτα, το κροατικό δημόσιο χρέος ακολουθεί μια ανοδική πορεία, απόρροια των διαρθρωτικών αδυναμιών της κροατικής οικονομίας, προσεγγίζοντας το 2015 τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (πάνω από το 80% του ΑΕΠ). Είναι χαρακτηριστικό το 2013, χρονιά εισόδου της Κροατίας στην ΕΕ, το δημόσιο χρέος άγγιξε το 80% του ΑΕΠ της, δηλαδή ήταν είκοσι ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερο από το όριο του Συμφώνου Δημοσιονομικής Σταθερότητας, που αποτελεί έναν από τους κανόνες εισόδου μια χώρας στην ΕΕ. Το γεγονός αυτό δημιουργεί προβληματισμούς για την διαδικασία ένταξης της Κροατίας στην ΕΕ.

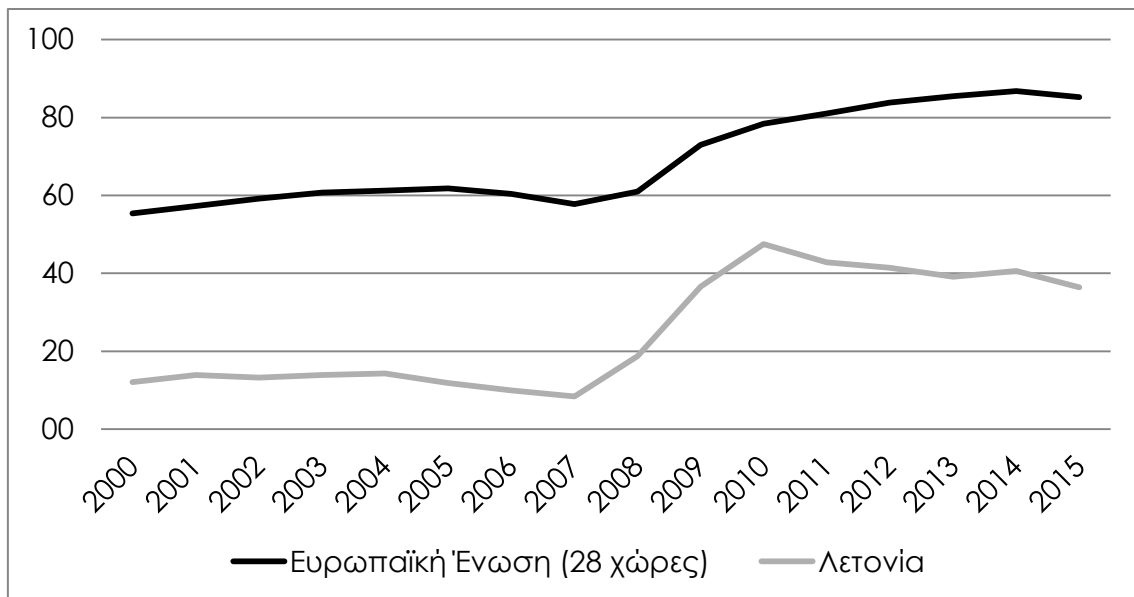
Γράφημα 3.14: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Κύπρου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η πορεία του δημοσίου χρέους της Κύπρου την περίοδο 2000-2008 συμβαδίζει απόλυτα με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους. Ωστόσο, η υπερβολική έκθεση του χρηματοπιστωτικού της τομέα στον εξωτερικό δανεισμό και η κρατική παρέμβαση για την αναδιάρθρωση του οδήγησαν σε αύξηση του δημοσίου χρέους σε τιμές άνω του 100% του ΑΕΠ. Σημειώνεται ότι η αύξηση του δημοσίου χρέους μετά το κούρεμα των καταθέσεων το 2013 υπήρξε πολύ μικρότερη. Το οικονομικό αποτύπωμα όμως του κουρέματος των καταθέσεων είχε σοβαρό αντίκτυπο στην συνοχή της κυπριακής κοινωνίας και στην εμπιστοσύνη των πολιτών στο πολιτικό και οικονομικό σύστημα.

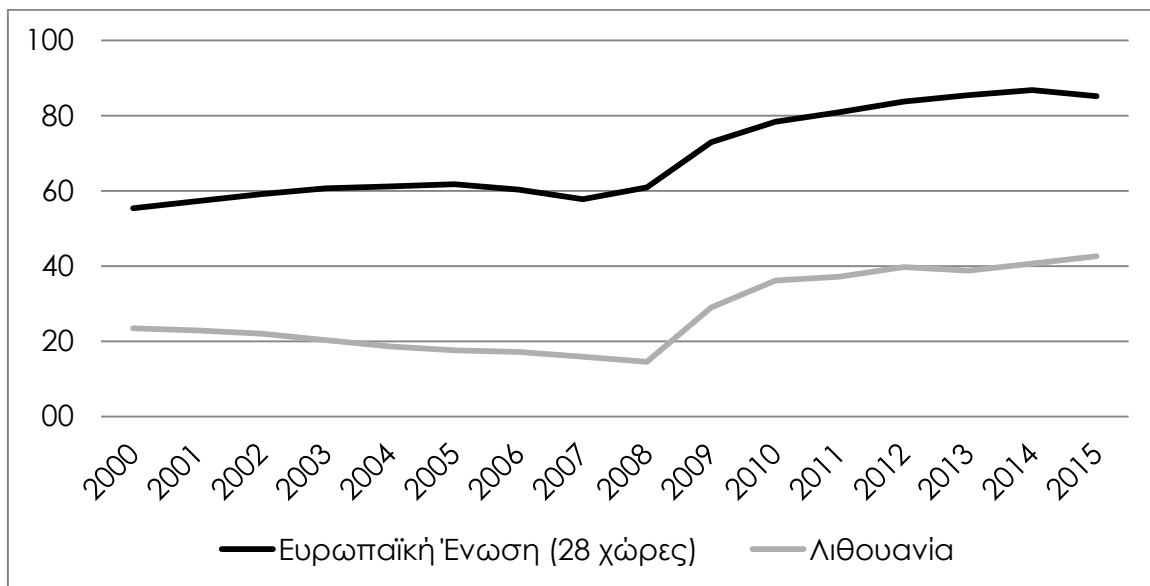
Γράφημα 3.15: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Λετονίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Λετονία, μέχρι το οικονομικό κραχ του 2008, αποτελούσε μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες του κόσμου με υπερβολικούς ρυθμούς ανάπτυξης λόγω της εύκολης πρόσβασης σε φτηνό χρήμα. Το δημόσιο χρέος της Λετονίας την περίοδο 2000-2008 είχε μικρό μέγεθος (κάτω του 20% του ΑΕΠ). Ωστόσο, η οικονομική κρίση δημιούργησε κρίση ρευστότητας στην οικονομία της Λετονίας η οποία αντιμετωπίστηκε με την χορήγηση διεθνούς οικονομικής βοήθειας που αύξησε το δημόσιο χρέος κατά εικοσιπέντε ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε τρία χρόνια (Raaijzow, 2015). Μετά το 2010 παρατηρείται μια σταθερή αλλά μικρή μείωση του χρέους που συνδυάστηκε βέβαια με μεγάλη μείωση του επιπέδου ζωής και αύξηση της φτώχειας ενώ πρέπει να τονιστεί ότι η Λετονία είναι από τις λίγες χώρες που τηρούν τα κριτήρια του Συμφώνου Δημοσιονομικής Σταθερότητας. Επίσης, δεν παρατηρείται σύγκλιση του δημοσίου χρέους της Λετονίας με το ευρωπαϊκό μέσο όρο.

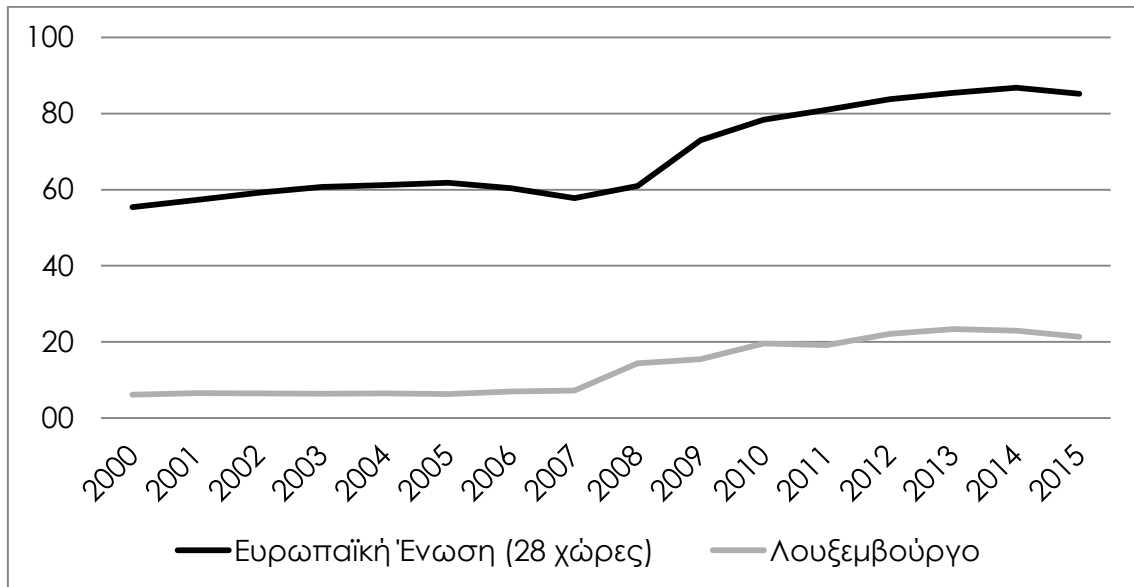
Γράφημα 3.16: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Λιθουανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η εικόνα της οικονομίας της Λιθουανίας μέχρι την έξαρση της οικονομικής κρίσης του 2008 ήταν πολύ θετική, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τα χαμηλά ποσοστά δημοσίου χρέους της Λιθουανίας (γύρω στο 20% του ΑΕΠ) σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Την περίοδο 2009-2012 εμφανίζει αύξηση δημοσίου χρέους κατά είκοσι μονάδες, γεγονός που αποτελεί συνέπεια της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι το δημόσιο χρέος της Λιθουανίας έκτοτε διατηρείται σε σταθερά επίπεδα, παραμένοντας κάτω του ορίου του 60% του ΑΕΠ, που αποτελεί σημάδι αξιοπιστίας της λιθουανικής οικονομίας μετά την υιοθέτηση του ευρώ το 2014.

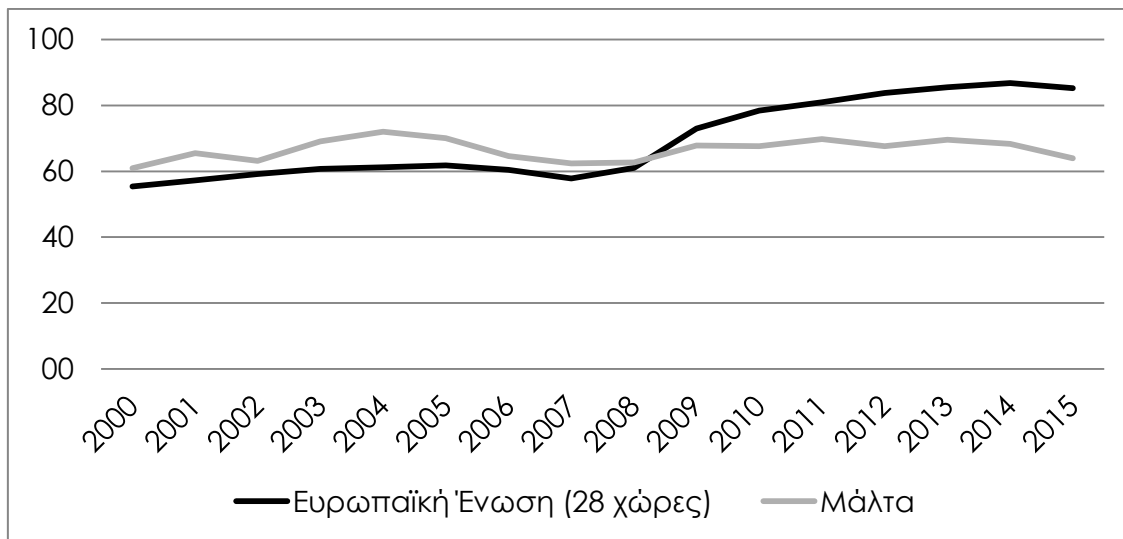
Γράφημα 3.17: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Λουξεμβούργου σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Το Λουξεμβούργο αποτελεί την πλουσιότερη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του κόσμου γενικότερα. Το δημόσιο χρέος της μέχρι το οικονομικό κραχ του 2008 κυμαινόταν σε επίπεδα κάτω του 10% του ΑΕΠ. Πρέπει να αναφερθεί ότι το οικονομικό μοντέλο βασίζεται σε ένα υπερτροφικό τραπεζικό σύστημα, σε ένα σχεδόν αδιαπέραστο καθεστώς τραπεζικού απορρήτου και στην χαλαρή μεταχείριση της φορολογικής απάτης. Το εύθραυστο οικονομικό μοντέλο του Λουξεμβούργου αποδείχτηκε ευάλωτο απέναντι στην οικονομική κρίση με το δημόσιο χρέος της να αυξάνεται σε ποσοστά άνω το 20% του ΑΕΠ. Παρ' όλα αυτά, το δημόσιο χρέος του Λουξεμβούργου παραμένει ένα από τα χαμηλότερα της ΕΕ, με μεγάλη διαφορά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

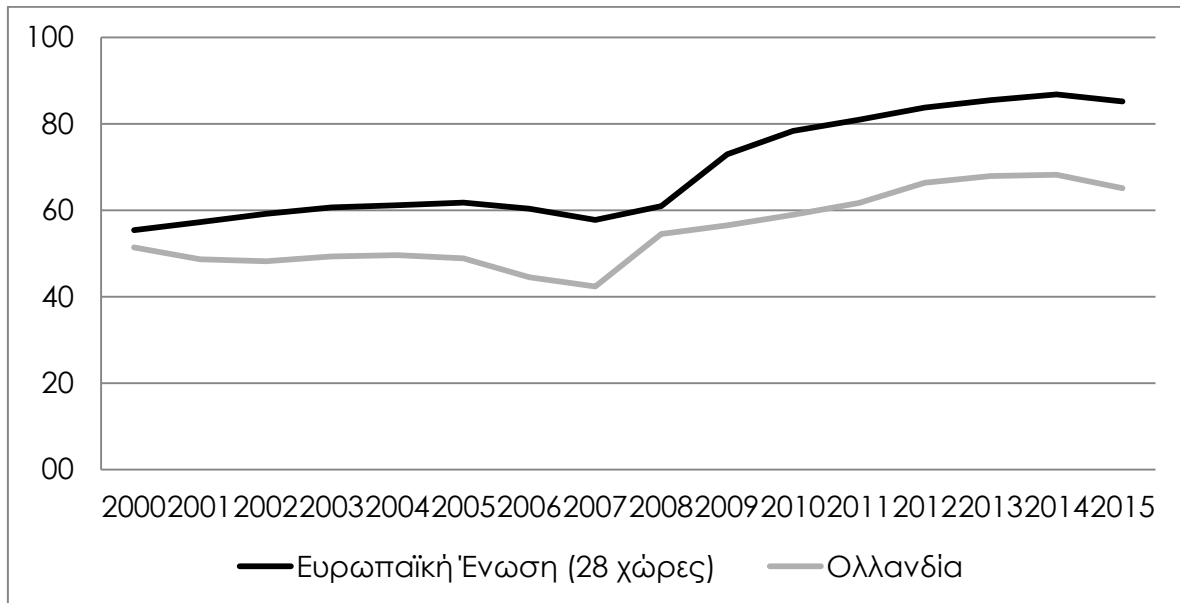
Γράφημα 3.18: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Μάλτας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η οικονομία της Μάλτας θεωρείται η δεύτερη πιο ανοικτή ευρωπαϊκή οικονομία μετά το Λουξεμβούργο. Ταυτόχρονα, η Μάλτα διαθέτει ένα υπερτροφικό τραπεζικό σύστημα μεν, που αποδείχτηκε ιδιαίτερα ανθεκτικό δε. Όπως παρατηρείται, η υψηλότερη τιμή δημοσίου χρέους της Μάλτας (πάνω από 70% του ΑΕΠ) σημειώνεται το 2004, χρονιά εισόδου της Μάλτας στην ΕΕ, γεγονός που αναζωπυρώνει τους προβληματισμούς που αναφέρονται στην ένταξη χωρών στην ΕΕ χωρίς να πληρούνται τα ορισμένα δημοσιονομικά κριτήρια. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στο δημόσιο χρέος είχαν ελάχιστο αντίκτυπο σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Το δημόσιο χρέος της Μάλτας από το 2000 έως το 2013 παρουσιάζει μικρές αυξομειώσεις ενώ στην συνέχεια παρατηρείται σταδιακή και συνεχής μείωση του κοντά στο όριο του 60% του ΑΕΠ.

Γράφημα 3.19: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ολλανδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

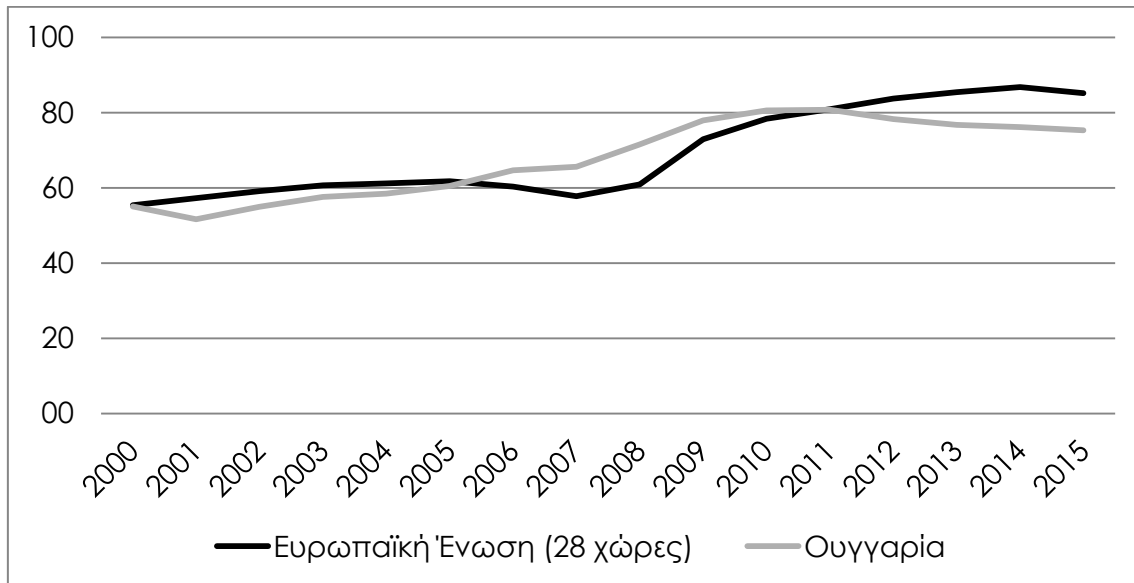

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Ολλανδία είναι ιδρυτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μια από τις πιο σημαντικές οικονομίες της ευρωζώνης. Το δημόσιο χρέος της Ολλανδίας, την περίοδο 2000-2008 όπου ο φθηνός δανεισμός ήταν πολύ εύκολος, κινήθηκε σε επίπεδα κοντά στο 50% του ΑΕΠ. Ωστόσο, η Ολλανδία, όντας μια χώρα με υπερχρεωμένο τραπεζικό σύστημα και προβληματική αγορά ακινήτων, ήταν εκτεθειμένη απέναντι στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 με αποτέλεσμα την αύξηση του δημόσιου χρέους της σε ποσοστά άνω του 60% του ΑΕΠ της. Από το 2014 και μετά διαφαίνεται μια τάση μείωσης του δημόσιου χρέους της. Πρέπει να τονιστεί ότι καθ' όλη την περίοδο μελέτης, το ολλανδικό δημόσιο χρέος ήταν αρκετά μικρότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

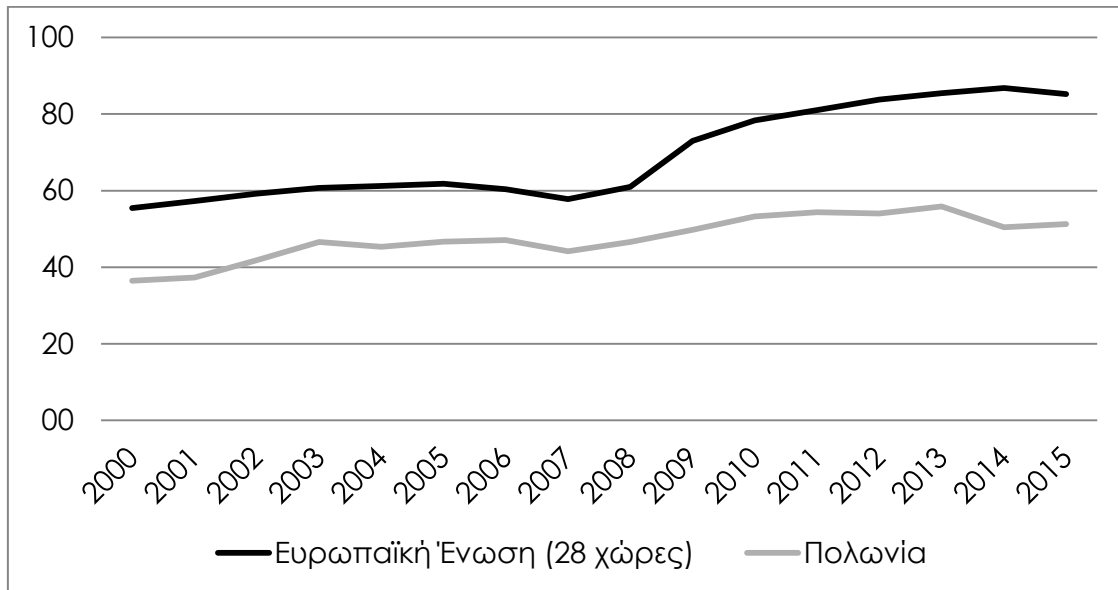
Γράφημα 3.20: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ουγγαρίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η πορεία του ουγγρικού χρέους πριν το 2007 ταυτίζεται με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 προκάλεσε αδυναμία χρηματοδότησης του κρατικού της μηχανισμού με αποτέλεσμα να είναι η πρώτη χώρα που απευθύνθηκε στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για οικονομική βοήθεια. Μια από τις συνέπειες του προγράμματος ήταν η αύξηση του δημοσίου χρέους κατά είκοσι ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε τέσσερα χρόνια αγγίζοντας την τιμή του 80% του ΑΕΠ το 2011. Έκτοτε, παρατηρείται μια συνεχής αλλά μικρή μείωση του δημοσίου χρέους ως αποτέλεσμα της ακολουθούμενης πολιτικής.

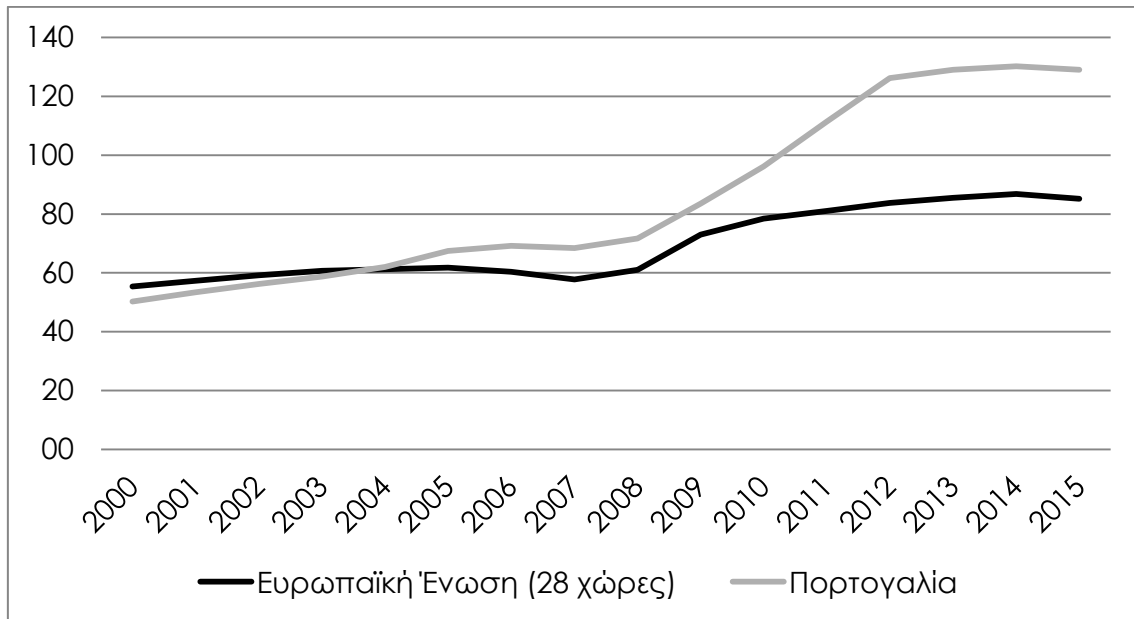
Γράφημα 3.21: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Πολωνίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η οικονομία της Πολωνίας αποτελεί μια από τις σταθερότερες οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με πολλές προοπτικές ανάπτυξης. Η πορεία του δημόσιου χρέους της από την αρχή της νέας χιλιετίας μέχρι το 2013 έχει μια διαρκή αυξητική τάση. Σημειώνεται ότι η επίδραση της οικονομικής κρίσης στο δημόσιο χρέος ήταν εντός φυσιολογικών ορίων, δείγμα της ανθεκτικότητας της πολωνικής οικονομίας. Το 2014 παρατηρείται μια μεγάλη σημειακή μείωση του δημοσίου χρέους, που οφείλεται σε μια μεταρρύθμιση του δημόσιου συστήματος υγείας. Αξίζει να σημειωθεί ότι το δημόσιο χρέος της Πολωνίας παραμένει κάτω του ορίου του 60% του ΑΕΠ καθ' όλη την περίοδο μελέτης.

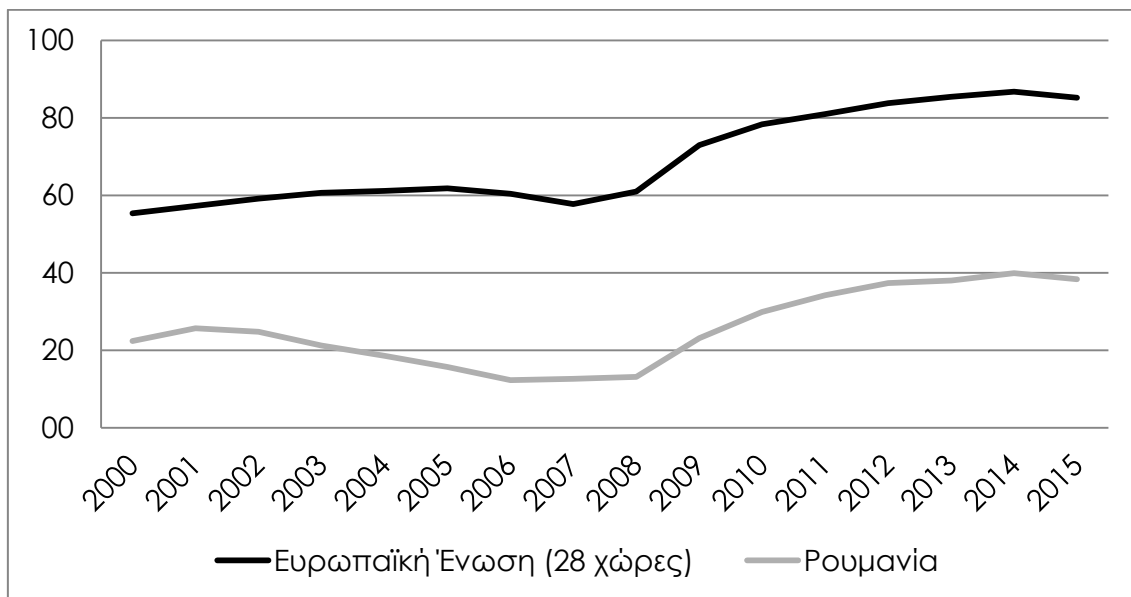
Γράφημα 3.22: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Πορτογαλίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Το δημόσιο χρέος της Πορτογαλίας είναι ένα από τα μεγαλύτερα παγκοσμίως ως προς το ποσοστό του ΑΕΠ. Παρατηρείται ότι μέχρι την έναρξη της οικονομικής κρίσης η πορεία του πορτογαλικού δημόσιου χρέους ήταν ανάλογη του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Η οικονομική κρίση του 2008 όμως επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εξαγωγική δραστηριότητα της Πορτογαλίας με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση την πορτογαλικής οικονομίας και την ραγδαία αύξηση του δημοσίου χρέους της σε επίπεδα άνω του 100% του ΑΕΠ μετά το 2011. Η υιοθέτηση προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής μετά την παροχή οικονομικής βοήθειας από ΕΕ και ΔΝΤ οδήγησε το δημόσιο χρέος σε επίπεδα άνω του 120% όπου και παραμένει σταθερό με κάποιες μικρές μειωτικές τάσεις.

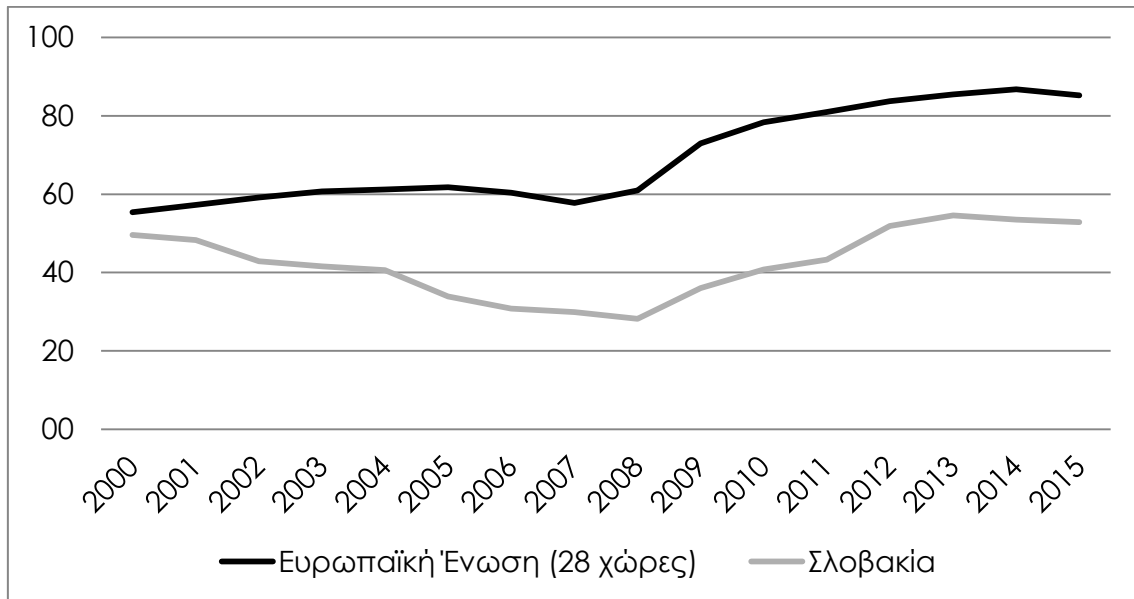
Γράφημα 3.23: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ρουμανίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η μετάβαση της Ρουμανίας από σοσιαλιστικό καθεστώς σε οικονομία της αγοράς ήταν πολύ δύσκολη λόγω ισχυρών αδυναμιών της οικονομίας της (πχ. ξεπερασμένη βιομηχανική βάση). Ωστόσο, η σταδιακή προσαρμογή της οικονομίας της στις παγκόσμιες συνθήκες οδήγησε σε συνεχή ιστορικά χαμηλά δημοσίου χρέους από το 2000 έως και την είσοδο της στην ΕΕ το 2007 (κοντά στο 20% του ΑΕΠ). Όμως, η εξαγωγική φύση της οικονομίας της επηρεάστηκε σημαντικά από την παγκόσμια ύφεση του 2008 με αποτέλεσμα την αύξηση του χρέους της κατά είκοσι ποσοστιαίες μονάδες μέχρι το 2014 (κοντά στο 40% του ΑΕΠ). Εντούτοις, η απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο παραμένει μεγάλη. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Ρουμανία, λόγω του χαμηλού της χρέους, δεν ζήτησε οικονομική βοήθεια αλλά αντίθετα για να ξεπεράσει τις οικονομικές δυσκολίες της εφάρμοσε ένα δικό της πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων.

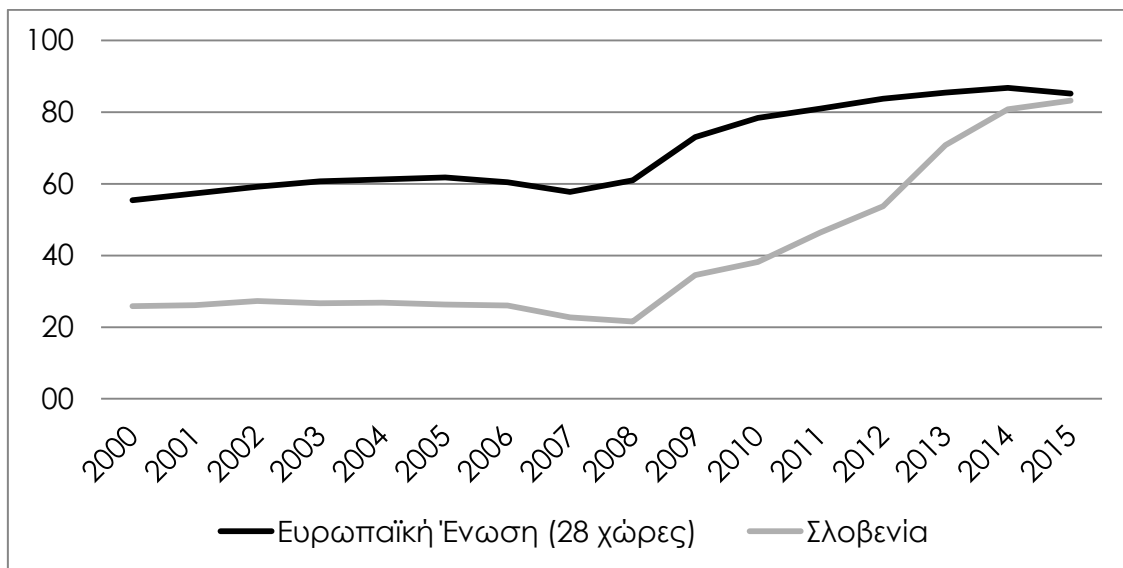
Γράφημα 3.24: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Σλοβακίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η Σλοβακία έχει μια από τις πιο εξωστρεφείς οικονομίες εντός ΕΕ και ευρωζώνης. Στην έναρξη της νέας χιλιετίας το σλοβάκικο δημόσιο χρέος βρισκόταν κοντά στο 50% του ΑΕΠ αλλά η οικονομική ανάπτυξη της χώρας οδήγησε το δημόσιο χρέος σε ιστορικό χαμηλό (κοντά στο 20% του ΑΕΠ) λίγο πριν την έναρξη της κρίσης. Η οικονομική κρίση του 2008 οδήγησε σε ελεγχόμενη αύξηση του δημοσίου χρέους κοντά στο όριο του 60% του ΑΕΠ λόγω ορισμένων επιπτώσεων στις εξαγωγές και στο τραπεζικό σύστημα της Σλοβακίας. Παρ' όλα αυτά η απόκλιση του δημοσίου χρέους της Σλοβακίας από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο παραμένει μεγάλη και οι προοπτικές της οικονομίας της είναι ενθαρρυντικές.

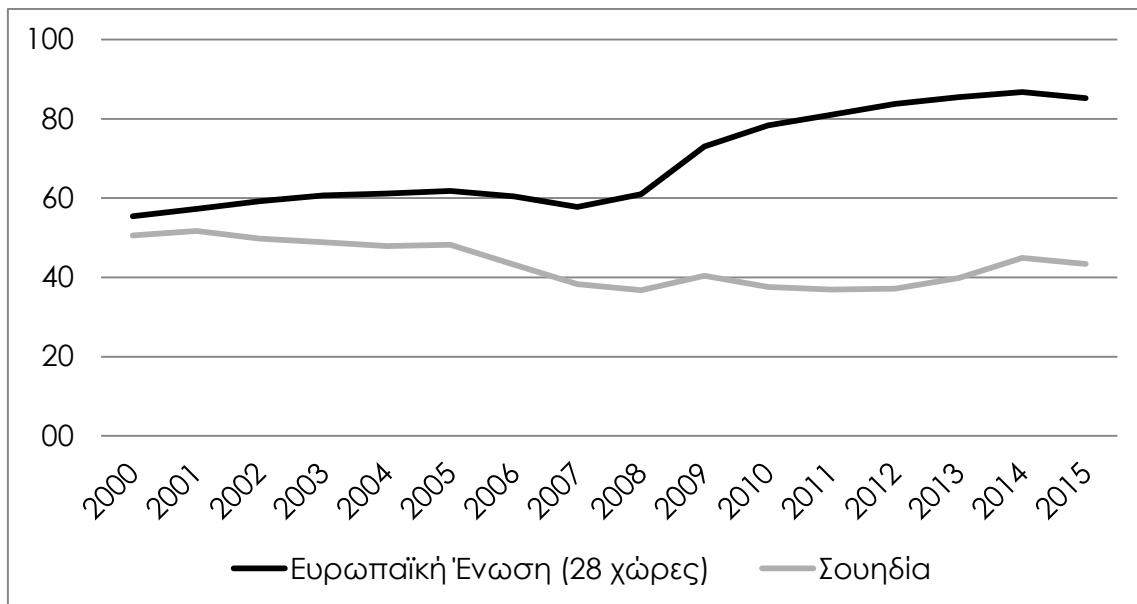
Γράφημα 3.25: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Σλοβενίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), ίδια επεξεργασία

Η Σλοβενία μέχρι το 2008 κατείχε ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά δημοσίου χρέους στον ευρωπαϊκό χώρο (κοντά στο 20% του ΑΕΠ), με την οικονομία της να ακμάζει. Ωστόσο, η οικονομική κρίση είχε ως συνέπεια την τεράστια μείωση των εξαγωγών και της ανάπτυξης της Σλοβενίας που σε συνδυασμό με παρενέργειες από την υιοθέτηση του ευρώ συνέβαλλαν στην αύξηση του δημοσίου χρέους κατά εξήντα ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε 7 χρόνια, προσεγγίζοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους (Furlan, 2015).

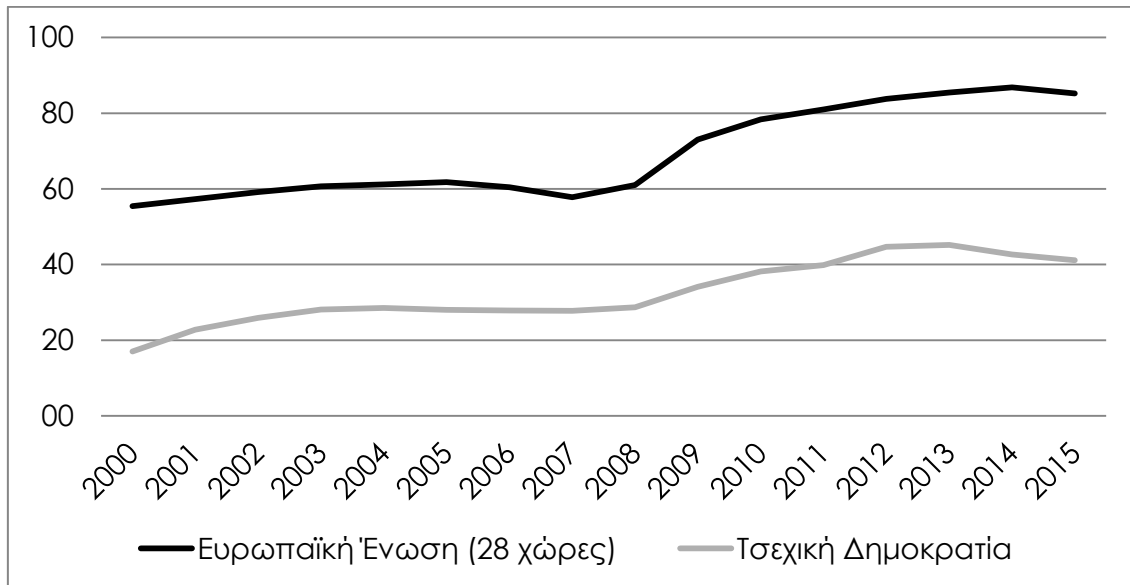
Γράφημα 3.26: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Σουηδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Η πορεία του δημόσιου χρέους αντανακλά την υγεία και την ποιότητα των δημοσιονομικών μεγεθών της, που επιτεύχθηκαν μετά από διαρθρωτικές αλλαγές της αγοράς και ισχυροποίησης του κράτους πρόνοιας στις αρχές της νέας χιλιετίας. Το αποτέλεσμα ήταν η συνεχώς μειούμενη πορεία του δημόσιου χρέους μέχρι την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Η σουηδική οικονομία αποδείχτηκε ανθεκτική απέναντι στην κρίση, καθώς παρά τα προβλήματα που εντοπίζονται στη αγορά ακινήτων στην χώρα, δεν υπήρξε ανεξέλεγκτη αύξηση του δημοσίου χρέους. Ενδεικτικό είναι ότι το σουηδικό χρέος εμφανίζει απόκλιση από το αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο κατά σαράντα ποσοστιαίες μονάδες.

Γράφημα 3.27: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Τσεχικής Δημοκρατίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

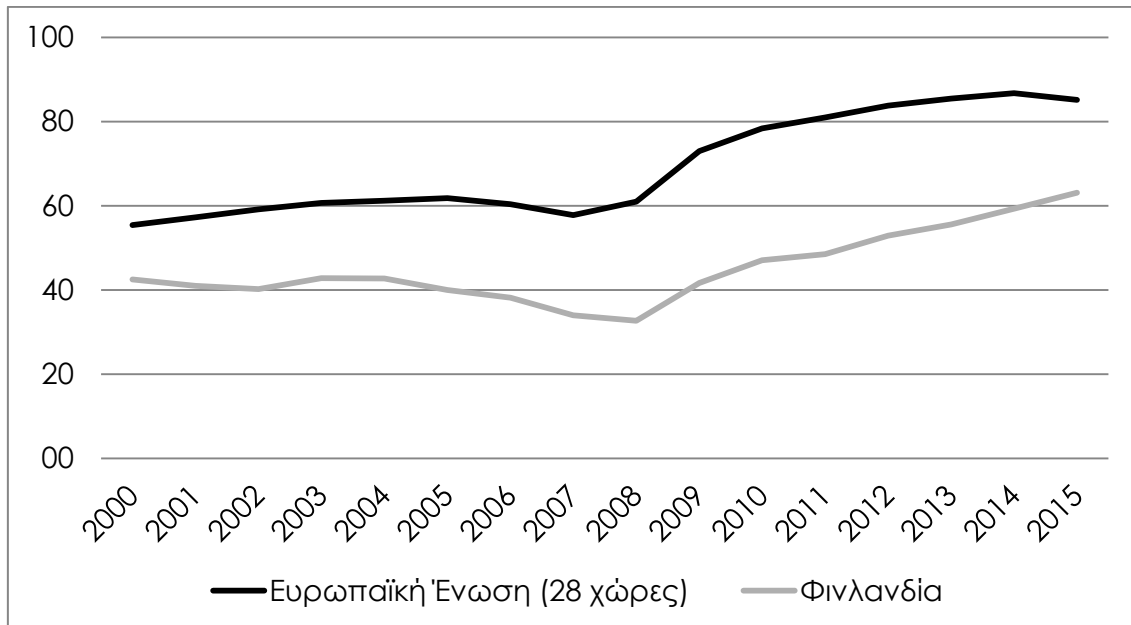

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Όπως παρατηρείται, η εικόνα του δημοσίου χρέους της Τσεχικής Δημοκρατίας την περίοδο 2000-2015 είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική. Την οκταετία 2000-2008 το δημόσιο χρέος παραμένει σε σταθερά χαμηλά επίπεδα, απόρροια των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και του φθηνού χρήματος που οδήγησαν σε πρωτοφανή ανάπτυξη την οικονομία της Τσεχικής Δημοκρατίας. Το κραχ του 2008 οδήγησε σε μια αξιοσημείωτη άνοδο του δημοσίου χρέους (πάνω από 40% του ΑΕΠ) μέχρι το 2013, όταν και σημειώνεται η τάση μείωσης του. Παράλληλα, το δημόσιο χρέος της Τσεχίας αποκλίνει από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο καθ' όλη την περίοδο μελέτης.

Γράφημα 3.28: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Φινλανδίας σε αντιπαραβολή με τον μέσο όρο δημοσίου χρέους της ΕΕ-28 για την χρονική περίοδο 2000-2015

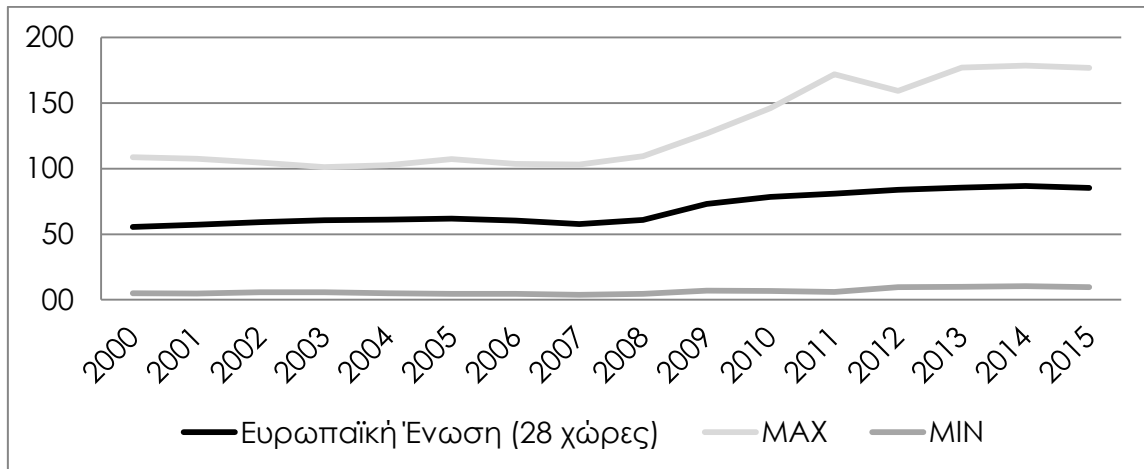

Πηγή: Eurostat (2015), ίδια επεξεργασία

Η φινλανδική οικονομία εκμεταλλεζόμενη τον καινοτόμο χαρακτήρα της και την έντονη εξαγωγική δραστηριότητα (κυρίως με την Ρωσία) εμφάνισε την περίοδο 2000-2008 ισχυρή ανάπτυξη. Την ίδια περίοδο το δημόσιο χρέος της έφθινε συνεχώς, φθάνοντας το 2008 σε επίπεδα κάτω του 40% του ΑΕΠ. Ωστόσο, η οικονομική κρίση του 2008, που επηρέασε την εξαγωγική δραστηριότητα, και η κατάρρευση της Nokia ανέδειξαν τις αδυναμίες της φινλανδικής οικονομίας. Ως συνέπεια αυτών, παρατηρείται μια συνεχή αύξηση του φινλανδικού δημοσίου χρέους (το 2015 ξεπέρασε το όριο του 60% του ΑΕΠ). Σε περίπτωση που το δημόσιο χρέος της Φινλανδίας συνεχίσει να αυξάνει με τέτοιους ρυθμούς, η σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δεν απέχει πολλά χρόνια με αμφίβολα αποτελέσματα για την φινλανδική οικονομία.

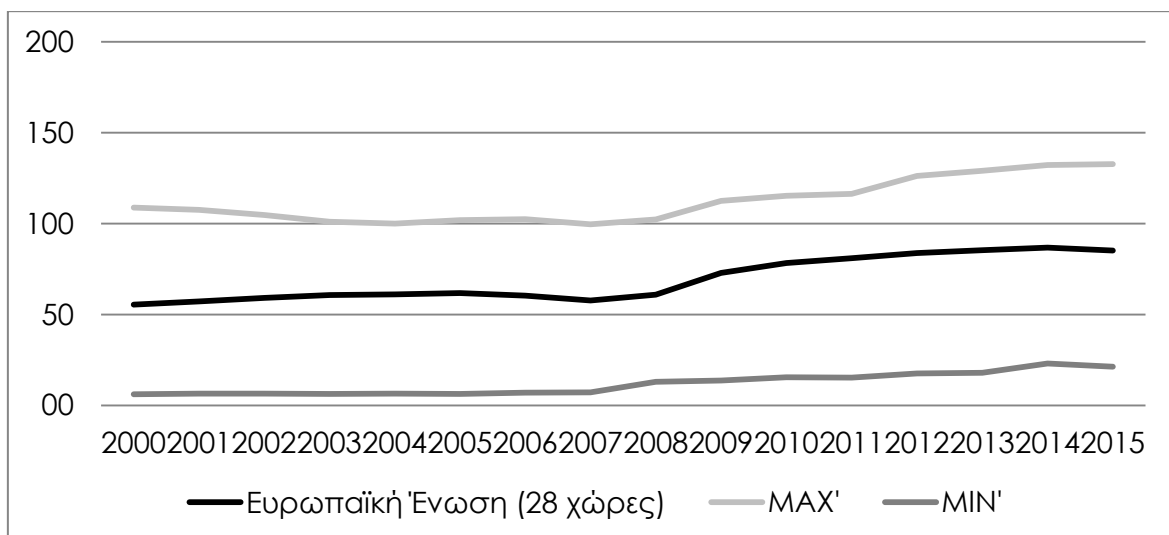
Στα γραφήματα που ακολουθούν γίνεται σύγκριση των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημοσίου χρέους ως προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο της ΕΕ-28 για την περίοδο 2000-2015.

Γράφημα 3.29: Σύγκριση της εξέλιξης των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημοσίου χρέους των κρατών-μελών της ΕΕ-28 με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους για την περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 3.30: Σύγκριση της εξέλιξης των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημοσίου χρέους (με την εξαίρεση των ακραίων τιμών) των κρατών-μελών της ΕΕ-28 με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους για την περίοδο 2000-2015

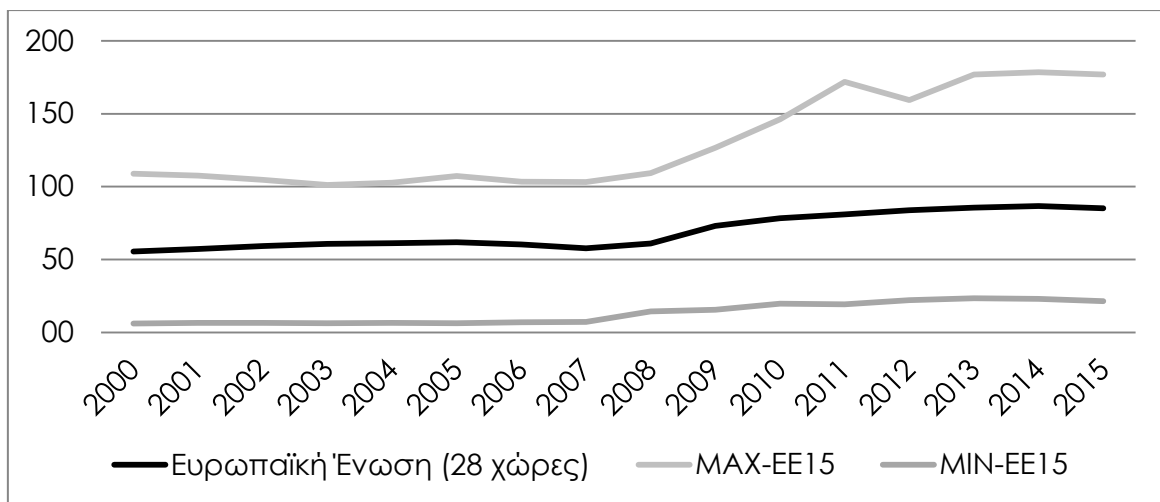

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στο γράφημα χ καταγράφονται οι μέγιστες και ελάχιστες τιμές του δημοσίου χρέους που εντοπίζονται στην ΕΕ-28 και ο ευρωπαϊκός μέσος όρος δημοσίου χρέους. Την οκταετία 2000-2008 παρατηρείται ότι παρότι υπήρχε αρκετά μεγάλη απόκλιση μεταξύ των ακραίων τιμών MAX και MIN, παρέμενε σε σταθερά επίπεδα. Μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, η ψαλίδα μεγεθύνεται

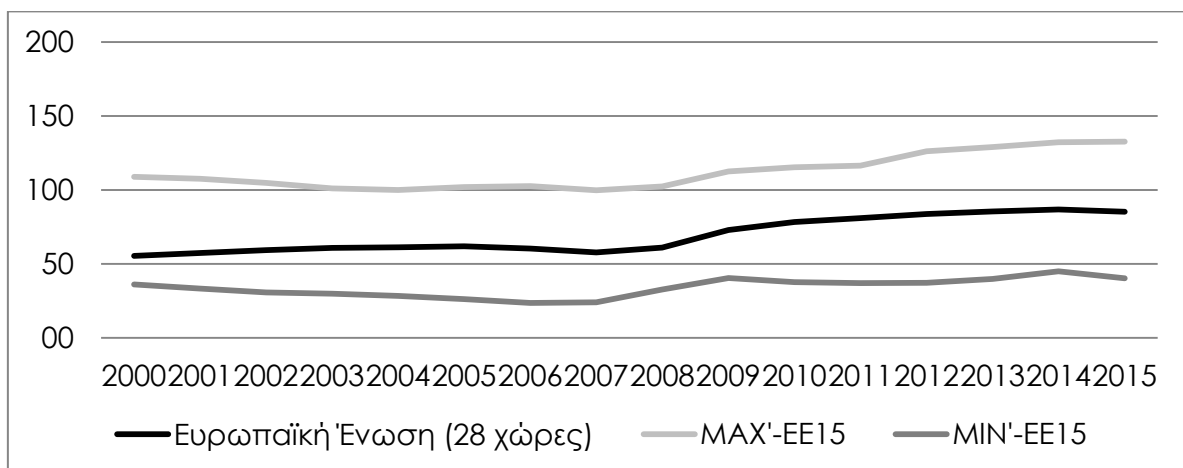
ταχύτητα χωρίς να διαφαίνονται τάσεις ανατροπής της κατάστασης. Στο γράφημα ζ γίνεται μια προσπάθεια ερμηνείας της συμπεριφοράς του χρέους εξαιρώντας τις ακραίες τιμές MAX και MIN. Παρατηρείται ότι παρά το οικονομικό κραχ του 2008, η ψαλίδα σε αυτό το δείγμα παραμένει σταθερή καθώς τόσο οι τιμές MAX' και MIN' όσο και ο ευρωπαϊκός μέσος όρος δημοσίου χρέους αυξάνονται με πανομοιότυπο ρυθμό.

Γράφημα 3.31: Σύγκριση της εξέλιξης των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημόσιου χρέους των κρατών-μελών της ΕΕ-15 με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους για την περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 3.32: Σύγκριση της εξέλιξης των μέγιστων και ελάχιστων τιμών του δημόσιου χρέους (με την εξαίρεση των ακραίων τιμών) των κρατών-μελών της ΕΕ-15 με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δημοσίου χρέους για την περίοδο 2000-2015

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Στο γράφημα 4.31 σημειώνονται οι μέγιστες και ελάχιστες τιμές του δημοσίου χρέους που εντοπίζονται στην ΕΕ-15 και ο ευρωπαϊκός μέσος όρος δημοσίου χρέους. Παρατηρείται ότι την οκταετία 2000-2008 η απόκλιση μεταξύ των δημοσίων χρεών των χωρών της ΕΕ είναι αρκετά μεγάλη αλλά σταθερή. Με την έναρξη της οικονομικής κρίσης, η απόκλιση μεγαλώνει με οξείς ρυθμούς. Στο γράφημα 4.32 γίνεται μια προσπάθεια ερμηνείας της συμπεριφοράς του δημόσιου χρέους των ΕΕ-15 εξαιρώντας τις ακραίες τιμές MAX-EE15 και MIN-EE15. Σε αυτή την περίπτωση δεν διαφαίνεται μεταβολή της απόκλισης αφού τόσο οι τιμές MAX'-EE15 και MIN'-EE15 όσο και ο ευρωπαϊκός μέσος όρος δημοσίου χρέους αυξάνονται με πανομοιότυπο ρυθμό.

Τέλος επιχειρείται η ταξινόμηση (ranking) των κρατών μελών της ΕΕ με βάση το δημόσιο χρέος που παρατηρείτε κάθε χρόνο για την χρονική περίοδο 2000-2015. Θεωρείται ότι ο σχολιασμός που θα γίνει πρέπει να αναφέρεται σε τρεις σημαντικές χρονιές: το 2000 που αποτελεί το έτος αφετηρία της ερευνητικής εργασίας, το 2008 που είναι η χρονία εκδήλωσης της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης και το 2015 που εκφράζει την πλησιέστερη εικόνα για κάθε κράτος μέλος σε σχέση με σήμερα.

Πίνακας 3.1: Κατάταξη των κρατών-μελών της ΕΕ-15 με βάση τα επίπεδα δημόσιου χρέους τους με αύξουσα σειρά για τις χρονιές 2000, 2008 και 2015

Σειρά κατάταξης/έτος	2000		2008		2015	
	1	5.1	Εσθονία	4.5	Εσθονία	9.7
2	6.1	Λουξεμβούργο	13	Βουλγαρία	21.4	Λουξεμβούργο
3	12.1	Λετονία	13.2	Ρουμανία	26.7	Βουλγαρία
4	17	Τσεχική Δημοκρατία	14.4	Λουξεμβούργο	36.4	Λετονία
5	22.4	Ρουμανία	14.6	Λιθουανία	38.4	Ρουμανία
6	23.5	Λιθουανία	18.7	Λετονία	40.2	Δανία
7	25.9	Σλοβενία	21.6	Σλοβενία	41.1	Τσεχική Δημοκρατία
8	31.2	Κροατία	28.2	Σλοβακία	42.7	Λιθουανία
9	36.1	Ιρλανδία	28.7	Τσεχική Δημοκρατία	43.4	Σουηδία
10	36.5	Πολωνία	32.7	Φινλανδία	51.3	Πολωνία
11	42.5	Φινλανδία	33.4	Δανία	52.9	Σλοβακία
12	49.6	Σλοβακία	36.8	Ηνωμένο Βασίλειο	63.1	Φινλανδία
13	50.3	Πορτογαλία	36.8	Σουηδία	63.9	Μάλτα
14	50.6	Ηνωμένο Βασίλειο	38.9	Κροατία	65.1	Ολλανδία
15	50.6	Σουηδία	39.4	Γαλλία	71.2	Γερμανία
16	51.4	Ολλανδία	39.4	Ισπανία	75.3	Ουγγαρία
17	52.4	Δανία	42.4	Ιρλανδία	83.2	Σλοβενία
18	55.1	Κύπρος	45.1	Κύπρος	86.2	Αυστρία
19	55.1	Ουγγαρία	46.6	Πολωνία	86.7	Κροατία
20	58	Γαλλία	54.5	Ολλανδία	89.2	Ηνωμένο Βασίλειο
21	58	Ισπανία	62.7	Μάλτα	93.8	Ιρλανδία
22	58.9	Γερμανία	65	Γερμανία	95.8	Γαλλία
23	60.9	Μάλτα	68.5	Αυστρία	99.2	Ισπανία
24	65.9	Αυστρία	71.6	Ουγγαρία	106	Βέλγιο
25	71.2	Βουλγαρία	71.7	Πορτογαλία	108.9	Κύπρος
26	104.4	Ελλάδα	92.4	Βέλγιο	129	Πορτογαλία
27	105.1	Ιταλία	102.3	Ιταλία	132.7	Ιταλία
28	108.8	Βέλγιο	109.4	Ελλάδα	176.9	Ελλάδα

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Αρχικά, παρατηρείται ότι η χώρα με το μικρότερο δημόσιο χρέος διαχρονικά στην ΕΕ-28 είναι η Εσθονία, ενώ στη ΕΕ-15 είναι το Λουξεμβούργο. Αντίστοιχα, η χώρα με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος είναι η Ελλάδα (εξαιρείται το έτος 2000 όπου το Βέλγιο έχει χρέος μεγαλύτερο κατά τέσσερις μονάδες από την Ελλάδα). Ταυτόχρονα, διαφαίνεται ότι το δημόσιο χρέος της πλειοψηφίας των κρατών-μελών αυξάνεται με την πάροδο των ετών, και ιδιαίτερα μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, επιβεβαιώνοντας την αύξηση των ανισοτήτων και το άνοιγμα της ψαλίδας. Ισχυρή εξαίρεση απέναντι σε αυτή την τάση αποτελεί το παράδειγμα της Βουλγαρίας όπου εντός δεκαπέντε ετών περιορίσε το χρέος της κατά πενήντα σχεδόν ποσοστιαίες μονάδες, έχοντας το έτος 2015 το τρίτο μικρότερο δημόσιο χρέος της ΕΕ. Παράλληλα, παρατηρούμε ότι στις πρώτες

Θέσεις της κατάταξης βρίσκονται διαχρονικά η πλειοψηφία των χωρών της Ανατολικής και Βαλκανικής Ευρώπης που εισήλθαν στην ΕΕ μετά την διεύρυνση του 2004. Οι χώρες που αποκλίνουν από αυτή την συμπεριφορά είναι η Σλοβενία και η Κροατία, των οποίων το δημόσιο χρέος εκτοξεύτηκε μετά την οικονομική κρίση. Επίσης, αξίζει να τονιστεί ότι οι χώρες με τα μεγαλύτερα δημόσια χρέη είναι διαχρονικά οι παραδοσιακές χώρες του πυρήνα της ΕΕ (εκτός της Ολλανδίας και της Γερμανίας). Ακόμη, το 2015 παρατηρούμε ότι η Κύπρος και η Πορτογαλία κατέχουν το δύο από τα μεγαλύτερα δημόσια χρέη της ΕΕ, αποτέλεσμα των δημοσιονομικών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης του 2008, παρ' ότι στην αρχή την χρονικής περιόδου που ερευνάται βρίσκονταν σε πολύ ευνοϊκότερη θέση στην κατάταξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Προχωρώντας στην οικονομετρική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας για την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την συσχέτιση μεταξύ δημοσίου χρέους και περιφερειακής σύγκλισης στο χωρικό επίπεδο της ΕΕ-15, πρέπει να αναλυθούν οι βασικότερες έννοιες της σύγκλισης –οι οποίες πρόκειται να χρησιμοποιηθούν στο παρόν κεφάλαιο–, όπως έχουν διατυπωθεί στην σχετική βιβλιογραφία. Οι έννοιες αυτές είναι γνωστές ως “σύγκλιση τύπου β” και “σύγκλιση κατά ομάδες”.

Η β-σύγκλιση συνδέεται με το νεοκλασικό υπόδειγμα ανάπτυξης (Barro, 1992) και διακρίνεται σε απόλυτη και υπό συνθήκη. Στην περίπτωση της συγκεκριμένης έρευνας η απόλυτη σύγκλιση τύπου β υποδηλώνει ότι υπάρχει μια συστηματική τάση των οικονομιών που παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα δημοσίου χρέους να αυξάνουν το ποσοστό του δημοσίου χρέους τους με μεγαλύτερους ρυθμούς από εκείνες που παρουσιάζουν αρχικά υψηλότερα επίπεδα καταλήγοντας σε μακροπρόθεσμο επίπεδο σε κοινό σημείο ισορροπίας ή στην περίπτωση της υπό συνθήκη β-σύγκλισης, σε διαφορετικά μακροχρόνια επίπεδα ισορροπίας, μοναδικά για κάθε χώρα. Έτσι, δημιουργείται μια αρνητική σχέση μεταξύ των αρχικών επιπέδων του δημοσίου χρέους και του ρυθμού σύγκλισης των οικονομιών. Όπως είναι αντιληπτό, η σύγκλιση σε επίπεδα δημοσίου χρέους είναι προβληματική όταν δεν συνοδεύεται από σύγκλιση των ρυθμών ανάπτυξης ή/και περιφερειακής σύγκλισης. Το οικονομετρικό υπόδειγμα της β-σύγκλισης που χρησιμοποιείται είναι το εξής:

$$\ln\left(\frac{Y_R^T}{Y_R^B}\right) = a + b\ln(Y_R^B) + e \quad , (1)$$

όπου:

Y είναι το δημόσιο χρέος,

a είναι ο σταθερός όρος,

β είναι ο συντελεστής σύγκλισης,

R είναι ο δείκτης για τις χωρικές ενότητες της υπό εξέταση οικονομίας,

B είναι ο δείκτης για το αρχικό έτος της ανάλυσης,

T είναι ο δείκτης για το τελικό έτος της ανάλυσης, και

ε είναι ο διαταρακτικός όρος.

Θετικές τιμές του συντελεστή β υποδηλώνουν ενδείξεις απόλυτης απόκλισης τύπου β μεταξύ των οικονομιών, επειδή οι οικονομίες με μεγαλύτερο δημόσιο χρέος αυξάνουν το χρέος τους πιο γρήγορα από αυτές με τα μικρότερα δημόσια χρέη, ενώ αρνητικές τιμές υποδηλώνουν ενδείξεις απόλυτης σύγκλισης επειδή οι οικονομίες με μικρότερα δημόσια χρέη αυξάνουν το χρέος τους πιο γρήγορα από αυτές με τα μεγαλύτερα δημόσια χρέη.

Η περίπτωση της σύγκλισης κατά ομάδες που σχετίζεται με υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης που παράγουν διάφορα σημεία ισορροπίας παρουσιάζεται όταν οι οικονομίες των χωρών που εξετάζονται εμφανίζουν παρόμοια διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και παρόμοιες αρχικές παρατηρήσεις με αποτέλεσμα την σύγκλιση τους προς αντίστοιχα επίπεδα π.χ. δημοσίου χρέους. Όπως αναφέρουν οι Αρτελάρης κ.α. (2011) είναι επιτεύξιμη η ύπαρξη σύγκλισης μεταξύ διάφορων παρόμοιων οικονομιών-ομάδων που δημιουργούν ένα χωρικό πρότυπο μέσα σε ένα χωρικό σύνολο, χωρίς να είναι αναγκαία η ύπαρξη σύγκλισης με τις υπόλοιπες ομάδες. Το οικονομετρικό υπόδειγμα της σύγκλισης κατά ομάδες που χρησιμοποιείται είναι το εξής:

$$\ln\left(\frac{Y_L^T}{Y_R^T}\right) = \gamma_\rho \ln\left[\ln\left(\frac{Y_L^B}{Y_R^B}\right)\right]^\rho + e, \quad (2)$$

όπου:

Y είναι το δημόσιο χρέος,

γ είναι ο συντελεστής σύγκλισης,

$\rho = 1, \dots, P$ είναι ο δείκτης για τις δυνάμεις στις οποίες υψώνεται το χάσμα του δημοσίου χρέους μεταξύ της χώρα με το μεγαλύτερο χρέος και της χώρας που εξετάζεται κάθε φορά στο αρχικό έτος της ανάλυσης,

L είναι ο δείκτης για την χώρα (leader) που εμφανίζει το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος διαχρονικά,

R είναι ο δείκτης για εξετάζεται την χώρα που εξετάζεται κάθε φορά

B είναι ο δείκτης για το αρχικό έτος της ανάλυσης,

T είναι ο δείκτης για το τελικό έτος της ανάλυσης, και

ε είναι ο διαταρακτικός όρος.

Πριν γίνει η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εμπειρικής ανάλυσης της παρούσας έρευνας είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι η οικονομετρική ανάλυση που έλαβε χώρα έγινε με την βοήθεια του προγράμματος *e-views* και με την χρήση των στοιχείων της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (*Eurostat*). Αντικείμενο της εμπειρικής ανάλυσης είναι οι χώρες της ΕΕ-15, δηλαδή οι χώρες που αποτελούσαν την ΕΕ πριν την διεύρυνση του 2004 (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Φινλανδία). Στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους εξαιρούνται από την εμπειρική ανάλυση, χάριν μεγαλύτερης αξιοπιστίας των οικονομετρικών μοντέλων, οι χώρες που εισήλθαν στην ΕΕ μετά το 2004. Η χρονική περίοδος που εξετάζει η παρούσα έρευνα εκτείνεται από το 2000 έως το 2015. Παράλληλα, για να εξεταστεί η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην επίδραση του δημοσίου χρέους και στην πορεία σύγκλισης των εξεταζόμενων χωρών διακρίνεται η χρονική περίοδος μελέτης ως προς το έτος 2008, παράγοντας τα ανάλογα οικονομετρικά μοντέλα. Το διάστημα εμπιστοσύνης που επιλέγεται για την μεγαλύτερη αξιοπιστία και την ασφαλέστερη εκτίμηση των συντελεστών των μεταβλητών για κάθε οικονομετρικό μοντέλο είναι της τάξης του 95%.

Αρχικά, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος εκκίνησης (2000) της έρευνας και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος εκκίνησης (2000) και στο έτος κατάληξης (2015) της έρευνας για κάθε χώρα της ΕΕ-15.

Πίνακας 4.1: Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος εκκίνησης (2000) της έρευνας και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος εκκίνησης (2000) και στο έτος κατάληξης (2015) της έρευνας για κάθε χώρα της ΕΕ-15

Dependent Variable: VARDEBTGDP0015				
Method: Least Squares				
Sample: 1 15				
Included observations: 15				
White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.904319	0.232483	8.191210	0.0000
DEBTGDP00	-0.378481	0.057861	-6.541214	0.0000
R-squared	0.373733	Mean dependent var		0.410933
Adjusted R-squared	0.325559	S.D. dependent var		0.418312
S.E. of regression	0.343536	Akaike info criterion		0.824518
Sum squared resid	1.534224	Schwarz criterion		0.918925
Log likelihood	-4.183887	Hannan-Quinn criter.		0.823513
F-statistic	7.757926	Durbin-Watson stat		2.407053
Prob(F-statistic)	0.015458			

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής εκτίμησης του υποδείγματος της β-σύγκλισης για την περίοδο 2000-2015 φανερώνουν ότι η σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης και της εξαρτημένης μεταβλητής είναι γραμμική και εκφράζεται με βάση την εξίσωση (1) από την εξίσωση της μορφής:

$$\text{VARDEBTGDP0015} = 1.904 - 0.378\text{DEBTGDP00}, (3)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή VARDEBTGDP0015 εκφράζει την λογαριθμική μεταβολή του δημοσίου χρέους ανάμεσα στα έτη 2000 και 2015 ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή DEBTGDP00 εκφράζει το λογάριθμο του δημοσίου χρέους στο έτος

2000. Όπως προκύπτει από τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (adjusted R-squared), η ανεξάρτητη μεταβλητή ερμηνεύει σχεδόν το 33% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής έχοντας συντελεστή ο οποίος είναι στατιστικά σημαντικός στο επίπεδο του 5% (και του 1%) (prob = 0.000). Η εξίσωση (3) είναι στατιστικά σημαντική στο σύνολο της στο επίπεδο του 5% (prob F-Statistic =0.015). Το αρνητικό πρόσημο του συντελεστή b δηλώνει ότι την χρονική περίοδο 2000-2015 υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των κρατών-μελών με χαμηλότερα χρέη και των κρατών μελών που εμφανίζουν μεγαλύτερα χρέη. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ενώ στην πλειοψηφία των οικονομετρικών μοντέλων η παρουσία σύγκλισης είναι ιδιαίτερα σημαντική και ουσιώδης, εντούτοις στην περίπτωση του δημόσιου χρέους είναι μάλλον προβληματική καθώς ενέχει κινδύνους δημοσιονομικού εκτροχιασμού ειδικά όταν τα επίπεδα ανάπτυξης στην πορεία σύγκλισης των εξεταζόμενων κρατών μελών δεν είναι ανάλογα της πορείας του δημόσιου χρέους τους.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος εκκίνησης (2000) της έρευνας και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος εκκίνησης (2000) και στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) για κάθε χώρα της ΕΕ-15.

Πίνακας 4.2: Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος εκκίνησης (2000) της έρευνας και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος εκκίνησης (2000) και στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) για κάθε χώρα της ΕΕ-15

Dependent Variable: SECVARDEBTGDP0008				
Method: Least Squares				
Sample: 1 15				
Included observations: 15				
White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.200027	0.389814	3.078462	0.0088
DEBTGDP00	-0.315859	0.097592	-3.236532	0.0065
R-squared	0.380862	Mean dependent var		-0.046267
Adjusted R-squared	0.333236	S.D. dependent var		0.345817
S.E. of regression	0.282379	Akaike info criterion		0.432431
Sum squared resid	1.036591	Schwarz criterion		0.526838
Log likelihood	-1.243233	Hannan-Quinn criter.		0.431425
F-statistic	7.996937	Durbin-Watson stat		2.676153
Prob(F-statistic)	0.014248			

Πηγή: Eurostat (2015), ίδια επεξεργασία

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής εκτίμησης του υποδείγματος της β-σύγκλισης για την περίοδο 2000-2008 φανερώνουν ότι η σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης και της εξαρτημένης μεταβλητής είναι γραμμική και εκφράζεται με βάση την εξίσωση (1) από την εξίσωση της μορφής:

$$SECVARDEBTGDP0008 = 1.200 - 0.316DEBTGDP00, (4)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή SECVARDEBTGDP0008 εκφράζει την λογαριθμική μεταβολή του δημοσίου χρέους ανάμεσα στα έτη 2000 και 2008 ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή DEBTGDP00 εκφράζει το λογάριθμο του δημοσίου χρέους στο έτος 2000. Όπως προκύπτει από τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (adjusted R-squared), η ανεξάρτητη μεταβλητή ερμηνεύει σχεδόν το 33% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής έχοντας συντελεστή ο οποίος είναι στατιστικά σημαντικός στο επίπεδο του 5% (και του 1%) (prob = 0.007). Η εξίσωση (3) είναι στατιστικά σημαντική στο σύνολο της στο επίπεδο του 5% (prob F-statistic = 0.014). Το αρνητικό πρόσημο του συντελεστή b δηλώνει ότι την χρονική περίοδο 2000-2008 υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των κρατών-μελών με χαμηλότερα χρέη και των κρατών μελών που εμφανίζουν μεγαλύτερα χρέη. Όπως παρατηρείται, το οικονομετρικό μοντέλο για την περίοδο 2000-2008 ακολουθεί την τάση σύγκλισης που εμφανίζεται στο υπόδειγμα της περιόδου 2000-2015, χωρίς να διαπιστώνεται κάποια μεταβολή εξαιτίας της έναρξης της οικονομικής κρίσης.

Ακολούθως, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του μοντέλου της β -σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) και στο έτος κατάληξης (2015) της έρευνας για κάθε χώρα της ΕΕ-15.

Πίνακας 4.3: Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου της β-σύγκλισης για την συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο δημόσιου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) και στην μεταβολή του δημόσιου χρέους ανάμεσα στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) και στο έτος κατάληξης (2015) της έρευνας για κάθε χώρα της ΕΕ-15.

Dependent Variable: SECVARDEBTGDP0815				
Method: Least Squares				
Sample: 1 15				
Included observations: 15				
White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.109309	0.527023	2.104858	0.0553
SECDEBTGDP08	-0.167259	0.126270	-1.324607	0.2081
R-squared	0.085051	Mean dependent var	0.457133	
Adjusted R-squared	0.014671	S.D. dependent var	0.307600	
S.E. of regression	0.305335	Akaike info criterion	0.588754	
Sum squared resid	1.211986	Schwarz criterion	0.683161	
Log likelihood	-2.415656	Hannan-Quinn criter.	0.587749	
F-statistic	1.208449	Durbin-Watson stat	1.813501	
Prob(F-statistic)	0.291581			

Πηγή: Eurostat (2015), ίδια επεξεργασία

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής εκτίμησης του υποδείγματος της β-σύγκλισης για την περίοδο 2008-2015 φανερώνουν ότι η σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης και της εξαρτημένης μεταβλητής είναι γραμμική και εκφράζεται με βάση την εξίσωση (1) από την εξίσωση της μορφής:

$$SECVARDEBTGDP0815 = 1.109 - 0.167SECDEBTGDP08, (5)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή SECVARDEBTGDP0815 εκφράζει την λογαριθμική μεταβολή του δημοσίου χρέους ανάμεσα στα έτη 2008 και 2015 ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή SECDEBTGDP08 εκφράζει το λογάριθμο του δημοσίου

χρέους στο έτος 2008. Όπως προκύπτει από τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (adjusted R-squared), η ανεξάρτητη μεταβλητή ερμηνεύει μόλις το 2% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής έχοντας συντελεστή ο οποίος είναι στατιστικά μη σημαντικός στο επίπεδο του 5% (prob F-statistic= 0.208 > 0.05). Η εξίσωση (5) είναι στατιστικά μη σημαντική στο σύνολο της στο επίπεδο του 5% (prob =0.292 > 0.05). Το αρνητικό πρόσημο του συντελεστή b δηλώνει ότι την χρονική περίοδο 2008-2015 υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των κρατών-μελών με χαμηλότερα χρέη και των κρατών μελών που εμφανίζουν μεγαλύτερα χρέη. Ωστόσο, το μοντέλο για την περίοδο 2008-2015 είναι στατιστικά μη σημαντικό και η σύγκλιση που εμφανίζεται είναι πολύ μικρότερη σε σχέση με το υπόδειγμα της περιόδου 2000-2015. Η ερμηνεία αυτής της παρατήρησης είναι διττή καθώς είτε ορισμένες από τις εξεταζόμενες χώρες κατόρθωσαν μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης να συγκρατήσουν τα δημόσια χρέη τους (θετικό στοιχείο) είτε το δημόσιο χρέος ορισμένων χωρών εκτοξεύτηκε σε δυσθεώρητα μεγέθη με αποτέλεσμα το άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα στα δημόσια χρέη των εξεταζόμενων χωρών και την αδυναμία του υποδείγματος να προβάλλει την όποια σύγκλιση υπήρξε (αρνητικό στοιχείο).

Συνεχίζοντας, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των μοντέλων σύγκλισης κατά ομάδες. Προκειμένου να ερμηνευτεί όσο δυνατόν καλύτερα η συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους ανάμεσα στο κράτος-μέλος με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος και στα υπόλοιπα κράτη-μέλη στο έτος κατάληξης της έρευνας με το αντίστοιχο χάσμα στο έτος εκκίνησης της έρευνας, η ανεξάρτητη μεταβλητή του μοντέλου κατά ομάδες κάθε περιόδου «υψώνεται» στην πρώτη, στην δεύτερη, στην τρίτη και την τέταρτη δύναμη. Η επιλογή του μοντέλου που ερμηνεύει καλύτερα τις παρατηρήσεις κάθε περιόδου γίνεται με την βοήθεια του κριτηρίου Akaike. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο κριτήριο, ανάμεσα σε μοντέλα που εμφανίζουν ίδιο αριθμό παρατηρήσεων αλλά είναι υψωμένα σε διαφορετική δύναμη, το μοντέλο που δίνει την ποιοτικότερη ερμηνεία της εξαρτημένης μεταβλητής είναι αυτό με την χαμηλότερη τιμή του Akaike.

Ακολουθεί η παράθεση των αποτελεσμάτων του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το

μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015).

Πίνακας 4.4: Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015)

Dependent Variable: VARDEBTGAP15				
Method: Least Squares				
Sample: 1 15				
Included observations: 15				
White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DEBTGAP00	1.336042	0.238451	5.603013	0.0001
DEBTGAP00^2	-0.213004	0.083131	-2.562257	0.0236
R-squared	0.526222	Mean dependent var	0.818933	
Adjusted R-squared	0.489777	S.D. dependent var	0.534826	
S.E. of regression	0.382025	Akaike info criterion	1.036907	
Sum squared resid	1.897264	Schwarz criterion	1.131313	
Log likelihood	-5.776800	Hannan-Quinn criter.	1.035901	
Durbin-Watson stat	2.086647			

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

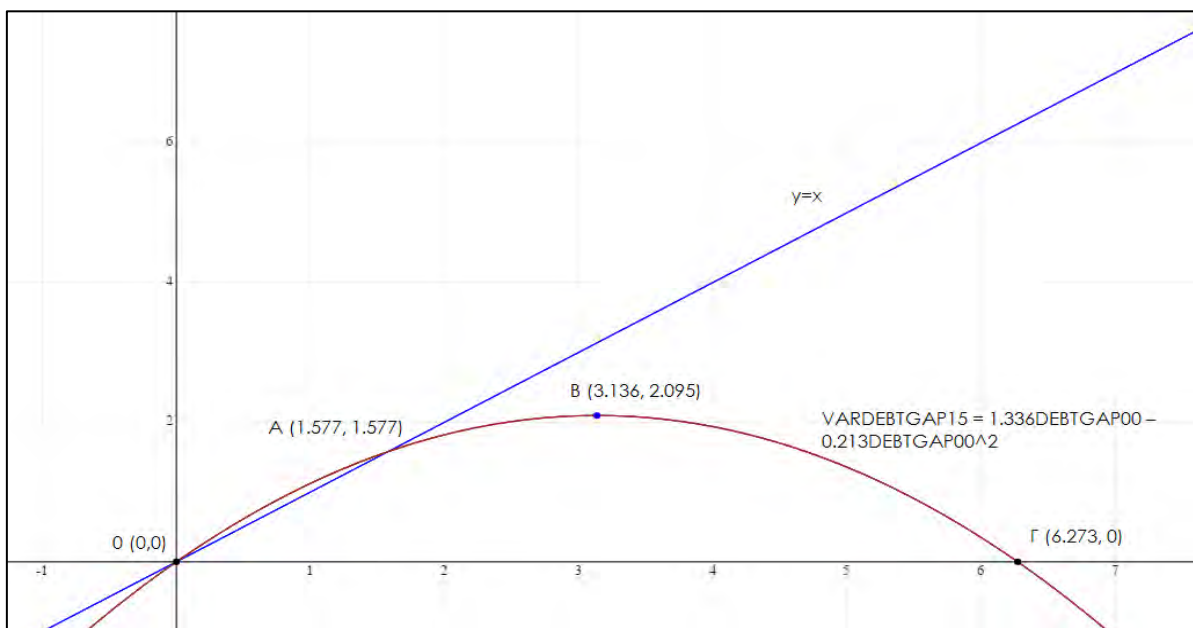
Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής εκτίμησης του υποδείγματος της σύγκλισης κατά ομάδες για την περίοδο 2000-2015 φανερώνουν ότι η σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης και της εξαρτημένης μεταβλητής είναι μη γραμμική και εκφράζεται με βάση την εξίσωση (2) από την εξίσωση της μορφής:

$$\text{VARDEBTGAP15} = 1.336\text{DEBTGAP00} - 0.213\text{DEBTGAP00}^2, (6)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή VARDEBTGAP15 εκφράζει τον λογάριθμο του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες χώρες για το έτος κατάληξης της έρευνας (2015) ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή DEBTGAP00 εκφράζει τον λογάριθμο του αντίστοιχου χάσματος δημοσίου χρέους για το έτος εκκίνησης της έρευνας (2000). Όπως προκύπτει από τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (adjusted R-squared), οι ανεξάρτητες μεταβλητές ερμηνεύουν σχεδόν το 49% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής έχοντας συντελεστές οι οποίοι είναι στατιστικά σημαντικοί στο επίπεδο του 5% (prob= 0.000 και prob=0.024). Η εξίσωση του υποδείγματος απεικονίζεται στο γράφημα χ αντιπαραβαλλόμενη με την εξίσωση της συνάρτησης $y=x$.

Διάγραμμα 4.1: Απεικόνιση της μη γραμμικής συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία, Eurostat (2015)

Καθίσταται σαφές ότι κατά την διάρκεια της περιόδου 2000-2015 εντοπίζονται ομάδες σύγκλισης χωρών της ΕΕ-15. Σύμφωνα με το γράφημα χ, οι χώρες οι οποίες έχουν αρχικό χάσμα δημοσίου χρέους (με την χώρα που έχει το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος – Ελλάδα) το οποίο κυμαίνεται α από 0 έως 1.577,

αποκλίνουν από την Ελλάδα και συγκλίνουν μεταξύ τους στο σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας Α (1.577, 1.577). Οι χώρες που σχηματίζουν αυτό το γκρουπ, σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας που είναι διαθέσιμα στο Παράρτημα, είναι η Αυστρία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Δανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Ολλανδία, η Πορτογαλία, η Σουηδία και η Φινλανδία. Πρέπει να τονιστεί ότι το Λουξεμβούργο ακολουθεί μια ξεχωριστή ενδιαφέρουσα πορεία καθώς δεν συγκλίνει με την Ελλάδα ενώ με την προαναφερθέν ομάδα συγκλίνει αποκλειστικά στο σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας Α. Τέλος, οι Ιταλία και το Βέλγιο εμφανίζουν αρνητικές τιμές αρχικού χάσματος δημοσίου χρέους για το έτος 2000 γιατί την συγκεκριμένη χρονιά οι χώρες αυτές εμφανίζουν μεγαλύτερο χάσμα από την πρωταθλήτρια σε τιμές χάσματος δημοσίου χρέους για τα επόμενα χρόνια της περιόδου μελέτης, Ελλάδα.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες, για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008).

Πίνακας 4.5: Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες, για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008)

Dependent Variable: SECDEBTGAP08				
Method: Least Squares				
Sample: 1 15				
Included observations: 15				
White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DEBTGAP00	1.425183	0.162957	8.745773	0.0000
DEBTGAP00^2	-0.252228	0.057504	-4.386293	0.0007
R-squared	0.799267	Mean dependent var		0.795800
Adjusted R-squared	0.783826	S.D. dependent var		0.536338
S.E. of regression	0.249367	Akaike info criterion		0.183788
Sum squared resid	0.808394	Schwarz criterion		0.278194
Log likelihood	0.621593	Hannan-Quinn criter.		0.182782
Durbin-Watson stat	2.406790			

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

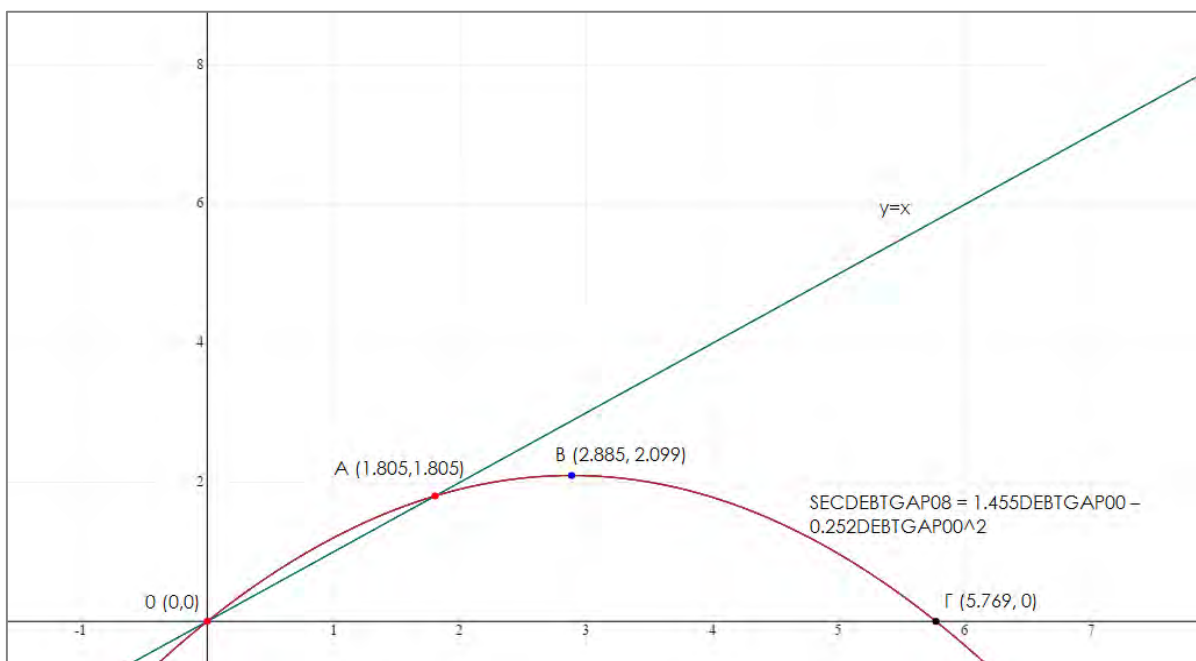
Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής εκτίμησης του υποδείγματος της σύγκλισης κατά ομάδες για την περίοδο 2000-2008 φανερώνουν ότι η σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης και της εξαρτημένης μεταβλητής είναι μη γραμμική και εκφράζεται με βάση την εξίσωση (2) από την εξίσωση της μορφής:

$$SECDEBTGAP08 = 1.455DEBTGAP00 - 0.252DEBTGAP00^2, (7)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή SECDEBTGAP08 εκφράζει τον λογάριθμο του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες χώρες για το έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή DEBTGAP00 εκφράζει τον λογάριθμο του αντίστοιχου

χάσματος δημοσίου χρέους για το έτος εκκίνησης της έρευνας (2000). Όπως προκύπτει από τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (adjusted R-squared), οι ανεξάρτητες μεταβλητές ερμηνεύουν σχεδόν το 78% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής έχοντας συντελεστές οι οποίοι είναι στατιστικά σημαντικοί στο επίπεδο του 5% ή ακόμη και στο 1% (prob=0.000 και prob=0.007). Η εξίσωση του υποδείγματος απεικονίζεται στο γράφημα $\chi\psi$ αντιπαραβαλλόμενη με την εξίσωση της συνάρτησης $y=x$.

Διάγραμμα 4.2: Απεικόνιση της μη γραμμικής συσχέτισης του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος εκκίνησης της έρευνας (2000) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008)

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Είναι κατανοητό ότι το οικονομετρικό μοντέλο σύγκλισης κατά ομάδες για την περίοδο 2000-2008 ακολουθεί την τάση του οικονομετρικού μοντέλου σύγκλισης της περιόδου 2000-2015, χωρίς να επηρεάζεται από την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Όπως παρατηρείται στο γράφημα $\chi\psi$, οι χώρες οι οποίες έχουν αρχικό χάσμα δημοσίου χρέους (με την χώρα που έχει το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος – Ελλάδα) το οποίο κυμαίνεται από 0 έως 1.805, αποκλίνουν από την Ελλάδα και συγκλίνουν μεταξύ τους στο σημείο

μακροχρόνιας ισορροπίας A (1.805, 1.805). Το γκρουπ που σχηματίζεται δεν έχει καμία διαφορά ως προς τις χώρες που το συνθέτουν σε σχέση με αυτό του μοντέλου σύγκλισης της περιόδου 2000-2015. Πρέπει να τονιστεί ότι το Λουξεμβούργο ακολουθεί μια ξεχωριστή ενδιαφέρουσα πορεία, όπως αντίστοιχα συμβαίνει και το προηγούμενο μοντέλο, καθώς δεν συγκλίνει με την Ελλάδα ενώ με την προαναφερθέν ομάδα συγκλίνει αποκλειστικά στο σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας A. Τέλος, οι Ιταλία και το Βέλγιο εμφανίζουν αρνητικές τιμές αρχικού χάσματος δημοσίου χρέους για το έτος 2000 για τον λόγο που αναφέρθηκε στην ανάλυση του γραφήματος χ.

Τέλος, παρατίθενται τα αποτελέσματα του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015).

Πίνακας 4.6: Οικονομετρική εκτίμηση του μοντέλου σύγκλισης κατά ομάδες για την συσχέτιση του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015)

Dependent Variable: VARDEBTGAP15				
Method: Least Squares				
Sample: 1 15				
Included observations: 15				
White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SECDEBTGAP08	0.970556	0.079987	12.13396	0.0000
R-squared	0.669759	Mean dependent var		0.818933
Adjusted R-squared	0.669759	S.D. dependent var		0.534826
S.E. of regression	0.307346	Akaike info criterion		0.542656
Sum squared resid	1.322462	Schwarz criterion		0.589859
Log likelihood	-3.069916	Hannan-Quinn criter.		0.542153
Durbin-Watson stat	1.870351			

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

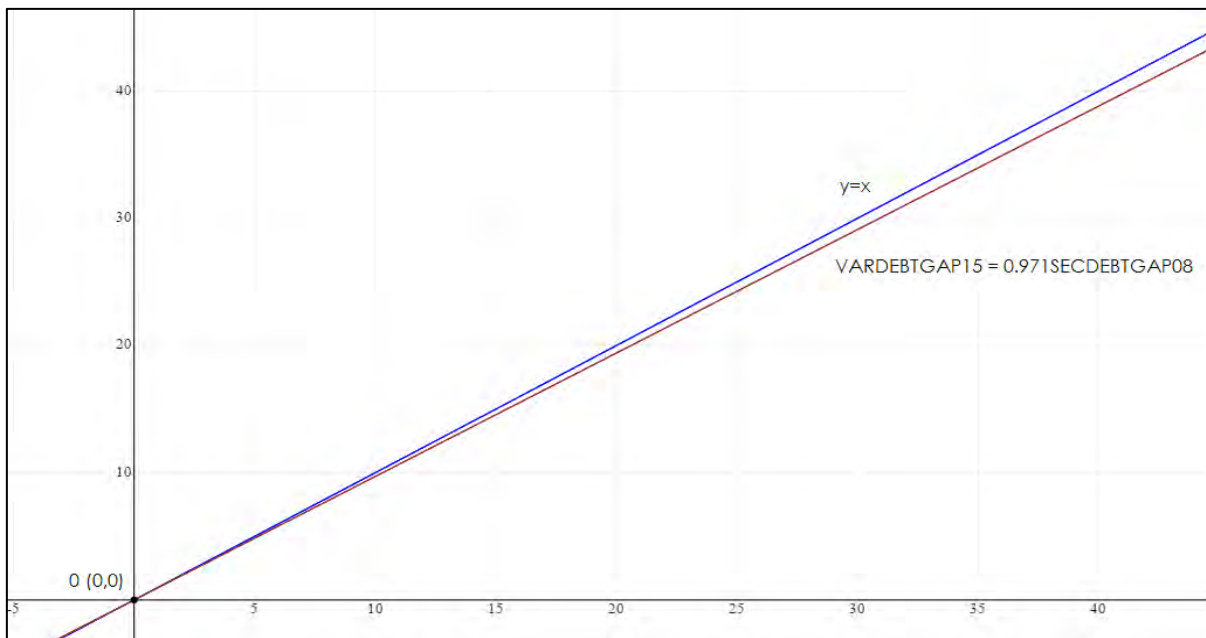
Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής εκτίμησης του υποδείγματος της σύγκλισης κατά ομάδες για την περίοδο 2008-2015 φανερώνουν ότι η σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης και της εξαρτημένης μεταβλητής είναι γραμμική και εκφράζεται με βάση την εξίσωση (2) από την εξίσωση της μορφής:

$$\text{VARDEBTGAP15} = 0.971\text{SECDEBTGAP08}, (8)$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή VARDEBTGAP15 εκφράζει τον λογάριθμο του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες χώρες για το έτος κατάληξης της έρευνας (2015) ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή DEBTGAP00 εκφράζει τον λογάριθμο του αντίστοιχου χάσματος δημοσίου χρέους για το έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008). Όπως

προκύπτει από τον προσαρμοσμένο συντελεστή προσδιορισμού (adjusted R-squared), οι ανεξάρτητες μεταβλητές ερμηνεύουν σχεδόν το 67% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής έχοντας συντελεστές οι οποίοι είναι στατιστικά σημαντικοί στο επίπεδο του 5% ή ακόμη και στο 1% (prob=0.000). Η εξίσωση του υποδείγματος απεικονίζεται στο γράφημα χψ αντιπααραβαλλόμενη με την εξίσωση της συνάρτησης $y=x$.

Διάγραμμα 4.3: Απεικόνιση της γραμμικής συσχέτισης του χάσματος δημοσίου χρέους της χώρας με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος με τις υπόλοιπες μελετώμενες χώρες της ΕΕ-15 στο έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης (2008) με το αντίστοιχο χάσμα δημοσίου χρέους στο έτος κατάληξης της έρευνας (2015)

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Καθίσταται σαφές ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου 2008-2015 όλες οι χώρες συγκλίνουν τόσο μεταξύ τους όσο και με την χώρα που εμφανίζει το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος, αφού η συνάρτηση του οικονομετρικού υποδείγματος για την συγκεκριμένη περίοδο βρίσκεται κάτω από την $y=x$. Όπως έχει επαναληφθεί η σύγκλιση, όταν αφορά το δημόσιο χρέος, είναι προβληματική. Ωστόσο, οι τάσεις σύγκλισης μέσω της αύξησης του δημοσίου χρέους για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 είναι συμβατές με τα αποτελέσματα που προξένησε στα δημοσιονομικά μεγέθη των χωρών η επίδραση της οικονομικής

κρίσης. Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η σύγκλιση προς την χώρα που εμφανίζει το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος κατά την περίοδο 2008-2015 δεν έχει μεγάλη βαρύτητα στην συνολική περίοδο 2000-2015 όπως φαίνεται από το αντίστοιχο οικονομετρικό υπόδειγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι δεδομένο ότι η ΕΕ βρίσκεται σε ένα εξαιρετικά κρίσιμο σταυροδρόμι. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 ταρακούνησε τα θεμέλια του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, φέρνοντας στην επιφάνεια δομικά προβλήματα της ευρωπαϊκής πολιτικής και νομισματικής ολοκλήρωσης που είχαν υποτιμηθεί λόγω της “χρυσής” περιόδου ανάπτυξης που γνώρισε η ΕΕ την περίοδο πριν την κρίση. Η αδυναμία αντιμετώπισης της κρίσης δημοσίου χρέους, που επηρέασε σε ένα βαθμό το σύνολο των κρατών-μελών της ΕΕ, ανέδειξε τα πάμπολλα κενά στην αρχική αρχιτεκτονική της Ένωσης απέναντι στην εμφάνιση αντίστοιχων κρίσεων. Πλέον, τα υπερβολικά μεγέθη δημοσίου χρέους αποτελούν επιβεβαιωμένη πηγή συστημικής αστάθειας. Παράλληλα, οι ευρύτερες οικονομικές και χρηματοοικονομικές ανισορροπίες (αδυναμία ελέγχου χρηματοπιστωτικών αγορών, υπερβολικός τραπεζικός δανεισμός) πρόκειται να αποτελέσουν σημαντικό κίνδυνο για την σταθερότητα της ΕΕ, εφόσον δεν αντιμετωπιστεί η έλλειψη δημοκρατίας και αντιπροσωπευτικότητας που χαρακτηρίζει τις γραφειοκρατικές δομές της ΕΕ.

Στόχος της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας είναι η εξέταση της συσχέτισης του δημοσίου χρέους στην πορεία σύγκλισης για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 για την περίοδο 2000-2015, προκειμένου να διασαφηνιστεί η σημασία του δημόσιου χρέους ως παράγοντα περιφερειακής και αναπτυξιακής σύγκλισης των κρατών-μελών της ΕΕ-15. Η βιβλιογραφική επισκόπηση και τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρέχουν ενδείξεις ότι η διαδικασία σύγκλισης στις χώρες της ΕΕ-15 έχει άμεση συσχέτιση με την αύξηση του δημοσίου χρέους και δεν αποτελεί αποτέλεσμα της λειτουργίας των δυνάμεων της αγοράς.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την οικονομετρική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας επιβεβαιώνουν εν πολλοίς την θεωρητική προσέγγιση της συσχέτισης δημοσίου χρέους και της περιφερειακής και αναπτυξιακής σύγκλισης. Αρχικά, το οικονομετρικό υπόδειγμα της β-σύγκλισης, που υποδηλώνει παρουσία γραμμικής σχέσης, αναδεικνύει ότι την περίοδο μελέτης

2000-2015 υπάρχει σύγκλιση στα επίπεδα του δημοσίου χρέους μεταξύ των κρατών-μελών με χαμηλότερα χρέη και των κρατών μελών που εμφανίζουν μεγαλύτερα χρέη. Η παρουσία σύγκλισης στην περίπτωση του δημόσιου χρέους είναι μάλλον προβληματική καθώς ενέχει κινδύνους δημοσιονομικού εκτροχιασμού ειδικά όταν τα επίπεδα ανάπτυξης στην πορεία σύγκλισης των εξεταζόμενων κρατών μελών δεν είναι ανάλογα της πορείας του δημόσιου χρέους τους. Επί της ουσίας η σύγκλιση σε υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους, εφόσον δεν μπορεί να συσχετιστεί με παραγωγή νέου πλούτου, με δημόσιες επενδύσεις ή απαραίτητες δημόσιες υπηρεσίες, θα έχει αρνητικό αντίκτυπο στην πορεία σύγκλισης κάθε κράτους μέλους της ΕΕ-15. Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν από το οικονομετρικό μοντέλο της περιόδου 2000-2008. Μια ιδιαίτερα σημαντική παρατήρηση που προκύπτει από την οικονομετρικό υπόδειγμα της υποπεριόδου 2008-2015, δηλαδή από την έναρξη της οικονομικής κρίσης μέχρι τις μέρες μας, είναι ότι η σύγκλιση σε επίπεδα δημόσιου χρέους είναι πολύ μικρότερη της περιόδου 2000-2015. Η ερμηνεία αυτής της παρατήρησης είναι διττή καθώς είτε ορισμένες από τις εξεταζόμενες χώρες κατόρθωσαν μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης να συγκρατήσουν τα δημόσια χρέη τους είτε το δημόσιο χρέος ορισμένων χωρών εκτοξεύτηκε σε δυσθεώρητα μεγέθη με αποτέλεσμα το άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα στα δημόσια χρέη των εξεταζόμενων χωρών και την αδυναμία του υποδείγματος να προβάλλει την όποια σύγκλιση υπήρξε.

Έπειτα, το οικονομετρικό υπόδειγμα της σύγκλισης κατά ομάδες, που υποδηλώνει την ύπαρξη μη γραμμικών σχέσεων, αναδεικνύει ότι την περίοδο 2000-2015 εμφανίζεται μια ομάδα χωρών (Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία και Φινλανδία) που αποκλίνουν από την χώρα με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος (Ελλάδα) και συγκλίνουν μεταξύ τους σε ένα μακροχρόνιο σημείο ισορροπίας. Ταυτόχρονα, το Λουξεμβούργο δεν συγκλίνει με την Ελλάδα ενώ με την προαναφερθέν ομάδα συγκλίνει αποκλειστικά στο σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας. Τέλος, οι Ιταλία και το Βέλγιο εμφανίζουν αρνητικές τιμές αρχικού χάσματος δημοσίου χρέους για το έτος 2000 γιατί την συγκεκριμένη χρονιά οι χώρες αυτές εμφανίζουν μεγαλύτερο χάσμα από την, πρωταθλήτρια σε τιμές

χάσματος δημοσίου χρέους για τα επόμενα χρόνια της περιόδου μελέτης, Ελλάδα. Όπως προκύπτει, διαφαίνεται ο σχηματισμός ενός χωρικού προτύπου αναφορικά με την σύγκλιση ως προς το δημόσιο χρέος ανάμεσα στην πλειοψηφία των κρατών-μελών της ΕΕ-15 που δεν περιλαμβάνει τις ακραίες παρατηρήσεις του υποδείγματος, δηλαδή την Ελλάδα (μέγιστες τιμές χρέους) και το Λουξεμβούργο (ελάχιστες τιμές χρέους). Αντίστοιχη τάση προκύπτει από το οικονομετρικό μοντέλο της υποπεριόδου 2000-2008. Επιπρόσθετα, μια σημαντική παρατήρηση που απορρέει από το οικονομετρικό μοντέλο της υποπεριόδου 2008-2015, δηλαδή την περίοδο της οικονομικής κρίσης είναι ότι όλες οι χώρες συγκλίνουν τόσο μεταξύ τους όσο και με την χώρα που εμφανίζει το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος. Ωστόσο, η σύγκλιση της περιόδου αυτής δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη ισχύ, πιθανότατα λόγω της μεγάλης διαφοράς της μέγιστης τιμής δημοσίου χρέους από τις υπόλοιπες παρατηρήσεις.

Επιπλέον, είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο σχολιασμός των συμπερασμάτων που εξήχθησαν από την μελέτη των κρατών-μελών που εισήλθαν στην ΕΕ μετά το 2004 διαμορφώνοντας την ΕΕ-28, παρά την μη υπαγωγή τους στην οικονομετρική ανάλυση της έρευνας. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η διαδικασία μετάβασης στην οποία συμμετείχαν επί το πλείστον αυτές οι χώρες, με τον μετασχηματισμό τους από σοσιαλιστικά καθεστώτα σε οικονομίες της αγοράς, καθιστά την εμπειρία της ανάπτυξης τους δύσκολα συγκρίσιμη με εκείνη των χωρών του Ευρωπαϊκού πυρήνα. Επιπλέον, η συμπεριφορά των δημοσιονομικών τους μεγεθών (επίπεδα δημοσίου χρέους, έλλειμμα, πληθωρισμός) είναι τελείως διαφοροποιημένη από αυτή των κρατών μελών της ΕΕ-15 σε μακροοικονομικό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει γιατί τα νέα κράτη μέλη έπρεπε να ικανοποιούν απόλυτα τους όρους της συνθήκης Μάαστριχτ εφόσον ήθελαν να γίνουν μέλη της Ένωσης, κάτι που δεν ίσχυε στον ίδιο βαθμό για τα παλαιότερα μέλη. Έτσι, όπως προέκυψε από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας για την περίοδο 2000-2015, τα δημόσια χρέη των συγκεκριμένων χωρών εμφανίζουν μια δημοσιονομική συμπεριφορά που είναι πολύ καλύτερη σε σχέση με την αντίστοιχη των κρατών-μελών της ΕΕ-15, τηρώντας τους κανόνες της Ένωσης, γεγονός που επιτρέπει την επιτάχυνση της αναπτυξιακής και περιφερειακής σύγκλισης τους.

Όπως είναι φυσικό, μέσα από την περαιώση της παρούσας ερευνητικής εργασίας γεννιούνται νέες ερευνητικές προκλήσεις. Μια από τις σημαντικότερες εξ αυτών είναι να εξεταστεί τι ρόλο παίζει στην πορεία σύγκλισης των κρατών μελών η σύνθεση του δημοσίου χρέους, εκτός από το μέγεθος του. Υποστηρίζεται από διάφορες πηγές ότι ένα υψηλό χρέος που σχετίζεται με επενδύσεις στο φυσικό, κοινωνικό και ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να βελτιώσει την παραγωγικότητα και να οδηγήσει τα κράτη-μέλη σε υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης. Τα υψηλά επίπεδα ανάπτυξης θα είναι μέσο μείωσης του χρέους όταν η διαδικασία σύγκλισης και μείωση του αναπτυξιακού χάσματος σημειώσει πρόοδο. Επιπλέον, πρέπει να εξεταστεί η συσχέτιση της πορείας σύγκλισης με την δημοσιονομικής ολοκλήρωση, η οποία θεωρείται ότι πρέπει να προχωρήσει αποθαρρύνοντας λαϊκίστικες και πελατειακές δαπάνες που οδηγούν στην αύξηση του δημοσίου χρέους, υιοθετώντας παράλληλα αναδιανεμητικές πολιτικές που θα έχουν ως στόχο την συνεχή περιφερειακή και αναπτυξιακή σύγκλιση.

Συμπερασματικά, κρίνεται ότι αν οι ασκούμενες πολιτικές ως προς την διαχείριση της κρίσης δημοσίου χρέους και την περιφερειακή και αναπτυξιακή σύγκλιση δεν αλλάξουν πρόσημο και κατεύθυνση, η ΕΕ βρίσκεται μπροστά στην δημιουργία ενός νέου δίπολου μεταξύ “παλαιών” και “νέων” κρατών-μελών που θα σημάνει πιθανότατα το τέλος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η αποφυγή αυτής της εξέλιξης γίνεται μόνο με ένα τρόπο: εγκατάλειψη των εργαλειακών επιλογών στην διαχείριση κρίσιμων θεμάτων και επιστροφή στις αξιακές και πολιτικές επιλογές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρτελάρης, Π., Καλλιώρας, Δ. και Πετράκος, Γ. (2011) «Εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ των ελληνικών νομών, 1995-2005: Διερεύνηση της ύπαρξης σύγκλισης κατά ομάδες». *Αειχώρος*, 15, σελ. 42-67.

Βιλιάρδος, Β. (2012) *Η ολλανδική τραγωδία*. Διαθέσιμο στο <http://www.analyst.gr/2012/10/10/1279/> [Τελευταία πρόσβαση 19/06/2016].

Ζολώτα, Ζ. (2014) «Καθαρή» η έξοδος της Πορτογαλίας από το Μνημόνιο. Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/765527/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/ka8arh-h-e3odos--ths-portogalias-aro-to-mnhmonio> [Τελευταία πρόσβαση 17/06/2016].

Κύρτσος, Γ. (2016) *Τι έμαθα στη Σλοβακία για την ελληνική οικονομία*. Διαθέσιμο στο <http://www.free-sunday.gr/article?nid=1447> [Τελευταία πρόσβαση 17/06/2016].

Ματσαγγάνης, Μ. (2012) *Ανάπτυξη χωρίς εξυγίανση*; Διαθέσιμο στο <http://www.protagon.gr/epikairotita/oikonomia/anaptyksi-xwris-eksygiansi-13648000000> [15/06/2016]

Ρομπόλης, Σ.Γ. (c2016) *Τι συμβαίνει με το δημόσιο χρέος στην Γαλλία*; Διαθέσιμο στο <http://www.robolis.gr/xreos-gallias.html> [Τελευταία πρόσβαση 09/06/2016].

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Afonso, A. and Jalles, J.T. (2013) "Growth and productivity: The role of government debt". *International Review of Economics and Finance*, 25, pp. 384-407.

Agnello, L. and Sousa, R.M. (2009) "The determinants of public deficit". *European Central Bank Working Papers*, 1042.

Aiginger, K., Cramme, O., Ederer, S., Liddle, R. and Thillaye, R. (2012) "Reconciling the short and the long run: Governance reforms to solve the crisis and beyond". *European Policy Brief*, 13.

Alesina, A. and Perotti, R. (1995) "The political economy of budget deficits". *IMF Staff Papers*, 42 (1).

Antzoulatos, A.A. (2012) "Policy responses to the European debt crisis: Treating the 'symptoms' or the 'disease'?" *Panoeconomicus*, 59 (5), pp. 529-551.

Barber, T. (2014) Ο μεγάλος ασθενής της ευρωζώνης είναι η Φινλανδία. Available at http://www.euro2day.gr/ftcom_gr/article-ft-gr/1280815/o-megalos-asthenhs-ths-evrozonhs-einai-h-finlandia.html [Last access 07/06/2016].

Barro, R.J. (1974) "Are government bonds net wealth?" *Journal of Political Economy*, 82 (6), pp. 1095-1117.

Barro, R.J. (1991) "Economic growth in a cross section of countries". *Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), pp. 407-443.

Barro, R.J. and Sala-i-Martin, X. (1992) "Convergence". *Journal of Political Economy*, 100 (2), pp. 223-251.

Baum, A., Checherita-Westphal, C. and Rother, p. (2013) "Debt and growth: New evidence for the euro area". *Journal of International Money and Finance*, 32, pp. 809-821.

Becker, J. and Jager, J. (2011) "From an economic crisis to a crisis of European integration". In *IIPPE Conference: Neoliberalism and the Crisis of Economic Science*. Istanbul, 20-22 May.

Bianchimani, G. (2015) *Are Italian debt forecasts too optimistic?* Available at <http://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2015/05/22/are-italian-public-debt-forecasts-too-optimistic/> [Last access 02/06/2016].

Blundell, R. and Bond, S. (1998) "Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models". *Journal of Econometrics*, 87 (1), pp. 115-143.

Bongardt, A. and Torres, F. (2013) "Forging sustainable growth: The issue of convergence of preferences and institutions in EMU". *Intereconomics*, 48 (2), pp. 72-77.

Botta, A. (2011) "Fiscal policy, eurobonds and economic recovery: Some heterodox policy recipes against financial instability and sovereign debt crisis". *MPRA Papers*, 33860.

Brancaccio, M. and Fontana, G. (2011) "The conventional views of the global crisis: A critical assessment". In Arestis, P., Sobreira, R. and Oreiro, J.L. (eds.) *The financial crisis: Origins and implications*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 39-62.

Buiter, W.H. (2004) "The purgatory and beyond: When and how should the accession countries from Central and Eastern Europe become full members of EMU?" *CEPR Discussion Paper*, 4342.

Checherita, C. and Rother, P. (2010) "The impact of high and growing government debt on economic growth: An empirical investigation for the euro area". *ECB Working Paper Series*, 1237.

Christodoulakis, N. (2013) "From Grexit to growth: On fiscal multipliers and how to end recession in Greece". *National Institute Economic Review*, 224 (1), pp.66-76.

Crafts, N. and Toniolo, G. (2008) "European economic growth, 1950–2005: An overview." *CEPR Discussion Paper*, 6863.

Crespo-Cuaresma, J., Dimitiz, M.A. and Ritzberger-Grunwold, D. (2008) "Growth, convergence and EU membership". *Applied Economics*, 40 (5), pp. 643-656.

Cukierman A. and Meltzer, A. (1989) "A political theory of government debt and deficits in a neo-Ricardian framework". *American Economic Review*, 79 (4), pp. 713-32.

Czech National Bank (2016) *The Czech Republic's international investment position and external debt as of 31 March 2016*. Available at https://www.cnb.cz/en/statistics/bop_stat/investment_position/iip_commentary.html [Last access 10/06/2016].

Diamond, P. (1965) "National debt in a neoclassical growth model". *American Economic Review*, 55 (5), pp. 1125-1150.

Eurostat (2015) *General government gross debt: Annual data*. Available at <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=teina225> [Last access 12/06/2016].

Evans-Pritchard, A. (2014) *Belgium new sick man of Europe on debt-trap fears*. Available at <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/11234551/Belgium-new-sick-man-of-Europe-on-debt-trap-fears.html> [Last access 15/06/2016].

Furlan, S. (2015) *Slovenia: Drowned in debt after ten years of EU membership*. Available at <http://cadtm.org/Slovenia-Drowned-in-debt-after-ten> [Last access 17/06/2016].

Gill, I.S. and Raiser, M. (2012) "Golden growth". In Gill, I.S. and Raiser, M. (eds.) *Golden growth: Restoring the lustre of the European economic model (volume 2)*. Washington, D.C.: World Bank Publications, pp. 433-454.

Giugliano, F. (2015) *Πρόβλημα χρέους έχει και η... Γερμανία*. Available at http://www.euro2day.gr/ftcom_gr/article-ft-gr/1303037/provlhma-hreoysehei-kai-h-germania.html [Last access 09/06/2016].

Von Hagen, J. and Hofmann, B. (2004) "Macroeconomic implications of low inflation in the Euro area". *The North American Journal of Economics and Finance*, 15 (1), pp. 5-23.

Hale, T. And Wise, P. (2016) *Portugal debt faces test as memories of crisis stir : Novo Banco crisis helps sour sentiment towards the country*. Available at <https://next.ft.com/content/b1aef4be-fc12-11e5-b5f5-070dca6d0a0d> [Last access 12/06/2016].

Halmai, P. and Vasary, V. (2012) "Convergence crisis: Economic crisis and convergence in the European Union". *International Economics and Economic Policy*, 9 (3), pp. 297-322.

Howitt, P. (2007) "Edmund Phelps: Macroeconomist and social scientist". *The Scandinavian Journal of Economics*, 109 (2), pp. 203-224.

Jardine, N. (2011) *Something is rotten in the state of Luxembourg*. Available at <http://www.businessinsider.com/luxembourg-2011-09?op=1> [Last access 13/06/2016].

Kocenda, E., Kutan, A. and Yigit, T. (2006) "Pilgrims to the Eurozone: How far, how fast?" *Economic Systems*, 30 (4), pp. 311-327.

Krugman, P. (2012) *End this depression now*. New York and London: W.W. Norton & Company, Inc.

Kumar, M. and Woo, J. (2010) "Public debt and growth". *IMF Working Papers*, 10/174.

Kutan, A. and Yigit, T. (2007) "European integration, productivity growth and real convergence". *European Economic Review*, 51 (6), pp. 1370-1395.

Landau, D. (1995) "The contribution of the European common market to the growth of its member countries: An empirical test". *Review of World Economics*, 131 (4), pp. 774-782.

Landesmann, M. (2013) "The new North-South divide in Europe: Can the European convergence model be resuscitated?" *WIIW Monthly Reports*, 1.

Lin, J.Y. and Volker, T. (2012) "The crisis in the euro zone: Did the euro contribute to the evolution of the crisis?" *World Bank Policy Research Working Paper*, 6127.

Mankiw, N.G. (1995) "The growth of nations". *Brookings Papers on Economic Activity*, 26 (1), pp.275-326.

De Melo, J., Montenegro, C. and Panagariya, A. (1992) "L'integration regionale hier et aujourd'hui". *Revue d' Economie du Developpement*, 0 (2), pp. 7-49.

Mishkin, F.S. (2004) "Can inflation targeting work in emerging market countries?" *NBER Working Paper*, 10646.

Modigliani, F. (1961) "Long-run implications of alternative fiscal policies and the burden of the national debt". *The Economic Journal*, 71 (284), pp. 730-755.

Moucque, D. (2000) "A survey of socio-economic disparities between the regions of the EU: Regional Convergence in Europe: Theory and empirical evidence". *EIB Papers*, 5 (2), pp. 13-24.

Muscatelli, V.A., Natale, P. and Tirelli, P. (2012) "A simple and flexible alternative to stability and growth pact deficit ceilings: Is it at hand"? *European Journal of Political Economy*, 28 (1), pp. 14-26.

Nikiforos, M., Papadimitriou, D.B. and Zezza, G. (2015) "The Greek public debt problem". *Levy Economics Institute of Bard College Policy Notes*, 2015/2. Available at http://www.levyinstitute.org/pubs/pn_15_2.pdf [Last access 17/06/2016].

The Orange Files (2016) *The Orbán government and public debt*. Available at <https://theorangefiles.hu/the-orban-government-and-public-debt/>

Raalzow, A. (2015) *Μαθήματα από τη Λετονία: Ίδού πώς ξεπέρασε την κρίση η Ρίγα και τι λέει για αυτό η Ελλάδα*. <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70435/anders-raalzow/mathimata-apo-tin-letonia> [Last access 17/06/2016].

Petrakos, G. (2015) "Debt-led convergence in the European Union". *DPRD Discussion Papers*, 21 (1), pp. 1-18.

Phelps, E. (1961) "The golden rule of accumulation: A fable for growthmen." *The American Economic Review*, 51 (4), pp. 638-643.

Pohjampalo, K. (2015) *Finland may lose top fitch rating amid stagnation, rising debt*. Available at <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-21/finland-may-lose-top-fitch-rating-amid-stagnation-rising-debt> [Last access 12/05/2016].

Quah, D.T. (1996) "Regional convergence clusters across Europe". *European Economic Review*, 40 (3-5), pp. 1353-1357.

- Quillin, B. (2012) "Europe: Convergence machine". In: Gill, I.S. and Raiser, M. (eds.) *Golden growth: Restoring the lustre of the European economic model (volume 2)*. Washington, D.C.: World Bank Publications, pp. 71-80.
- Romer, D. (2000) "Keynesian macroeconomics without the LM curve". *Journal of Economic Perspective*, 14 (2), pp. 149-169.
- Romer, P.M. (1990) "Endogenous technological change". *Journal of Political Economy*, 98 (5), pp. S71-S102.
- Roubini, N. and Sachs, J.D. (1989) "Political and economic determinants of budget deficits in the industrial democracies". *European Economic Review*, 33 (5), pp. 903-938.
- Saint-Paul, G. (1992) "Fiscal policy in an endogenous growth model". *Quarterly Journal of Economics*, 107 (4), pp. 1243-1259.
- Sala-i-Martin, X. (1996) "Regional cohesion: Evidence and theories of regional growth and convergence". *European Economic Review*, 40 (6), pp. 1325-1352.
- Salvatore, D. (2004) "Restructuring and Euroization in accession countries". *Journal of Policy Model*, 26 (7), pp. 889-902.
- Schclarek, A.A. (2004) "Debt and economic growth in developing and industrial countries". *Lund University Working Papers*, 2005, pp. 34.
- Solow, R. (1956) "A contribution to the theory of economic growth". *Quarterly Journal of Economics*, 70 (5), pp. 65-94.
- Spence, P. (2016) *How large is the UK's national debt, and why does it matter?* Available at <http://www.telegraph.co.uk/business/2016/02/19/how-large-is-the-uks-national-debt-and-why-does-it-matter/> [Last access 22/05/2016].
- Statistics Netherlands (2016) *Dutch government deficit and debt reduced considerably*. Available at <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2016/12/dutch-government-deficit-and-debt-reduced-considerably> [Last access 19/06/2016].

Taghavi, M. (2000) "Debt, growth and inflation in large European economies: A vector auto-regression analysis". *Journal of Evolutionary Economics*, 10 (1), pp. 159-173.

Tomljanovich, M. and Vogelsang, T.J. (2002) "Are US regional incomes converging?: Using new econometric methods to examine old issues". *Empirical Economics*, 27 (1), pp. 49-62.

Verhofstadt, G. (2008) *The financial crisis: Three ways out of Europe*. Gutersloch: Bertelsmann Stiftung.

Wasilewski, P. and Sobczyk, M. (2014) *Poland cuts public debt by 9% of GDP: Pension system change sees bond transfer to state*. Available at <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303942404579360782295964924> [Last access 10/06/2016].

The World Bank (c2016) *Bulgaria overview*. Available at <http://www.worldbank.org/en/country/bulgaria/overview> [Last access 10/06/2016].

Wray, R. (2007) "Lessons from the subprime meltdown". *Levy Institute Working Paper*, 522/2007.

Wunsch, P. (2013) "Is the European integration machine broken?" *Intereconomics*, 48, (2), pp. 78-83.

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Το Βήμα (2011) *Τελείωσε το «σύντομο καλοκαίρι της αναρχίας» στο Βέλγιο*. <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=433422>

Εφημερίδα των Συντακτών (2015) *Το χρέος δεν είναι τόσο δημόσιο...* <http://www.efsyn.gr/arthro/hreos-den-einai-toso-dimosio>

Ημεροδρόμος (2014) *Λουξεμβούργο, οι «ενάρετοι» του Μεγάλου Δουκάτου*. <http://www.imerodromos.gr/luxembourg/>

Η Καθημερινή (2013) *Ιρλανδία: Επιστροφή στην ανάπτυξη αλλά με υψηλό δημόσιο χρέος*. <http://www.kathimerini.gr/484510/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/irlandia-epistrofh-sthn-anapty3h-alla-me-yyhlo-dhmosio-xreos>

Η Καθημερινή (2016) Εξόφλησε το δάνειο των 20 δις. Η Ουγγαρία.
<http://www.kathimerini.gr/855755/article/epikairothta/kosmos/e3oflhse-to-daneio--tw-20-dis-h-oyggaria>

Analyst.gr (2015) Οι κίνδυνοι της Σουηδίας.
<http://www.analyst.gr/2015/02/13/oi-kindinoi-tis-souidias/>

Naftemporiki.gr (2014) Σε νέο ιστορικό υψηλό το δημόσιο χρέος της Ισπανίας.
<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/780538/se-neo-istoriko-upsilo-to-dimosio-xreos-tis-ispanias>

RealPolitics (2015) Ρουμανία: Πώς έβαλε «μνημόνιο» στον... εαυτό της και ξεπέρασε την Ελλάδα! <http://realpolitics.gr/archives/70821>

Πίνακας 2: Μέγεθος δημόσιου χρέους για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 για την περίοδο 2000-2015

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ/ΕΤΟΣ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ευρωπαϊκή Ένωση (28 χώρες)	55.4	57.3	59.2	60.7	61.2	61.8	60.4	57.8	61	73	78.4	81	83.8	85.5	86.8	85.2
Αυστρία	65.9	66.5	66.3	65.5	64.8	68.3	67	64.8	68.5	79.7	82.4	82.2	81.6	80.8	84.2	86.2
Βέλγιο	108.8	107.6	104.7	101.1	96.5	94.6	90.9	86.9	92.4	99.5	99.6	102.2	104.1	105.1	106.7	106
Γαλλία	58	54.2	51.3	47.6	45.3	42.3	38.9	35.5	39.4	52.7	60.1	69.5	85.4	93.7	99.3	95.8
Γερμανία	58.9	57.7	59.3	63	64.7	66.9	66.4	63.6	65	72.5	81	78.4	79.7	77.4	74.9	71.2
Δανία	52.4	48.5	49.1	46.2	44.2	37.4	31.5	27.3	33.4	40.4	42.9	46.4	45.6	45	45.1	40.2
Ελλάδα	104.4	106.8	104.6	101.2	102.7	107.3	103.5	103.1	109.4	126.7	146.2	172	159.4	177	178.6	176.9
Ηνωμένο Βασίλειο	50.6	51.7	49.8	48.9	47.9	48.2	43.2	38.3	36.8	40.4	37.6	36.9	37.2	39.8	44.9	89.2
Ιρλανδία	36.1	33.2	30.6	29.9	28.2	26.1	23.6	23.9	42.4	61.8	86.8	109.3	120.2	120	107.5	93.8
Ισπανία	58	54.2	51.3	47.6	45.3	42.3	38.9	35.5	39.4	52.7	60.1	69.5	85.4	93.7	99.3	99.2
Ιταλία	105.1	104.7	101.9	100.4	100	101.9	102.5	99.7	102.3	112.5	115.3	116.4	123.2	128.8	132.3	132.7
Λουξεμβούργο	6.1	6.6	6.5	6.4	6.5	6.3	7	7.2	14.4	15.5	19.6	19.2	22.1	23.4	23	21.4
Ολλανδία	51.4	48.7	48.2	49.3	49.6	48.9	44.5	42.4	54.5	56.5	59	61.7	66.4	67.9	68.2	65.1
Πορτογαλία	50.3	53.4	56.2	58.7	62	67.4	69.2	68.4	71.7	83.6	96.2	111.4	126.2	129	130.2	129
Σουηδία	50.6	51.7	49.8	48.9	47.9	48.2	43.2	38.3	36.8	40.4	37.6	36.9	37.2	39.8	44.9	43.4
Φινλανδία	42.5	41	40.2	42.8	42.7	40	38.2	34	32.7	41.7	47.1	48.5	52.9	55.6	59.3	63.1
MAX-ΕΕ15	108.8	107.6	104.7	101.2	102.7	107.3	103.5	103.1	109.4	126.7	146.2	172	159.4	177	178.6	176.9
MIN-ΕΕ15	6.1	6.6	6.5	6.4	6.5	6.3	7	7.2	14.4	15.5	19.6	19.2	22.1	23.4	23	21.4
MAX'-ΕΕ15	108.8	107.6	104.7	101.1	100	101.9	102.5	99.7	102.3	112.5	115.3	116.4	126.2	129	132.3	132.7
MIN'-ΕΕ15	36.1	33.2	30.6	29.9	28.2	26.1	23.6	23.9	32.7	40.4	37.6	36.9	37.2	39.8	44.9	40.2

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 3: Κατάταξη των κρατών-μελών της ΕΕ-28 με βάση τα επίπεδα δημόσιου χρέους τους με αύξουσα σειρά για την περίοδο 2000-2005

ΚΑΤΑΤΑΞΗ/ ΕΤΟΣ	2000		2001		2002		2003		2004		2005	
1	5.1	Εσθονία	4.8	Εσθονία	5.7	Εσθονία	5.6	Εσθονία	5.1	Εσθονία	4.5	Εσθονία
2	6.1	Λουξεμβούργο	6.6	Λουξεμβούργο	6.5	Λουξεμβούργο	6.4	Λουξεμβούργο	6.5	Λουξεμβούργο	6.3	Λουξεμβούργο
3	12.1	Λετονία	13.9	Λετονία	13.2	Λετονία	13.9	Λετονία	14.3	Λετονία	11.8	Λετονία
4	17	Τσεχική Δημοκρατία	22.8	Τσεχική Δημοκρατία	22.1	Λιθουανία	20.4	Λιθουανία	18.6	Ρουμανία	15.7	Ρουμανία
5	22.4	Ρουμανία	22.9	Λιθουανία	24.8	Ρουμανία	21.3	Ρουμανία	18.7	Λιθουανία	17.6	Λιθουανία
6	23.5	Λιθουανία	25.7	Ρουμανία	25.9	Τσεχική Δημοκρατία	26.7	Σλοβενία	26.8	Σλοβενία	26.1	Ιρλανδία
7	25.9	Σλοβενία	26.1	Σλοβενία	27.3	Σλοβενία	28.1	Τσεχική Δημοκρατία	28.2	Ιρλανδία	26.3	Σλοβενία
8	31.2	Κροατία	33.2	Ιρλανδία	30.6	Ιρλανδία	29.9	Ιρλανδία	28.5	Τσεχική Δημοκρατία	26.6	Βουλγαρία
9	36.1	Ιρλανδία	33.6	Κροατία	36.3	Κροατία	37.5	Κροατία	35.8	Βουλγαρία	28	Τσεχική Δημοκρατία
10	36.5	Πολωνία	37.3	Πολωνία	40.2	Φινλανδία	41.6	Σλοβακία	39.8	Κροατία	33.9	Σλοβακία
11	42.5	Φινλανδία	41	Φινλανδία	41.8	Πολωνία	42.8	Φινλανδία	40.6	Σλοβακία	37.4	Δανία
12	49.6	Σλοβακία	48.3	Σλοβακία	42.9	Σλοβακία	43.5	Βουλγαρία	42.7	Φινλανδία	40	Φινλανδία
13	50.3	Πορτογαλία	48.5	Δανία	48.2	Ολλανδία	46.2	Δανία	44.2	Δανία	40.7	Κροατία
14	50.6	Ηνωμένο Βασίλειο	48.7	Ολλανδία	49.1	Δανία	46.6	Πολωνία	45.3	Γαλλία	42.3	Γαλλία
15	50.6	Σουηδία	51.7	Ηνωμένο Βασίλειο	49.8	Ηνωμένο Βασίλειο	47.6	Γαλλία	45.3	Ισπανία	42.3	Ισπανία
16	51.4	Ολλανδία	51.7	Ουγγαρία	49.8	Σουηδία	47.6	Ισπανία	45.3	Πολωνία	46.7	Πολωνία
17	52.4	Δανία	51.7	Σουηδία	51.1	Βουλγαρία	48.9	Ηνωμένο Βασίλειο	47.9	Ηνωμένο Βασίλειο	48.2	Ηνωμένο Βασίλειο
18	55.1	Κύπρος	53.4	Πορτογαλία	51.3	Γαλλία	48.9	Σουηδία	47.9	Σουηδία	48.2	Σουηδία
19	55.1	Ουγγαρία	54.2	Γαλλία	51.3	Ισπανία	49.3	Ολλανδία	49.6	Ολλανδία	48.9	Ολλανδία
20	58	Γαλλία	54.2	Ισπανία	55	Ουγγαρία	57.6	Ουγγαρία	58.5	Ουγγαρία	60.5	Ουγγαρία
21	58	Ισπανία	56.9	Κύπρος	56.2	Πορτογαλία	58.7	Πορτογαλία	62	Πορτογαλία	63.2	Κύπρος
22	58.9	Γερμανία	57.7	Γερμανία	59.3	Γερμανία	63	Γερμανία	64.5	Κύπρος	66.9	Γερμανία
23	60.9	Μάλτα	64.7	Βουλγαρία	60.1	Κύπρος	63.5	Κύπρος	64.7	Γερμανία	67.4	Πορτογαλία
24	65.9	Αυστρία	65.5	Μάλτα	63.2	Μάλτα	65.5	Αυστρία	64.8	Αυστρία	68.3	Αυστρία
25	71.2	Βουλγαρία	66.5	Αυστρία	66.3	Αυστρία	69.1	Μάλτα	72	Μάλτα	70.1	Μάλτα
26	104.4	Ελλάδα	104.7	Ιταλία	101.9	Ιταλία	100.4	Ιταλία	96.5	Βέλγιο	94.6	Βέλγιο
27	105.1	Ιταλία	106.8	Ελλάδα	104.6	Ελλάδα	101.1	Βέλγιο	100	Ιταλία	101.9	Ιταλία
28	108.8	Βέλγιο	107.6	Βέλγιο	104.7	Βέλγιο	101.2	Ελλάδα	102.7	Ελλάδα	107.3	Ελλάδα

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4: Κατάταξη των κρατών-μελών της ΕΕ-28 με βάση τα επίπεδα δημόσιου χρέους τους με αύξουσα σειρά για την περίοδο 2005-2010

ΚΑΤΑΤΑΞΗ/ ΕΤΟΣ	2006		2007		2008		2009		2010	
1	4.4	Εσθονία	3.7	Εσθονία	4.5	Εσθονία	7	Εσθονία	6.6	Εσθονία
2	7	Λουξεμβούργο	7.2	Λουξεμβούργο	13	Βουλγαρία	13.7	Βουλγαρία	15.5	Βουλγαρία
3	9.9	Λετονία	8.4	Λετονία	13.2	Ρουμανία	15.5	Λουξεμβούργο	19.6	Λουξεμβούργο
4	12.3	Ρουμανία	12.7	Ρουμανία	14.4	Λουξεμβούργο	23.2	Ρουμανία	29.9	Ρουμανία
5	17.2	Λιθουανία	15.9	Λιθουανία	14.6	Λιθουανία	29	Λιθουανία	36.2	Λιθουανία
6	20.9	Βουλγαρία	16.2	Βουλγαρία	18.7	Λετονία	34.1	Τσεχική Δημοκρατία	37.6	Ηνωμένο Βασίλειο
7	23.6	Ιρλανδία	22.7	Σλοβενία	21.6	Σλοβενία	34.5	Σλοβενία	37.6	Σουηδία
8	26	Σλοβενία	23.9	Ιρλανδία	28.2	Σλοβακία	36	Σλοβακία	38.2	Σλοβενία
9	27.9	Τσεχική Δημοκρατία	27.3	Δανία	28.7	Τσεχική Δημοκρατία	36.6	Λετονία	38.2	Τσεχική Δημοκρατία
10	30.8	Σλοβακία	27.8	Τσεχική Δημοκρατία	32.7	Φινλανδία	40.4	Δανία	40.8	Σλοβακία
11	31.5	Δανία	29.9	Σλοβακία	33.4	Δανία	40.4	Ηνωμένο Βασίλειο	42.9	Δανία
12	38.2	Φινλανδία	34	Φινλανδία	36.8	Ηνωμένο Βασίλειο	40.4	Σουηδία	47.1	Φινλανδία
13	38.3	Κροατία	35.5	Γαλλία	36.8	Σουηδία	41.7	Φινλανδία	47.5	Λετονία
14	38.9	Γαλλία	35.5	Ισπανία	38.9	Κροατία	48	Κροατία	53.3	Πολωνία
15	38.9	Ισπανία	37.1	Κροατία	39.4	Γαλλία	49.8	Πολωνία	56.3	Κύπρος
16	43.2	Ηνωμένο Βασίλειο	38.3	Ηνωμένο Βασίλειο	39.4	Ισπανία	52.7	Γαλλία	57	Κροατία
17	43.2	Σουηδία	38.3	Σουηδία	42.4	Ιρλανδία	52.7	Ισπανία	59	Ολλανδία
18	44.5	Ολλανδία	42.4	Ολλανδία	45.1	Κύπρος	53.9	Κύπρος	60.1	Γαλλία
19	47.1	Πολωνία	44.2	Πολωνία	46.6	Πολωνία	56.5	Ολλανδία	60.1	Ισπανία
20	59.1	Κύπρος	53.9	Κύπρος	54.5	Ολλανδία	61.8	Ιρλανδία	67.6	Μάλτα
21	64.6	Μάλτα	62.4	Μάλτα	62.7	Μάλτα	67.8	Μάλτα	80.6	Ουγγαρία
22	64.7	Ουγγαρία	63.6	Γερμανία	65	Γερμανία	72.5	Γερμανία	81	Γερμανία
23	66.4	Γερμανία	64.8	Αυστρία	68.5	Αυστρία	78	Ουγγαρία	82.4	Αυστρία
24	67	Αυστρία	65.6	Ουγγαρία	71.6	Ουγγαρία	79.7	Αυστρία	86.8	Ιρλανδία
25	69.2	Πορτογαλία	68.4	Πορτογαλία	71.7	Πορτογαλία	83.6	Πορτογαλία	96.2	Πορτογαλία
26	90.9	Βέλγιο	86.9	Βέλγιο	92.4	Βέλγιο	99.5	Βέλγιο	99.6	Βέλγιο
27	102.5	Ιταλία	99.7	Ιταλία	102.3	Ιταλία	112.5	Ιταλία	115.3	Ιταλία
28	103.5	Ελλάδα	103.1	Ελλάδα	109.4	Ελλάδα	126.7	Ελλάδα	146.2	Ελλάδα

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 5: Κατάταξη των κρατών-μελών της ΕΕ-28 με βάση τα επίπεδα δημόσιου χρέους τους με αύξουσα σειρά για την περίοδο 2010-2015

ΚΑΤΑΤΑΞΗ/ ΕΤΟΣ	2011		2012		2013		2014		2015	
1	5.9	Εσθονία	9.5	Εσθονία	9.9	Εσθονία	10.4	Εσθονία	9.7	Εσθονία
2	15.3	Βουλγαρία	17.6	Βουλγαρία	18	Βουλγαρία	23	Λουξεμβούργο	21.4	Λουξεμβούργο
3	19.2	Λουξεμβούργο	22.1	Λουξεμβούργο	23.4	Λουξεμβούργο	27	Βουλγαρία	26.7	Βουλγαρία
4	34.2	Ρουμανία	37.2	Ηνωμένο Βασίλειο	38	Ρουμανία	39.9	Ρουμανία	36.4	Λετονία
5	36.9	Ηνωμένο Βασίλειο	37.2	Σουηδία	38.8	Λιθουανία	40.6	Λετονία	38.4	Ρουμανία
6	36.9	Σουηδία	37.4	Ρουμανία	39.1	Λετονία	40.7	Λιθουανία	40.2	Δανία
7	37.2	Λιθουανία	39.8	Λιθουανία	39.8	Ηνωμένο Βασίλειο	42.7	Τσεχική Δημοκρατία	41.1	Τσεχική Δημοκρατία
8	39.9	Τσεχική Δημοκρατία	41.4	Λετονία	39.8	Σουηδία	44.9	Ηνωμένο Βασίλειο	42.7	Λιθουανία
9	42.8	Λετονία	44.7	Τσεχική Δημοκρατία	45	Δανία	44.9	Σουηδία	43.4	Σουηδία
10	43.3	Σλοβακία	45.6	Δανία	45.2	Τσεχική Δημοκρατία	45.1	Δανία	51.3	Πολωνία
11	46.4	Δανία	51.9	Σλοβακία	54.6	Σλοβακία	50.4	Πολωνία	52.9	Σλοβακία
12	46.4	Σλοβενία	52.9	Φινλανδία	55.6	Φινλανδία	53.5	Σλοβακία	63.1	Φινλανδία
13	48.5	Φινλανδία	53.7	Σλοβενία	55.9	Πολωνία	59.3	Φινλανδία	63.9	Μάλτα
14	54.4	Πολωνία	54	Πολωνία	67.9	Ολλανδία	68.2	Ολλανδία	65.1	Ολλανδία
15	61.7	Ολλανδία	66.4	Ολλανδία	69.6	Μάλτα	68.3	Μάλτα	71.2	Γερμανία
16	63.7	Κροατία	67.6	Μάλτα	70.8	Σλοβενία	74.9	Γερμανία	75.3	Ουγγαρία
17	65.8	Κύπρος	69.2	Κροατία	76.8	Ουγγαρία	76.2	Ουγγαρία	83.2	Σλοβενία
18	69.5	Γαλλία	78.3	Ουγγαρία	77.4	Γερμανία	80.8	Σλοβενία	86.2	Αυστρία
19	69.5	Ισπανία	79.3	Κύπρος	80.8	Αυστρία	84.2	Αυστρία	86.7	Κροατία
20	69.8	Μάλτα	79.7	Γερμανία	80.8	Κροατία	85.1	Κροατία	89.2	Ηνωμένο Βασίλειο
21	78.4	Γερμανία	81.6	Αυστρία	93.7	Γαλλία	99.3	Γαλλία	93.8	Ιρλανδία
22	80.8	Ουγγαρία	85.4	Γαλλία	93.7	Ισπανία	99.3	Ισπανία	95.8	Γαλλία
23	82.2	Αυστρία	85.4	Ισπανία	102.5	Κύπρος	106.7	Βέλγιο	99.2	Ισπανία
24	102.2	Βέλγιο	104.1	Βέλγιο	105.1	Βέλγιο	107.5	Ιρλανδία	106	Βέλγιο
25	109.3	Ιρλανδία	120.2	Ιρλανδία	120	Ιρλανδία	108.2	Κύπρος	108.9	Κύπρος
26	111.4	Πορτογαλία	123.2	Ιταλία	128.8	Ιταλία	130.2	Πορτογαλία	129	Πορτογαλία
27	116.4	Ιταλία	126.2	Πορτογαλία	129	Πορτογαλία	132.3	Ιταλία	132.7	Ιταλία
28	172	Ελλάδα	159.4	Ελλάδα	177	Ελλάδα	178.6	Ελλάδα	176.9	Ελλάδα

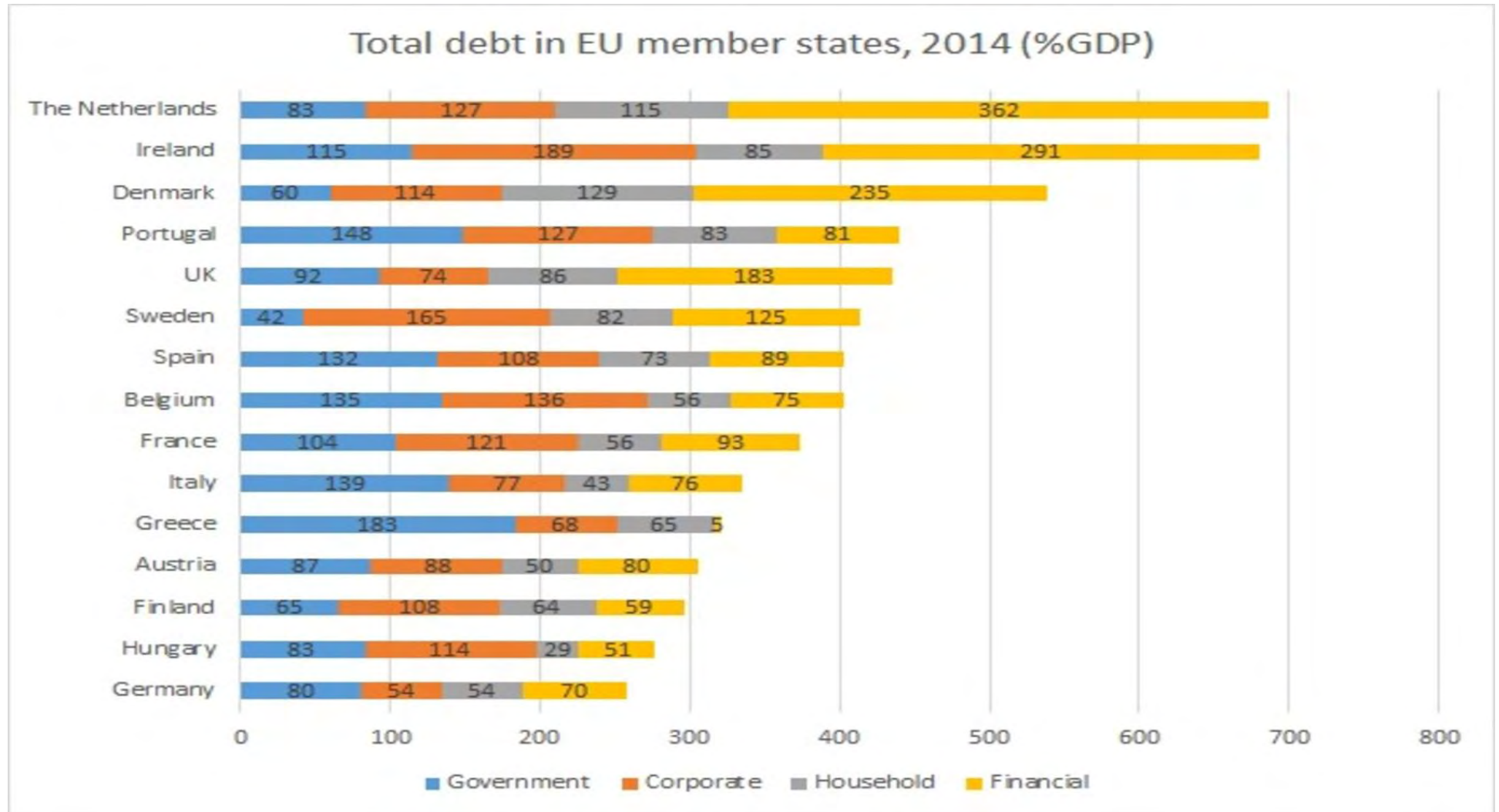
Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 6: Πρωτογενή δεδομένα οικονομετρικής ανάλυσης (β-σύγκλισης, σύγκλιση κατά ομάδες) για την συσχέτιση δημοσίου χρέους με την πορεία σύγκλισης των κρατών μελών της ΕΕ-15

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ/ΕΤΟΣ	2000	2008	2015	DEBTGDP 00	VARDEBT GDP0015	secDEBT GDP08	secVARDEBT GDP0815	secVARDEBT GDP0008	DEBTGAP 00	VARDEBT GAP15	secDEBT GAP08	secVARDEBT GAP815
Αυστρία	65.9	68.5	86.2	4.188	0.269	4.227	0.230	0.039	0.460	0.719	0.468	0.468
Βέλγιο	108.8	92.4	106	4.690	-0.026	4.526	0.137	-0.163	-0.041	0.512	0.169	0.169
Γαλλία	58	39.4	95.8	4.060	0.502	3.674	0.888	-0.387	0.588	0.613	1.021	1.021
Γερμανία	58.9	65	71.2	4.076	0.190	4.174	0.091	0.099	0.572	0.910	0.521	0.521
Δανία	52.4	33.4	40.2	3.959	-0.265	3.509	0.185	-0.450	0.689	1.482	1.186	1.186
Ελλάδα	104.4	109.4	176.9	4.648	0.527	4.695	0.481	0.047	0.000	0.000	0.000	0.000
Ηνωμένο Βασίλειο	50.6	36.8	89.2	3.924	0.567	3.605	0.885	-0.318	0.724	0.685	1.090	1.090
Ιρλανδία	36.1	42.4	93.8	3.586	0.955	3.747	0.794	0.161	1.062	0.634	0.948	0.948
Ισπανία	58	39.4	99.2	4.060	0.537	3.674	0.923	-0.387	0.588	0.578	1.021	1.021
Ιταλία	105.1	102.3	132.7	4.655	0.233	4.628	0.260	-0.027	-0.007	0.287	0.067	0.067
Λουξεμβούργο	6.1	14.4	21.4	1.808	1.255	2.667	0.396	0.859	2.840	2.112	2.028	2.028
Ολλανδία	51.4	54.5	65.1	3.940	0.236	3.998	0.178	0.059	0.709	1.000	0.697	0.697
Πορτογαλία	50.3	71.7	129	3.918	0.942	4.272	0.587	0.354	0.730	0.316	0.423	0.423
Σουηδία	50.6	36.8	43.4	3.924	-0.153	3.605	0.165	-0.318	0.724	1.405	1.090	1.090
Φινλανδία	42.5	32.7	63.1	3.750	0.395	3.487	0.657	-0.262	0.899	1.031	1.208	1.208

Πηγή: Eurostat (2015), Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 1: Συνολικό χρέος ορισμένων κρατών μελών της ΕΕ το έτος 2014

Πηγή: Εφημερίδα των Συντακτών (2015)